227
1985

लीलावतीउदाहरण

Leelawutee Oodharun

229
1985

॥अथलीलाचरित्रोद्धरणप्रारंभः ग्रंथसंख्या २०००

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

॥श्रीगणेशायनमः॥श्रीगुरुभ्योनमः॥श्रीसरस्वत्यैनमः॥श्रीदिवाकर॥मीडेभ्यः परिवारसंयुतं ब्रह्म॥पाटीपटुत्वंनविनाधिगंतुंबीजं समर्थोविबुधोपिकश्चित्॥उक्तंतंनास्तिविनातदस्मात्संक्षेपतस्तत्कथयामिनावत्॥१॥विशिष्टशिष्टाचारपरिप्राप्तसंमंगलमाचरन्॥ विकीर्षितंप्रतिजानीते॥प्रीतिमिति॥अहंभास्कराचार्यः निर्दूषणगणितस्यपाटीपरिपाटीव्यक्तगणितमितियावत्॥केचिन्नुपाटीमार्गः सद्विविधः व्यक्तोव्यक्तश्चतत्रप्रथमोदिमित्यनेनव्यक्तमार्गठक्कइत्याहुः॥तन्नपाटीसञ्ज्ञोपनंबीजमित्यनेनविरोधात्॥संक्षिप्तानि॥अक्षराणियेषुतानिअक्षराणिनिर्दूषणानिचितानिपदानिचेतःचक्षि॥संदृब्धानुषायिनस्तकसतोगणितंसद्गणितंतस्य०॥ तत्सद्गुमेतिश्रुतेः सूतः॥आत्मसांडकटाहविग्रहवतोभगवतोगणानाथस्यपादकं॥गणितंगोलगणितंसिद्धांतःतस्यपाटीव्यवहारोपयुक्तव्यक्तगणितापरपर्यायंवक्ष्यीत्यर्थइत्याहुः॥संक्षिप्ताक्षरकोमलामलरूपेदर्शनीयत्वंलीलावतीमित्यन्वयोवा॥लालालित्यंपदलालित्यंतदेवलीला०॥साधिव्याधेयस्यांतादृशी॥अतएवप्रीतिप्रदामितिअत्रकेचनलंपदंसोष्टवंकिंत्वर्थगांभीर्यमपीतिविशेषोवाचतुरप्रीतिप्रदामित्यनेनसूचितः॥विशेषंदर्शयति॥प्रस्फुटामिति॥ननुप्राचीनोक्तपाटागणितेसर्वेदोर्युक्तिरलामिसादिषस्फुटत्वंतद्रहितत्वं॥किंकृत्वा॥तंमतंगत्वा॥ननुलाघवार्थेकारणोपचारेणमातंगएवमतंगस्तदाननमिवाननंयस्यतं॥तंकंवक्त्रंतनःसन्भक्तजनस्यप्रीतिमुत्पादयति॥अनेननतेःमुख्यंप्रयोजनंप्रीतिरितिसूचितं॥प्रीतोहारमाह॥विघ्नंविनिघ्नन्निति॥कीदृशंतंदेवंसमूहवद्यपदाभिति॥प्रकृतोपयुक्तांसंज्ञामाह॥वराटकानामिति॥यथाकाकिणी॥ वराटका:१०॥नाभ्यतस्त्रयः८०पणः॥तेषोउश१२०द्रम्मः॥तेषोउश२४०निष्कः॥ननुहादभिस्तैर्द्रम्मः॥षड्गुणैस्तैर्निष्कइत्युक्तत्वेनतत्पर्यंतोक्तमितस्तद्वाह॥इहेति॥देशेवा॥इहगणिते॥यथाचदेशभेदेनव्यवहारेणदातृगतिरतस्यसर्वसाधारण्यंकर्तुमशक्यत्वात्कंचिद्देशमाश्रित्यव्यवहारकार्यःसचदेशःप्रोक्तइतिभावःपाटीरत्नेमगधानुसारमुक्तं॥रूपस्यभोगाविषयानुसरसःषष्टकल्पनीयागणेकैःस्वबुध्या॥तथापिबालेमगधानुसारंलेख्यप्रबोधायमयोपयुक्तं॥माषहादशकस्तोलोमाषोगुञ्जाष्टमानतः॥स्वर्णरूपकमाणविंशत्यायद्भाषेषुव्यवहारेवैतत्रयंवेदांशोमणस्योक्तःसेरःपंचकैर्द्वीसमभिः॥करस्यचिद्भागस्यार्द्धंगुलंतच्चवाष्टकंयवस्यैकं॥ ॥राम्॥
दशांशेनयविकाश्चेत्सुरादात्तेनति॥मिश्रारूढद्रम्मादिसंज्ञाःस्वदेशप्रसिद्धाइतिसूचयितुमिहेक्तं॥देशभेदेनपरिभाषात्॥यथाश्रीध ॥ १ ॥

राचार्यैःईमस्यपुराणइतिसंज्ञाप्रोक्ता॥जीवाहस्तेनवोडशनिमंज्ञाकृतेत्याहुः॥१॥तुल्येति॥यवद्वयेनतुल्यागुंजातुल्योद्दवल्लः॥अष्टौकृष्णलाः यवाः॥४८॥तधरणंतद्द्वयं॥९६॥गद्याणकः॥चतुर्दशवेल्लैर्यवाः॥८४॥धृष्टैकैः॥दशेतिपंचगुंजामितोमाषः षोडशमाषैः॥८०॥ र्षःचतुर्भिःकर्षैः॥२०॥पलशतंकर्षाः८००॥तुलाइतिद्वाट्यं॥तुलाज्ञाःसवर्णस्यकर्षंसुवर्णसंज्ञमितिवदतिनान्यस्यरजतादेः॥त थाचेहैकर्षशब्देनोपलभ्यते सुवर्णशब्देनापि एतेनघसंगतोत्यत्रकर्षेदद्यादित्यत्रकर्षदद्यादित्यर्थइतिनिर्णयः॥प्रोक्तः॥यवेति॥तिर्यक्कृत्वेषंतुषैरष्टभिरंगुलंअंगुष्ठमध्यरेखामध्यांगुलिमध्यपर्वमितं॥यदाहब्रह्मगुप्तः॥त्रिंतुषैर्यवोदरेरंगुलं षड्भिरिति॥ तरंगुलंकरसिद्धांशइत्यादिविषयेध्येयं॥अंगुलैश्चतुर्विंशतिभिःयवाः॥९६॥हस्तः॥चतुर्भिःकरैर्दंडःअंगुलानि९६॥यवा७६८॥तत्स हस्तद्वयेन९२१६०००॥क्रोशः॥तच्चतुष्टयेनयोजनंयवाः८४५०००॥करदशकेनमवा:९२२०॥वंशः॥तस्यैवान्यत्रदंडइतिसंज्ञा विंशतिविंशसंख्यैर्वुंजे१८४००॥श्चतुर्भिःनिवर्तनेभिनिवर्तनंस्यात्॥भाषयानिवर्तनंविधातुकंपाठीरत्नेभ्यानरूपंचविद्याभि धानंनिवर्तनंकेचिदिहब्रूवंति॥गजःकरोवावसनारिमानेरूपंजलादौपुरुषप्रमाणमितिनदुक्तं॥समचतुरस्त्रंविंशतिदंडभुजंतुल्य कर्णकक्षेत्रं एतन्निवर्तनंस्यात्समंदंडचतुःशतीकोष्ठमिति॥मिश्रारूढ॥निवर्तनंविंशतिवंशसंख्यंक्षेत्रेचतुर्भिश्चभुजैर्नबमिति पाठः॥अतएवपाठीरत्नेक्षेत्रेनिवर्तनंकेश्चिल्लोकंकरशतद्वयमित्याहुः॥तन्नक्षेत्रपदानुवृत्यापत्तेःनिवर्तनोपजीव्यत्वेनक्षेत्रक थनेभुजस्वरूपकथनापत्तेश्चेति॥हस्तपरिमितैर्वस्तारैर्दैर्घ्यगभैर्यद्द्वादशधरंतत्घनहस्तसंज्ञंसर्वत्रगर्भहस्तोन्नितमितिस्व चयितुद्वादशास्मिन्कृतं घनगणितालकः॥घनहस्तसएवद्वादशाहतं यथा घनहस्तभुज२४कोटि२४वेधा२४क्षेत्रफलेसम मेवंवेधगुणंघनफलंस्यादिमत्यकेनांगुलात्मकंघनफलं२१८२४हस्तः९४वा:५९२॥तथाचार्यभटः सदृशत्रयसंवर्गोघनस्तथा द्वादशास्तंस्यादिति धान्यादिकेइति द्रोणादितस्यस्थं कालादीति आदिशब्देनक्षेत्रपरिभाषाकालक्षेत्रपरिभाषासेवोच्यते स्वय णिमेतैःपलैर्विकलाभिरेकापटिकाकलाचषष्टिकलाघटीभिरंशःदिनं त्रिंशन्मितैस्तैर्मासःराशिश्च द्वादशमितैर्वर्षंभगणाश्च तदुक्तसिद्धांतेक्षेत्रेघनसमविभागाः स्युश्चक्रराश्यंशकलाविलिप्ताइति एवमन्याःशाणादिसंज्ञालोकतोबोध्याः यथाचोक्तं

शाणोमानचनुरश्वमित्यादि नीचरत्नोपि नीलोत्पलसुमाभः स्यान्नलोकेमणोपिगुंजकेदशमिरिति इतिश्रीपृथूदकस्वामिविरचितायां लीलावतीव्याख्यानेपरिभाषावर्णनं नामप्रथमं प्रकरणं ॥ अथ परिकर्माष्टकमाह लीलावतीति लीलयाविनोदनकंठेनतुल्यनश्वरुमालोलाश्चंचलाः सर्वास्तेर्विलसितुंशीलमस्यास्तीतिलसन्नीलकमलामलकांतयेदृग्यस्यानेनतदृक्कः सूचिता परीकर्मसूरुभूतांस्थानसंज्ञामाह एकदशेतिप्रथोत्तरमाह सरव्यायाइति स्थानानांसन्निवेशानांसंख्याएकादिभ्याद्दिस्तस्याः संज्ञाएकदशशतादयः पूर्वैराचार्यैः रुक्ताःकस्मैप्रयोजनायेत्यर्थः व्यवहारोगणितंतदुक्तंगणितंत्रिविधानास्ति व्यवहारोगणितशास्त्रविदिति यथात्र २५ एकस्थानं ५२ शस्थानं २ शतस्थानं ९ स्थानेयोंकस्तत्संख्यादशकादीनां तन्त्रंकस्थानात्यदशगेवेत्यत्रकिंप्रमाणमितिचेन्नतथुनरेव तथाहि इमामेजग्नदृष्टकाधेनवः संख्येकाचदशचशतंचसहस्रंचसहस्रंचायुतंचायुतंचनियुतंचनियुतंचप्रयुत मार्बुदंचन्यर्बुदंचसमुद्रश्चमध्यंचांतश्चपरार्धश्चेतामेजग्नदृष्टकाधेनवः संख्यमुत्रामुष्मिंल्लोकइति घसगांनद्यथातरोक्तास्थानानांसंख्यायाःसंज्ञाश्चिरंजीवंतु नामधेयानिसंख्यायाएकंदशंतंतथा सहस्रमयुतंचैवलक्षंप्रयुतमुच्यतेकोटिश्चदशकोटिश्चशतकोटिस्तथार्बुदं न्यर्बुदंखर्वसंज्ञंचमहाखर्वंचतुर्दशं पद्मंतन्यन्महापद्मंक्षोण्यामहतीधिकं शंकुंतथामहाशंखंक्षितिश्चैवमहाक्षितिः क्षोभंचैवमहाक्षोभंनिधिश्चैवमहानिधिः समुद्रःपुष्करंतस्मादिंसमभितंतथा अनंतंचपरार्द्धंचत्रिंशत्समुदाहृतं एकादिसंख्याक्रमशोगणयेतांविलोमतइति अंकोत्पत्तिपाटीस्थेओंकारो ओमंऽरीवर्णसंज्ञाविरथानांकाज्ञस्वरूपायतः सांत्रेगुण्याश्चरूर्भुवः स्वादिसर्गेनस्माद्देनोरंकसंख्यानंवेव त्रिगुणंत्रिरनंयस्मादुस्त्रंसनानमं नवशक्तिधरंतस्मादंकाजानास्तदालकाइति कार्यइति यथास्थानकं एकस्थानंएकस्थानंदशस्थानंदशमित्यादि शतस्थानयोर्योगस्तदोदशकस्थानयोस्तएकस्थानयोः समुत्क्रामः तद्विपरीतः क्रमश्चक्रमादुत्क्रमादितिस्वरूपकथनमाद्यंस्थानयोर्योगेतत्संज्ञाइति श्रृंगारतिलकस्तत्क्रमेणोद्देशकापनानुसारं उत्क्रमेणवानस्योगोवाकार्यः यतउद्ग्रंथकारानांयोगेनविधियोगेनवाभाव्यंनत्रक्रमोत्क्रमोवाभवतुतथापिकरणाभिचारइतिन्यायाच्चस्मो तन्त्रस्वयमपिजंकानांयोगेक्रियमाणेतस्याप्राप्तिप्रसंगात् तस्यपाठगतक्रमत्वेनाकव्यवस्थितिक्रमत्वाभावाच्च तथाचयोयोगः कर्तव्यः सयथास्थानकं स

ज्ञातीययोगेतिनोक्तंविजातीययोगस्यप्रामत्वात्॥ एतेनश्रीधराचार्योक्तंसेकयदाहतेत्यादेः॥ संकलितस्यज्ञात्यंतरत्वंस्फुटंचैतं अत्रोद्देशकः एककंदशशतंसहस्रंदशसहस्रं लक्षंदशलक्षं कोटिश्च १ दशकोटिश्च २ शतकोटिश्च ३ अर्बुदं च ४ न्यर्बुदं च ५ खर्वं च ६ महाखर्वं च ७ पद्मं च ८ महापद्मं च ९ क्षोणी च १० महाक्षोणी च ११ शंकुश्च १२ महाशंकुश्च १३ क्षितिश्च १४ महाक्षितिश्च १५ क्षोभश्च १६ महाक्षोभश्च १७ निधिश्च १८ महानिधिश्च १९ समुद्रश्च २० पुष्करं च २१ महापुष्करं च २२ त्रिंशच्च २३ अनंतं च २४ परार्द्धं च २५ त्रिंशत्समुद्रा २६ इति ॥ अथादशगुणोत्तरसंज्ञामाह एकादिसंख्याक्रमशोगणयेतांविलोमतइति अंकोत्पत्तिपाटीस्थेओंकारो ओमंऽरीवर्णसंज्ञाविरथानांकाज्ञस्वरूपायतः सांत्रेगुण्याश्चरूर्भुवः स्वादिसर्गेनस्माद्देनोरंकसंख्यानंवेव त्रिगुणंत्रिरनंयस्मादुस्त्रंसनानमं नवशक्तिधरंतस्मादंकाजानास्तदालकाइति कार्यइति यथास्थानकं एकस्थानंएकस्थानंदशस्थानंदशमित्यादि शतस्थानयोर्योगस्तदोदशकस्थानयोस्तएकस्थानयोः समुत्क्रामः तद्विपरीतः क्रमश्चक्रमादुत्क्रमादितिस्वरूपकथनमाद्यंस्थानयोर्योगेतत्संज्ञाइति श्रृंगारतिलकस्तत्क्रमेणोद्देशकापनानुसारं उत्क्रमेणवानस्योगोवाकार्यः यतउद्ग्रंथकारानांयोगेनविधियोगेनवाभाव्यंनत्रक्रमोत्क्रमोवाभवतुतथापिकरणाभिचारइतिन्यायाच्चस्मो तन्त्रस्वयमपिजंकानांयोगेक्रियमाणेतस्याप्राप्तिप्रसंगात् तस्यपाठगतक्रमत्वेनाकव्यवस्थितिक्रमत्वाभावाच्च तथाचयोयोगः कर्तव्यः सयथास्थानकं स

ज्ञातीययोगेतिनोक्तंविजातीययोगस्यप्रामत्वात्॥ एतेनश्रीधराचार्योक्तंसेकयदाहतेत्यादेः॥ संकलितस्यज्ञात्यंतरत्वंस्फुटंचैतं अत्रोद्देशकः एककंदशशतंसहस्रंदशसहस्रं लक्षंदशलक्षं कोटिश्च १ दशकोटिश्च २ शतकोटिश्च ३ अर्बुदं च ४ न्यर्बुदं च ५ खर्वं च ६ महाखर्वं च ७ पद्मं च ८ महापद्मं च ९ क्षोणी च १० महाक्षोणी च ११ शंकुश्च १२ महाशंकुश्च १३ क्षितिश्च १४ महाक्षितिश्च १५ क्षोभश्च १६ महाक्षोभश्च १७ निधिश्च १८ महानिधिश्च १९ समुद्रश्च २० पुष्करं च २१ महापुष्करं च २२ त्रिंशच्च २३ अनंतं च २४ परार्द्धं च २५ त्रिंशत्समुद्रा २६ इति ॥ अथादशगुणोत्तरसंज्ञामाह एकादिसंख्याक्रमशोगणयेतांविलोमतइति अंकोत्पत्तिपाटीस्थेओंकारो ओमंऽरीवर्णसंज्ञाविरथानांकाज्ञस्वरूपायतः सांत्रेगुण्याश्चरूर्भुवः स्वादिसर्गेनस्माद्देनोरंकसंख्यानंवेव त्रिगुणंत्रिरनंयस्मादुस्त्रंसनानमं नवशक्तिधरंतस्मादंकाजानास्तदालकाइति कार्यइति यथास्थानकं एकस्थानंएकस्थानंदशस्थानंदशमित्यादि शतस्थानयोर्योगस्तदोदशकस्थानयोस्तएकस्थानयोः समुत्क्रामः तद्विपरीतः क्रमश्चक्रमादुत्क्रमादितिस्वरूपकथनमाद्यंस्थानयोर्योगेतत्संज्ञाइति श्रृंगारतिलकस्तत्क्रमेणोद्देशकापनानुसारं उत्क्रमेणवानस्योगोवाकार्यः यतउद्ग्रंथकारानांयोगेनविधियोगेनवाभाव्यंनत्रक्रमोत्क्रमोवाभवतुतथापिकरणाभिचारइतिन्यायाच्चस्मो तन्त्रस्वयमपिजंकानांयोगेक्रियमाणेतस्याप्राप्तिप्रसंगात् तस्यपाठगतक्रमत्वेनाकव्यवस्थितिक्रमत्वाभावाच्च तथाचयोयोगः कर्तव्यः सयथास्थानकं स

चेसासत्वात्समच्छेदतद्घातान्तदर्शयति अन्योन्येति भिन्नाख्यसमानोवर्णयेषांतेवर्णाःसवर्ण्यन्तेनेननिसवर्णनं सच्छेदराशीनांसजा
तीयीकरणमित्युच्यतेतन्न भागप्रभागसवर्णनाज्यानेः राश्योर्हरांशावन्योन्यहाराभिहतावित्यन्वयः सच्छेदोराशितोराशिरेवच्छे
दस्यांसत्वेनसंभाविनहृतिभिन्नाः सूत्रंवर्गयोर्घनयोर्घातोयोराश्योर्भवेन्मुखः तयोर्घातप्रमाणस्यैकराशेर्वर्गोघनश्चसः य
स्यराशेर्घनः स्वघ्नःसभवेद्राशिवर्गजः राशिवर्गघनोरूपःसंहृन्मूलतिजोघनः राश्यर्धगुणितोराशीराश्यर्धेनयुतोयुतिःतद्
र्गः स्यात्तरकालंघनोंतरयुतिर्मतादृति मिथहति परस्परंभाजितयोरित्यनेनापवर्तितहरोहराधःस्थापनीयो ताभ्यांहरराशोगुण्योसु
पीत्यनेनसतिसंभवेद्दतिसूत्रिनं शृंगारतिलकेनभ्रेषेणोक्तंहरंभुजगुपःकोपिभजनेनियतोमनाक् तच्छुव्यफलसंघातादुपयास्य
तितुल्यतामितियथा २३ अस्य२ अंश१ हरे५ यहरेण२ गुणितो२ तथास्य३ हरांशोपहरेण५ गुणितो५ तथास्यरूपं१ हरः क
ल्पितः२ अस्यहरांशोपहरेण५ गुणितो५५ जातासमच्छेदाः२ ५ ५५ अत्रकिरूपलब्धेर्लब्धिर्योज्यातत्रस्वहरगुणितालब्धिर्भाज्यः
परहरेणगुणनेहरघातगुणितंलब्धिरूपंभवति गुणगुणितयोर्योगोयोगोवागुणगुणितइतिलब्धियोगोहरघातथात्र १६२० अस्यां
शः १५ अत्रहरांशपरिवर्तनेएकवर्णोभवतीतिफलं १ शेषं ४२० पुनरंत्याद्भाज्यात् ४२हरस्यपरिवर्तनात् ३ अतः फलंपंक्त्यान्यस्तं १२ पु
नरंत्याद्भाज्या ६० हरपरिवर्तनात् २ फलं ५ पंक्त्या २ न्यस्तं १२५ सूत्रंभाज्यस्यखंउद्धरेदुद्धृतेषुशेषैक्यनोलब्धियुतंफलेक्यं उदाह
रणं अष्टकैर्नृपभिमिताःसुरभूरुहाणांपुष्पस्रजोहरदपारमुदामुकुंदः भामार्द्धवेउशवरस्त्रियकामिनीभ्यः स्तन्मेविभागकरणेनव
स्रगाख्यिमिनिसमर्हिघातइति संभाव्यनोद्दोत्तमयोर्घातोवर्गः स्यात् यथागुण्यः २१७ गुणकेन २१७ गुणघ्नकोरेगुणितेनवर्गः
८८२०९ एवमन्यत्रापिघ्नकारांतरमाह स्थाप्येति अंत्यस्यवर्गः स्थाप्यःद्विगुणांत्यनिघ्नःअपरेअंकाःस्वस्वोपरिस्थाप्याः अंत्यस्य
स्कारार्शिमुत्सार्य पुनरंत्यस्यवर्गः स्थाप्यइत्यादि यथात्र २१७ अंत्यस्य २ वर्गः ४ स्वोपरिस्थापितः २४१७ द्विगुणांत्य ४ गुणाज्जपरे १०
गुणितेजातं २६२८ स्वस्वोपरिस्थापितेजातं ३२ अंत्यंसकारार्शामुत्सारितेजातं १२ अंत्यस्य २ वर्गः ४ स्थाप्यः द्विगुणांत्येन ८ रामू
परांकः १७ गुणितः २२६ अंत्यंसत्कोत्सारितं ९७ जातंमू ततोंत्यस्य १७ वर्गे ४ स्थापितेसेचत्सकेजातं ३८१४ योगेछ

नेजातं८८२०९ एवमन्यत्रापि आद्यां ६२५ कनोवेत्यनेनांत्य १४ आद्यः ४ वर्गे २५ स्वोपरिस्थापितेजातं द्विगुणाद्द८ निघ्नेपरां
कैः८ स्वोपरिस्थापितेजातं २५ ततआ ९८ द्यंसंस्कारार्शिकांत्यार्थंतस्यवर्गंस्थापितेजाते २२ वर्गधनमूलद्भिरुद्धृतानरूप
सूत्रं राशेरिष्टांकशेषोत्यरूपतेनेनशेषेणतुल्यंवर्गस्येनशेषंलब्धकृतियदयोः शेषनोवर्गमूले वर्गमूलेचशुद्धिर्घनपद
घनयोरेवमेवार्थविलंवर्गमूलेनभक्तेघनपदविलंतवाघनेतुल्यतायां ९ अथवर्गवर्गानयनेसूत्रं स्वखंउवर्गाभिहतिःस्वखंउघा
तः स्वखंउंतरवर्गनिघ्नःशेषरूपसंगाद्भिहतो स्वनिघ्नविश्लेषवर्गः कृतिवर्गरूपं ९ अत्रवासना आद्यांत्यात्मकोराशिस्त
स्यवर्गः साध्यते उपलक्षणार्थमाद्यात्रराणि अंआ अनसमद्विघातेक्रियमाणेनजातंअंव अंआघा २आव आत्राद्याचार्येणा
परांकतुल्यआद्यःकल्पितः तथासतिजाद्यवर्गेक्रियमाणेपुनःपूर्ववत् अपरांकस्यात्मस्वसंपादनार्थांत्यराशिस्तत्कृतुकं
लाघवमयुक्तमेतदस्वस्वोपरिस्थापितेसोकर्यार्थं गुण्यंगुण्येनेननिहत्यंतंत्यजेत्थंकृकृलंस्यान्मुकुराद्यतोपि सूत्रं द्विनिघ्नेक
नीखंउयोः संयुतेःसाकृतिः स्वघ्नखंउान्तरोनामबेद्दा सरूपेकृतीद्विघ्नपूर्वापराभ्यांयुतोनेनिजेतेमिथस्तत्रयोर्वा योगांतरा
भ्यासयुतोनिताः कृतीर्भवेद्दसाद्यग्रिमपूर्वभेद्य निःशेषभक्तोपिचयेनतत्कृतिस्तत्कृत्यभक्त्यानिहताहृतत्कृतिर्निरवंउद्वयेति
द्वेद्वेखंउेधृतिरवंउद्वयस्याभिहतिर्भवेत्तेनेष्टखंउेरपिवर्गसिद्धिः राशिरहकृधुखंउात्मकः ख ल गुण्यस्त्वधोधइत्यादि
नासमद्विघातेकृतेजातंलघु लहद्या २वृव अतउक्तंद्विनिघ्नेति द्वेणेति द्वेवर्गेना राशिवर्गः स्ववर्गांतिरंतन्नामयोगांतर
घातः अतउक्तमिश्रेणेति द्वेवर्गयुतोराशिवर्गस्यात् स्यात्कांत्येति तथाचाद्यांकतऊर्ध्वनिर्यग्रेखेकार्यंतत्रोर्ध्वरेखाविषमः
निर्यग्रेखासमः एवंप्रत्येकं तदाद्यविषमानस्याधरूपविषमाद्दित्यर्थः मुकुर्याभवतिपंक्तिस्तयासमेतयतेस्यादितद्वति न्य
सेद्दिलेनेनस्थानांतरत्वंसूचितं उदाहरणं८८२०९ अत्रविषमसमत्वेकृतेत्यादि ८ द्वयोः कृतिं ४ यत्कामूलं २ द्विगुणं ४ इयंप
क्तिः अनेनसमेतस्ते ४८ लब्धंलब्धकृतिः ८१ विषमात् १२२ यत्कांशेषं ४० ८ लब्धंद्विगुणं १८ पंक्त्यान्यस्तं ५८ अनेनसमेत
ते ४१० तेलब्धं ७ कृतिः ४९ तांत्यस्कालब्धंद्विगुणं १४ पंक्त्यान्यस्तं ५१ ४ अहे २१७ मूलमिदं एवमन्यत्रापि सूत्रे आद्यंताभ्यां

वर्गशुद्धीयथोक्तस्तावद्यतेचिंतनीयोत्थमूले शेषंचाद्यंनाहतिद्विघ्नघ्नीं यद्वामूलंजायतेनिर्विकल्पं वर्गादिभ्योमूलयुहार्थसूत्रं विषमात्प्रथमाद्वर्गमूलंत्यजेदितियुग्महतमूलशोधनं विषमंयदिरूढ्यमायतः क्रियमाणपूर्ववदत्रतत्सदृशं अत्रस्थाप्योंतत्तोविलोमविधिरवबासना समेति समानोत्रवर्णांघातोघनः स्यात् यथागुण्यः २७ गुणकः ३ गुणः ३ गुणकाभ्यांगुण्येगुणितेजातं २७ ६८३१ एवमन्यत्रापिप्रकारांतरमाह स्थाप्येतियथान २७ अंत्यस्य २ घनः ८ अंत्यस्यवर्गः ४ आदिः ७ त्रिघ्नः ८ ४ आदिवर्गः ४९ अंत्यत्रिभिश्चगुणितः २९ ४ आदिघनः १४३ स्थानांतरेणयोगार्थंन्यासः योगेजातं २२६३ एवं २२५ अत्रहिभूमिमिनयोराद्यांतात्तत्कृत्वापूर्ववद्घनः ३७८ अतः खंउयुगमंत्यंहिभूमिंतंप्रकल्प्यन्नः क्रियते अंत्यस्यवर्गः १४४ आदिः २ त्रिघ्नः २१६० आदिवर्गः २५ अंत्यत्रिगुणः २०० आदिघनः १२५ योगार्थंन्यासः योगेजातं २२३२५ आदिपदस्थानेत्यपदस्थानेजादिपदस्यऊहेनापिसिध्यत्येव परंतुविशेषः क्रमेणयोजनेयः योज्यतेतस्यपश्चादेकैकंस्थानंत्याज्यउत्क्रमेणा योजनेतुयस्ययोज्यतेनतस्यस्थानंत्याज्यं आद्यांकविधोतुक्रमस्थमुत्क्रमे मेउत्क्रम स्थंकार्यं अत्रापिन तत्रउयुगमादिप्रकल्प्येतिबोध्यं तथासतिस्थानहान्यांतरेणयुताघनः स्यात् खंउयुगमिलुपलक्षणंज्ञेयं अत्रोपपत्तिः आद्यांत्यात्मकोराशिस्त्रस्यघनः साध्यतेसयथाऽत्र अस्यसमत्रिघातेक्रियमाणेजातंऽद्य अवआदियात्त्रअंत्यंवज्राद्या आवज्रंद्या आवज्रंद्या आवज्रंद्या आवज्रंद्या अंत्यंत्राद्या आद्यनत्रसमजातीययोगेक्रियमाणेत्रिघ्नेसुपपन्नं खंउयुग्मामिति लघुरहत्वंजात्यकराशवर्गः २व २लघु २ लव २ अयंराशिगुणोघनस्यात् नत्रगुणखंउयुग्मांगुण्येगुणितेयथामथंयोजितेजातं २द्य २घ अनउक्तत्रिघ्नेति सूत्रं लघ्वंतराभ्यासगुणोरसोकीदृग्लेषलब्धाभिहतोगजघ्नः घनोल्परवंउस्यपनांतरस्यरवंउकराशेघनरूपमेवं १ परंतमाद्यादिचयपदघ्नंपदघनः स्याद्येश्वर्गः इष्टोनयुग्राशिहतिर्विशिष्टनिघ्नोघनः स्यायुतिरिश्वराशेः उदाहरणं प्रत्येकंतुपुरांसोधाष्टकंप्रतिपुरंसौधाष्टकंसुंदरंकृत्वायन्महिषीवराष्टकमिता येवंरहोविनितः नीलांभोरुरुचिर्जगत्त्रितयसृत्प्रत्यर्थसर्वंकषाश्रीशश्चेद्दिनदृग्भुगणितंसौधप्रमाणस्यमे १ सूत्रं वर्गयोर्घन

राम्
४

योर्घातोर्ययोराश्योर्भवेद्युतिः तयोर्घातप्रमाणस्योराशेर्वर्गोघनश्चसः यस्यराशेर्घनः स्वघ्नःसप्तभेदाशिवर्गोज्ञः राशिवर्गघनोष्टघ्नः सप्तघ्नश्चतिजोघनः राश्यर्द्धगुणितोराशिराश्यर्द्धेनयुतोयुतिः तद्वर्गस्यानंतदंकांतंघनोनत्रयुतिर्मता आद्यंघनस्थानमिति आद्यांकनःऊर्ध्वरेखाघनस्थानंतिर्यग्रेखेरेवऊनघनस्थानं अंत्यात्घनतः घनंविशोध्यपदंपथकृत्थंपुनः पदरूपतिरित्यारभ्य अत्रोदाहरणं यथापनः २९ ९२ अत्रघनाऊघनसंज्ञाकृतोऽंत्यात्घनतः २९ घनं ८ विशोध्यपदं २ अस्यकृत्वा ४ त्रिघ्ना १२ तद्वाद्यं ११ मनेलब्धं ७ फलंपंक्त्यांन्यस्तं २७ तत्कृतिं ४९ अंत्य २ निघ्नी १८ त्रिघ्नी २९४ तद्वाद्यात् १२८ त्यजेत्तद्वाद्यात् ९२ फलस्यघनं १४३ त्यजेत्पंक्तिः २७ घनमूलंएवमन्यत्रापि आद्यांकनोघनमूलानयनार्थंसूत्रं घनपदमघनेद्विधुर्द्विमाद्यंयथेष्टात्घनमिहपरिजस्वादेवमाद्यात्घनांकात् पदकृतिगुणघातेनैतदंत्यंविभाज्यंनिखिलमपिविभुद्येनयथासंपाद्यते प्रतिमिनिपदपंक्तिर्लब्धवर्गाद्यघातंत्रिगुणितमथजह्यात् द्वाज्यतोऽन्यात्पन्नाच्च फलघनमपिपंक्त्यात्समिनिघ्नाद्द्वितीयात्पनपदमथभाज्यंलब्धपंक्तिर्विघातं परित्यक्तसकलोत्थात्यात् येत्वेवंरीत्यामुक्तिरिघनमूलांत्यादिहाद्यांतकोक्ता सूत्रं आद्याच्चतुर्थान्घनयोर्विशुद्धेत्यादिसूत्रं त्रिघ्नंत्यजेच्छेषकनोधवास्यान्मूलंघनस्यारिमनोद्विरंऽत्रिति अत्रस्थाप्योघनोत्यतोविलोमविधिरेवबासना इतिघनविधिराख्यानेपूर्णमभिन्नपरिकर्माष्टकम् ॥ सवर्णनंनामहारभाज्ययोः समेनांकेनगुणनंतद्दिष्टांकेनसंभवस्यपिसंकलितेहरघातश्चहरइति समच्छेदकरणंयुक्तं लवेति यथाद्यार्धस्यषड्रूपविनिर्मितजातोद्यमूलवः २८० २ लवः १ लवैः २२ गुणितः ५ हरः १२ २२ ५ १२ गुणितः ७ ६८ ० वराटकाः २८० हरस्तेऽलब्धेवराटकः १ वक्ष्यमाणभिन्नगुणनमेवाचवासनानन्वेवंकथमस्यप्रभागज्ञातिरितिचेत्सच्छेदराशिहृत्येभिन्नगुणनंराशिभागानांभागभागेगुणनंप्रभागज्ञातिरितिभिन्नगुणनस्यपृथक्कलनादित्याद्युक्तं तुम्मा हेति संप्राधितेनकदर्थेणयाचकायद्यम्मार्हेत्यादिचरणेदत्तस्तेनकतिवराटकाः दृ ज्ञातस्तदेत्यर्थः अंशप्रभागसवर्णनेविशेषंविहृत्येणजातिभेदमाह ॥ छेदघ्नेति एकस्यान्यभागयुतानिघ्नास्तद्वेत्यर्थः यथाऽत्रछेदेन ४ गुणितानिरूपाणि २ जात ८ सांशिलाद्यंलवः जातं १ छेदघ्नरूपेषु २ जातं २ अंशिलाद्यलव २ १ कृणं ११ प्रभागसवर्णनेविशेषमाह स्वांशा

धिकोनहरेति भागानुबंधासंयोजनंज्ञापयतीहांतरंयद्यपिभागापवाहानुबंधप्रभागापवाहाविति वक्ष्यमाणंतथापिग्रावीनेत्यथोक्त्वा
तदनुसारेणेदं स्वस्मिन्स्वांशोधिकोनस्वहरलब्धस्वहरेणहरंनिहन्यादिति छेदच्छेत्यादिनापवाहउक्तः तत्रस्वहरेणस्व
नवराशिभागानुबंधापवाहउक्तइतिसुंदरानुपपत्तिमाचरन्युक्तंन्न रूपराशिभेदेनभागप्रभागजात्योरपवाहविध्यापत्तेः भागानु
बंधोदाहरणमाह अंशाधिति केवलंभागापवाहोदाहरणमाह अंशाधिति उभयोर्मिश्रितमुदाहरणमाह अर्द्धमिति यथात्र [illegible] ल
स्वस्वहरेण २ हरे ४ गुणितेजातं ८ स्वांशे १ नाधिकेनहरेण ३ भागः २ हृतः २ पुनस्तत्रस्वहरेण ३ हरः ८ हृतः २ ४ स्वांशा [illegible] धि
केनहरेण ४ अंशो २ हृतः १ एवंजातं २ भाज्येनापवर्तितेजातं २ एवमन्यत्रापि अत्रोपपत्तिः । १ त्रिचतुर्थांशस्यस्वांशार्द्धा [illegible] न
स्यविधोसमच्छेदेकृतेजातंतत्रोपरितनयोर्विभागस्वांशेनल्पकपन्नं एवंयोगेपि यत्रद्वयोर्भिन्नयोः छेदोनतनयोर्योगविधोगेवाज
स्यहारभिन्नेस्यादित्यत्रैकोविच्छेदस्तयोर्योगयोगेछेदइति यत्रस्वांशस्तदंशोवास्वस्मिन्नधिकोनस्तत्रतत्रस्थेति यत्रसामा
न्यतःस्वस्यपंचमांशस्तस्यषडंशस्तस्यचतुर्थांशइत्युक्तंतत्रचरूपाद्यपेक्षयातिलाघवार्थं ।३ तिपादीयाख्यानेजातिचतुष्टयं तुल्य
हरांशाः षट् षष्टं कानामिति अन्योन्यहाराभिहतेत्यादिनासमच्छेदानांयोगोंतरंकार्यं ननुयत्रनच्छेदस्तत्रकथमित्यतआ
हकल्प्य ल त इति यथात्र [illegible] अस्यहरेण ६ अपरेहरांशागुणिताजाताः [illegible] अस्यहरेण अपरेगुणिता
जाता, स्वपं स्वपं [illegible] अस्यहरेण ३ परेगुणिताजाताः [illegible] अस्यहरेणपरेगुणिताजा
ताः अस्यहरेणपरेगुणिताः समानच्छेदाः योगेजाते [illegible] अत्रास्मिन् २ शोधितेसतिजातं २ अंशाहतिरिति
रः कल्पितः अस्यहरेण २ त्रिगुणितास्वषः ६० [illegible] यादृच्छिंशदृषवर्तिनी २ अस्य १ रूपंह
यथागुणकः छेदघ्नरूपेत्यादिनाजातोगुणागुण्यो [illegible] अंशयोः ७१२ आहतिः ५२२ छेदयोः ३७ घधेन २
[illegible] हि ६० दृष्टुकः कल्पितास्तथाचगुणकः २ गुण्यः २ राम्
भक्तलब्धं ५ अंशैक्यभागेनहृतं २ शेषमुद्धरेत्याः च
तत्रगोमूत्रिकायेनगुणनेहृतेषड्भिर्भक्तेनरेषभवतीमंदानांप्रतीतिरुत्पाद्या अत्राविरुद्धाल्पलब्धिगुणनीभानत्रभाज्येनलब्धिगुणित ५

हररूपेणभाज्योगुण्यतेनहरघातस्यगुणत्वंभवत्यतउक्तं छेदघ्नेनेति छेदंरूपंचेति छेदंरूपंपरिवर्त्यांशाहतिः छेदवधेनभक्ते
तिक्रार्यं तथाच छेदस्यांशोहरोहरांशइति यथात्र छेदघ्नेत्यादिनाजातोहरः ३ भाज्यः ५ हरस्यहरांशत्यात्तेरूपंजातं ३ अनेनपंच ५
गुणिताजातं १५ यथाहरः भाज्यः अत्रापिषष्टिरूपंकान्युद्धरेत्याः भक्तस्यहरः ३ भाज्यः ५ हरभाज्योर्षष्ट्या सवर्ण्यहरः ७ भक्तंजातं २ उक्तप्रका
रेणप्रतिदेवेतिघ्नतीतिः लब्धालब्धिर्भाज्यातत्रहरो भाज्यः केनचिद्गुणितोपिनरूपावंतरमस्तीतिपरलब्धिः स्वहरेणगुणितेतिकिंवि
त्रवर्गेति वर्गोत्रिकयमाणेहरांशमोर्वर्गोकार्यो यदज्ञायापहरांशवर्गाभ्यांपदेकार्येत्यर्थः योगेति श्रूत्यक्षरांशेयोजनीयेसतिजन्यरा
शिरेवभवति शेषविधौक्रियमाणेस्वगुणश्चिंत्यः ननुशेषविधिर्वास्तवः कथंज्ञानत्यत्राह श्रूत्येति तथेवेति यथाश्रूत्येगुणके
हरेचजातेयथाविरूढंतंलतथेत्यर्थः पूर्वंकेनाप्यंकेनश्रूत्येयुतेविरूढतत्वमुक्तं इदानींमिश्रंकेश्रूत्ययुक्तेविरूढतत्वमुक्तमतोनपौनरु
क्त्यमितिसुंदरानुयायिनः शृंगारतिरूढेषु खेनेत्युनोयुतश्चेतिदृष्टांतपरंव्याख्येयं यथारूयुनोविरूढतत्वपारूवहतभक्तोव्य
विरूढोन्यथानत्रनार्थकंस्यादिरूढं मिश्रास्तु श्रूत्यव्यवकलितमाहस्वगुणश्चिंत्यः स्वशेषविधाविति खेश्रूत्येशेषमर्थाद्योगेन
तस्यस्वशेषस्ययोविधिर्विधोजनंतस्मिन्व्यवकलितेस्वगुणश्चिंत्यः यथास्वगुणनेश्रूत्यमेवशिष्यतेतथाश्रूत्यंद्वियोजनेश्रूत्यमे
वावशिष्यतीतिश्रूत्येतिनतुस्वगुणत्वादितिः श्रूत्यात्मकः स्वहरइतिभजनगतोविशेषइतितन्नगुणयपदेवेयर्थ्यापत्तेः स्वहरस्यादि
नियथा यथाहरेत्यत्रंतथातथालब्धावधिकांस्वहरस्योत्तंतमत्यत्वादनंतफलंभाज्याद्धरःशुद्ध्यतीत्यादिनानचभाज्यस्वरूपस
त्वेनानंतफलंमपिकथंतर्हिहरगुणनेश्रूत्यनापिकथंस्याच्छ्यानंतलब्धानाद् अत्रोदाहरणं गु. क्षेप २ गु २ ह. दृश्य ६ राशेः
स्वांशाधिकत्वादथस्वांशाधिकोनेतुल्या द्योनइतिस्वहरेणहरः २ लवेन आढ्य ३ अतोव्यस्तंह० क्षेपः १ ह १ गु० २ दृश्यस्यकार्यं
तत्रयथा दृश्य ६ स्वगुणं ६ त्रिभक्तं ३ स्वत्रिनांशोन ३ हीनं ३ स्वहृतंगुणहरयोरुत्थत्वान्नाशोजातं ४ अथवेष्टभक्तेन ६ २
स्वगुणं निजार्द्धयुक्तं ३ त्रिघ्नं २ स्वहृतं तथाचानुपातः अनेनदृश्येन २ छेद्यंराशिः २ तदानेन ६ कस्तिलब्धो २ राशिः १ ४ नच
गुणहरयोः तत्यत्वान्नाशः कथंस्यादित्यपिस्वगुणकत्वेनगुणागुणितयोर्योगोयोगोवागुणगुणितस्तियोगस्यस्वगुणत्वात्॥

ननुगुणगुणिमयोरपियोगेतुल्यत्वंस्यादितिचेदुच्यतेयथोर्घातस्तदन्यतरभक्तस्तदन्यतरस्यात्तथाचस्वपंचघातः स्वभक्तः पंचेतिसु
प्रसिद्धं ननस्वेनराशेर्गुणितस्तंस्यात् तथासतिकयोर्घातस्तेनज्ञातुंनशक्यत तन्नियतत्वात्स्वस्वपंचघातस्तेनैव स्वेनभक्तेपंचेवा
वशिष्यंतइतियुक्तमुक्तं स्वेनस्वेनभक्तेइष्टांकाःफलंयत्तांकेभक्तेत्वानंतंसंपलब्धेरिक् अस्यग्रहगणितस्येति उक्तकर्णः सम
उच्चकरणइत्यादौस्थितिज्ञातइत्यादेर्गुणकस्यतत्फलादेरस्यचाभावेउक्तकर्णसमउच्चकर्णादिष्वएवदिनार्द्धकर्णोदयोभवंति
शून्यगुणनेतदभावप्रसंगादिति ननुत्रिभज्यकोन्मंडलशंकुघातादित्यत्रत्रिज्यातत्यायशिवियुक्तेनेत्यघेतपरेलंबज्यातु
ल्यत्वादिति इतिश्रीपाटीव्याख्यानेभिन्नशून्यपरिकर्माष्टकोदाहृतिः समाप्तः छेदमिति अत्रवर्गमित्युपलक्षणंघनंपदंपदंघ
निमित्यपिबोध्यंविलोमविधेर्विशेषमाह अथेति ननुहरेवे रूक्षेष्यभाज्येवेरूक्षस्यभाज्यस्यावश्यक मित्यतआहअशस्विति शेषमु
क्तवल्लिखित्वेनाराशिंरूपंलिखितं राश्यर्धयुक्तराशेरंशाराश्यर्द्धसमानं राश्यर्द्धनराशिः रा १ रा २ युक्तः रा ३ अस्यअंशः एतानयो
योंगः २ रा २ यईमितिप्रत्यक्षं यस्त्रिघ्नेति यथोद्दिष्टसंक्षेपः यानिनियोज्यानिनान्यर्धांशंदुनक्षेपः २ स्वांशेरधिकत्वाद्धरः ४
स्वांशै २ रधिकः ३ एवंक्षेपः ३ एवमणं २ स्वांशोनत्वाल्लघुर्हरः २ न्यूनः २ एवमणं १ अनयोर्व्यस्तंहरः १ ऋणं १ गुणः ३ क्षे
पः २ मूलंक्षेपः ५ २ ऋणगुणः १० दृश्यं २ दृशगुण २० अष्टोनं १२ वर्गः १४४ द्विपंचयुक्तः १६५ मूलं १४ स्वाईं ३ यकं २ सप्त ७ गु
णं १४ स्वसप्तमांशेन २ त्रिगुणोन ६ हीनं ८ त्रिभक्तं २८ राशिः इदंचेष्टकर्मणानापातिदृष्टकर्मणोनुपातमूलकलवनव
र्गहीनदृसंभवात् न तुर्कवर्गवर्गपदंघनंघनपदंसंलभ्यतदूण्यतेतेनैराशिकमेवेति उद्देशकेति एककालापवर्दिष्टराशिः का
र्यः आलापेनसमभार क्षुण्णइति अनेनोद्देशकालापवरूढतेष्टराशिनापंचघातिइष्टराशिः ३ पंचघ्नः १५ स्वत्रतीयांशेनोन १०
दृशभक्त १ राशि ३ अंशेन युक्तः २ पुनः राशि २ स्वेन ३ समच्छेदेन युक्तः ३ राशिश्चतुर्थांशेन ३ समच्छेदेनयुक्तः १४ ह्याभ्यामपवर्ति
तजातं २ दृश्यं ६ दृष्टगुणं २ ४ अनेन १० छेदंलब्धंपरिवर्त्यमिति भक्तेजातोराशिः ४ ८ यत्रस्वांशाधिकोनस्तत्रविलोमविधिः
अत्रराशिरंशार्द्धपादेस्मादित्युक्तत्वान्नविलोमविधिः श्रीधरोयमुदाहरणमाह अमलेति तुर्येणचतुर्थांशेनार्थादेवापूज्यिनात

स्वकमलसंख्यांशेधृंवर अत्रेष्ट स्वत्रतीयांशानं ३ इष्टपंचमांशेन २ न्यूनं ३ इष्टषडंशेनोनं २ ३ इष्टचतुर्थांशेने ३ समच्छेदेन ३
भाज्येनापवर्तितं ३ इष्टं हृतंदृश्यं ६ अनेन छेदंलब्धंचेत्यादिनाभक्तं २० राशिः उदाहरणंत्र्यंशोनमारुह्यमणीपंचमांशोलेभेषष्ठा
नांवनकंन्याकांशःवेदांशोन्यापन्नरागायुतंचेल्लिघ्नं १०० शिष्टंकाभवेत्तत्संख्या ९ रामक्रीडाश्रमभरसयाकर्तुमश्वांशको
गाङ्गोपीरहउपवनलुप्तसङ्घंपंकानांनिकुंजं ॥ त्रिंशल्लतांतुरहसियमुनातीरमईसंख्यांशेषंयोषाशतमनुरतंकेशवेनाकियंतः २ स्वा
र्द्धमिति यद्यिशेषांघ्रिंयुक्तंहतोः मार्गसंरक्षाकार्थंरथमित्रंशेषंस्पष्टं उदाहरणं इष्टं स्वार्द्धहीनं ३ अस्य ३ नघलवग्रहणार्थन्या
सः ३ ३ अंशाहतिरितिलब्धंजातं ३ इदंसमच्छेदेना ३ नहीनंजातं ३ अस्याभ्यिंतेनहीनमिदं ३ जातं ३ ३ अस्यषड्दशमलवग्रहणार्थं
न्यासः ३ ३ ६ अंशाहतिरित्यादिलब्धंजातं ३ ६ इदंसमच्छेदेनात्रे ३ ३ हीनंजातं ६ ३ द्वादशभिरपवर्तितेनजातं ३ इष्टाहतदृश्यं ६ ३ अने
न ३ छेदंलब्धंचसनेनभक्तंजातोराशिः ५४० अथतल्लब्धहारेत्यादिनाद्यथा २ हरः तल्लब्धहारेण १ गुणितः स्वांशोनेन ४
अंशोनितः ४ तल्लब्धहारेण ४ हरः ७ हतः ४० स्वांशोनेन ३ अंशो ४ हतः १२ तल्लब्ध
२ हारेण १ हरः ४० हतः ४० स्वांशोनेन ७ अंशो १२
हतः ८४ तल्लब्धहारेण २ हरो १६० हतः ७२० स्वांशोनेन १ अंशोहतः ८४ एवंजातं २ ८४ द्वादशभिरपवर्तनेन ७ ततः इष्टाहतमित्या
दिविलोमविधिनाजातंयथास्वं ७२० शोनत्वात्स्वांशेनसः हरः १ ऊनः ४ त २ थाचदृश्यं ६ ३ एतस्यषड्भैर्लब्धाः तदर्थन्मा
सः ६ ३ अंशाहतिरित्यादिलब्धेनजातं ३ ८ अस्मात्पूर्वदृश्ये ६ ३ योज्ययोजि ३ तेजातं एवंस्वांशोनत्वादेतस्य ६ ३ ततो
यांशग्रहणार्थंन्यासः ६ ३ छेदंलब्धंत्यादिलब्धेनजातं ६ ३ अंशाहतिरितिलब्धेनजातं ६ ३ अस्मिन्त्रययोजिते ६ ३ जातं २२० स्वां
शोनत्वात् २२० ४ अस्यसमशोधनोजातोराशिर्मांशद्वयंनयथासमांशं २ द्विगुणं ६० सयोज्यजातं २७० ४ एवंस्वांशोनत्वा २७० दृश्य
रूपांशः २७० अत्रयोजिते जातोराशिः ५४० सूत्रं हरघातहतं दृष्टंलवेनहरघातताडितं तच्छुद्धमानंविजानीयाच्छेषजातोस्फुटंच
वा पंश॥ स्वांशेनविवल्कतस्तत्कदृश्यजातावधातनंवतिशिखीघ्रः कथोरसदशोरक्षकुटजोगिरिमल्लिकाएकोभृंगः होलायमानंलि
क्षतिवल्कतस्तत्कदृश्यजातावहेतुमाह केतकेति केतकमालत्योः परिमालोघाघएकः कालोपभ्रांतावेवकेतकिमालयश्रिमला

वेवधिघातेनेत्यादिनाभ्यामाहतस्तिज्ञात्रोराहरणंसूत्रं २ पंचमांशः २ ३ ऽनेनहीनः २ २ ३ ऽस्यांशः १ अत्र २ हीनः १ अथपंचमांशः १ अथः १ अनयोरंतरं २ निगुणं ५ ३ ६ मत्रहीनं २ ३ ६ ५ ३ ६ नेदं ५ १ वं १ अने १ भक्तंजा ५ ओराशिः १५ राश्योक्रमशः ५ सतिसूत्रंयोगेनि ल ५ घु ६ ३ ६ ह्यस्योयोगलं ५ तरयुक्तोरुपुरुघुयुक्तः ५ तत्रांतरयोगेतरंद्विगुणंस्याद् अंतरहीनलघुर्द्विगुणः स्यादितिसुगमंचवर्गांतरमिति प्रोक्तवदेवयोगांतरेणोनयुतार्द्धेतस्ताराशीज्यादिवत ३ ६ ६ गः लघं १ अंशः १ अस्मिन्लघुवर्गशोधितेनयथापथंबाजितयोगांतरगुणः स्यादितिवर्गांतरस्यरूपं सूत्रंयेनाहतस्तेनतत्तोनवेतांयोगांतरवर्गशोधितेनयथाजमनरूपतिः विधेर्हीपुरतोविराशीर्बल्लाहतः सक्रमणेपरश्चेद् भाज्योवर्गांतरंकुल्यंहारोविश्लुतिसंज्ञकः फलयोस्तोराशासंक्रमात्कुतुकावधि उदाहरणं सूर्येंदुवदनेहे तांश्चविद्धतायोगांतरेस्तोयपोवर्गावर्गांतरंकथयतोराशिविज्ञाशिवेत् अध्यराशिभागतुल्यंतरेस्तेयोगेचज्ञातेमत्सूत्रंद्विघ्नीभ गोन्मितिः सैकातयादृष्टंविजपेत् अंतरंतद्वेद्यास्याल्पः संक्रमोक्तिवद्घनांतरादावयनेमत्सूत्रं घनांतरंराशिवियोगभक्तंवर्ग हीनत्रिहतंसमं लब्धंकृत्यापदमस्ययुक्तंहीनंतरंहीनवर्गलघुस्यात् उदाहरणं गोपिकावर्गविश्लेषेरूक्षयंस्तत्यद्वयं मुर लीपूरयामासहरींमधुवनेसुरांतत्राहतवेगतोवामदक्षिणतोरंगिक्लिन्नतर्हितोऽहिसदृक्षमेदत दृष्टं २ वर्गोस्यवर्गांतरं अंतः अंतैः कल्पितेसमासास्या ५ ३ २ ज्ञातमेरेतरंततोराशी ४ ५ इतिविषमकर्म ३ ६ रूतीरिति राश्योरिति ययोराश्योर्वर्गयोगोवर्गां तरंबाढिरेकंमूलघ्नंतोराशीवदनतुबीजगणितेननज्ञानंसंभवतीत्यतस्तदाह पंजेति बजगणितेचतुराविमूढाभवंति विमूढत्वहे तुमाह षोढेत्यादिदृष्टकर्मराशिसंक्रमणवर्गकर्मगुणकर्मविलोमगणितमिति षट्प्रकारंबीजगणितंयेमन्यंतेमूढाभवंति बीजग णितस्यानेकधात्वादिनिश्चंगारतिलके कुट्टकवर्णसमीकरणानेकवर्णसमीकरणमध्यमाहरणभाविनकेतद्वेदभिन्नंषड्विधंग णितंयर्माल्लोचयंतोपिवर्गकर्मवासनाविचारेसरेवाभवंतीत्यर्थदृष्टकं दृष्टं २ वर्गः २ अष्टगुणः ८ हरलब्धं २ व्येकं १ कल्पितं १ दृष्टेन २ भक्तंजातोराशिः १ रूनिः १ ३ ऊनिना २ सैका २ अथराशिः तभोर्वर्गो १ ३ योगः ३ निरेकः १ एवंवर्गांतरेपदृष्टव्यंरूपमि ति १ रूपंदृष्टं १ द्विगुणं २ अनेन १ हतं ३ दृष्टेन २ सहितंज्ञातोराशिः ३ रूपंतोराशिस्तः ययोर्वर्गयोगेवर्गांतरेक्रियमाणेनिरेकेस

तिमूलरहितवर्गः दृष्टस्येति २ वर्ग २ तस्यवर्गः २ अष्टगुणः २ सैकोज्ञातोराशिः ३ दृष्टं १ घनः २ अष्टघ्नः २ पराशिः अत्रोपपत्तिः दि
षणेहेत्यानेहस्थिरिक्ता रूपत्वात् सूत्रं वेदगुणितेदृष्टवर्गोन्मूलितदृष्टवर्गोन्यूनेद्विगुणेष्टभक्तरूपेण आद्येनिजार्द्धनिहतोरूपयुतोमो
भवेदन्यः अभिन्नेषि अष्टगुणाकापिरूपतिश्चतुरूनाधिकापि मूलेनयोगदलसेकंरूपिमूलदृष्टाशीति रूपियुतीसरूपमूलू
देभवतस्तत्सूत्रं दृष्टः अथमोराशिर्नेअदलनिहतः सएवान्यः अनयोः रूपियुतिविधुतीरूपयुतेमूलदेस्यातांक्षेत्रव्यवहारोपयो
गिनयाकिंचिदुच्यतेरूपोनयुक्तद्विहतमूलहीनयुक्तवर्गस्तदादिमपुरापिवर्गराशि कश्चिन्निरेकरूपिकोद्विहतः स्वकस्थस्यादेतयोः
रूपियुक्तिः किंरूपमूलराशीयद्वासरूपरूपिकोद्विहतः स्वकस्थोवर्गांतरंभवति मूलदमेतयोश्चरूपोनताच्चितरूपितिर्द्विविधानयोर्वी
वर्गांतरंभवति मूलदमेचमिश्र रूत्यंतरंद्विनिहताभिहतिः पदस्थाप्यादेतयोः रूपियुतिः रूपितामुपेता रूपोक्तियोरपियुतिर्विधुति
श्चैकार्थावर्गांतरंमूलदमेतयोर्वारूत्योयुतिः पदहतिर्द्विहतात्र्योर्वावर्गांतरंरूपितिमथनियतंसदैव वर्गकर्मणिनियमविधायकान्यपि
सूत्राणियत्रूत्योरंतरंवर्गोनतत्रूत्योर्वावर्गांतरंरूपितिः यत्रूत्योसंयुतोनतदंतरजारूपितिः पूर्वारूपितिर्द्विघ्नसरूपतुल्याचेत्स्यातदावर्ग
रूपितिः रूपिश्चविवेदवर्गहृतयोगमंतरानेवं नरूपांतरवर्गहृतयोगमंतरात्रैवंनरूपांतरवर्गजारूपितिः द्विघ्नवर्गयुतेः शोधोगवर्गः रू
पविवरंयोगगवर्गार्धोद्विहतवर्गयोर्युतिः द्विघ्नोरूनोनयुग्वर्गस्तत्रूत्याविधुतारूपितिः सर्वजावाग्रजाशेषंरूपितिरेवभवेद्विह गुणेषि
गुणघ्नमूलोनयुतराशिरूपदृश्यंराशिस्तस्यगुणार्द्धरूत्यायुक्तस्यमूलगुणार्द्धहीनयुतंपद्याल्पगुणगुणितमूलोनोराशिस्यात्करावि
द्विहीनं पद्यारूपगुणितमूलयुतः स्यात् सूत्रं गुणघ्नमूलोनयुतस्यराशेर्दृष्टस्यात्मलस्यगुणार्द्धरूत्यासेकस्यमूलंशशिघ्नहीनं
गुणार्द्धनिघ्नरूपितिरस्यराशिः दृश्यंविलोमक्रियया साध्यंरूपेणाभागोनयुतेनभक्तोगुणोनतः शेषवेदराशिरित्यादिदैवविदधि
योक्त्यो यद्देनिमिसगुणाकघ्नमूलोनयुतोराशिर्लवैरूनयुतस्तदाकमेणरूपेभागदृनोयुतः कार्यः तेनभक्तंदृश्यंदृश्यंभक्तोगुणोगुणः
स्यानाभ्यांदृश्यस्ययुक्तस्यगुणार्द्धरूत्यास्यादिकार्यंमूलगुणांशेजातोसूत्रंपादरत्ने वर्गांतमूलगुणाहत्य क्रान्तिताचसुदंयलंम्
रूगुणेन तद्दरूपितिर्यत्रंप्रमाणंभवेत् अंशैरूनयुतेचमूलगुणकेशोनाद्यहाराहृतेहारघ्नेगुणदृश्यकेयदितयोः साध्यायथोक्तिमि

ति अत्रोदाहरणं गोपालमूलनवकेथमुनोपकंठंकंठवगुंठितबरेकरुणाविलेन्ये यानाव्रजंदशचतेकतिपत्रकलिकालं ममथ्यरहरः
सदस्याविराशीतू राशिः १०० राधाकुंजेविहरोरम्यंरहावनांतेमरंमधुरमुरली नारमाकर्ण्यतूर्णंप्रीत्यायानंव्रजशांमदशांमूलघ
ईंचरुशांशाच्यंघस्कतिमितंपत्यरित्यज्यगेहं अत्रदृश्याभावः न्यासः मूलगुणः ६ पंचरुशांशः ५ अयंपंचांशोनः ४ अथगुणः ६
पूर्वहारेणगुणितः ६५ अंशोनहारेणहृतः ६६ षड्भिः छेदितः सन्मूलगुणोजातः १ वर्गः अक्रांभावस्तथास्यपक्षेवगृहीतं १ अय
मूलगुणेन १ अस्तंसंस्कृतं २२ दलं ११ वर्गः १२१ लब्धंमगदशांकुलं बालेति मरालाःहंसास्तत्कुलंतन्मूलदलानिसप्तमूलंसमार्धगु
णमित्यर्थः विलासनराशिमथरंमदगयंनीतिवंशिलानिकेलिः क्रीडा यथागुणः २ अस्याईंयहावन्यासः २ २ अस्यवर्गेचेदिनाजा
तं २ २ अंशाहतारिमिलनेजातं २ वर्गः २२ तेनयुक्तेदृश्यं १ जातं २ अस्यमूलं १ मूलोनत्वात् गुणार्धेन २ धुतंहरभक्तं ४ वर्गः १६
राशिः स्वपरेरितिगुणः १ अर्धं २ वर्गः ४ अनेनयुक्तंदृश्यं १२ जातं ५ ४ पदं २ गुणघ्नमूलोनयुतत्वाद्गुणार्धेन २ हीनं ४ द
लतंते १ वर्गोराशिः १६ यातमिति हंसयुग्मत्रयं अत्रोदाहरणंलवानत्वादल्पांशः २ अनेनहीनंरूपं २ अनेनदृश्यं १ गुणश्च
र्धं ४ वर्गः १६ अनेनयुक्तंदृश्यं ५ जातं १ ३६ मूलं ६ मूलोनत्वाद्गुणार्धेन ४ युतं ८ हृतंतं १२ वर्गोराशिः १४४ यथापा
र्थंरतिर्वृद्धिः शरैः ५ शल्यंएकेन १ रुजंद्वितीयेनध्वजंतृतीयेनधनुः एकेन १ शशीर्भक्तेद्ध्यामासार्जुनः एवदृश्यं १ अत्रापिरू
पोनत्वात् २ अनेनदृश्यं १ गुणः ४ भक्तः दृश्यं २ गुणः ८ अर्धं ४ रूतिः १६ युक्तंदृश्यं १ जातं २५ मूलं ५ मूलोनत्वाद्गुणार्ध
युतं १० वर्गः १० अलीविघ्नितरणतिप्रतिशब्दंकरोतिनिरुद्धेहेतुमाह परिमलेति अलिकुलंनामराशिर्द्विगुणः तथाचदृश्यस्व
रूपं राशिः १ गुणः २ राशिः २ स्वस्वप्रमियार्थमर्हतंराशि १ गुणदलमूलघातः २ रा १ तस्माद्रूपगुणदलरूपगुणार्द्धकृतिर्योज्या
एथकूमूलगुणोर्द्धेनः अलिकुलतनीबांधेचतुर्थांशेबालाशोद्रूपस्यगुणश्चत्रिभिर्वैरैर्वाभक्तं दृश्यंगुणदृश्यमिबोध्यंलवस्थापिद
लंकृतोनरूपमित्यतआह राश्यर्द्धेति राश्यर्द्धंस्यादलिकुलस्याशोराश्यंशार्द्धंस्यात् ननुदृश्यदलक्रियमाणेजातमितिभावः य
थालघोनत्वाद्रूपः २ अनेनहीनंरूपं जाता २ अनेनदृश्यं गुणः १ भक्तः दृश्यं १ गुणः २ गुणार्द्धं १ वर्गः १ अनेनयुक्तंदृश्यं २५

राम्
८

मूलं ५ मूलोनगुणार्द्धेनयुतं २४ हरहतं ६ वर्गः ३६ द्विगुणोजातमलिकुलं ७२ योराशिरिति रूपाधिकत्वात्रूपेण २ रूपं युतं २ ते
नगुणः १८ दृश्यं २०० भक्तोजातोगुणः ५० दृश्यं २५० गुणार्द्धस्य ५ कृत्या २२ युक्तंदृश्यं २५० जातं ५२५ अस्यमूलं २२
गुणघ्नमूलयुतत्वाद्गुणार्द्धेन ५ हीनंजातं २४ अस्यवर्गः ५७६ अत्रवासना गुणमूलयुतेदृश्यंगुः मः अत्रगुणार्द्धमिष्टं राशिः गु
णार्द्धयुक्तमूलं इष्टेनोर्यम १ इष्टयुक्तः गुष्टयुक्तः गु म अनयोर्घातोदृष्टमितीष्टकृतिर्योज्यते मूलस्यमूलंगुणार्द्धेनंतस्यवर्गोराशिः
स्यात्मूलोनदृश्यंगुः मः अनेष्टंगुणार्द्धतुल्यमूलेनराशिः गुणार्द्धम् शेषंपूर्ववत् यद्यत्रेवंरित्यत्रवासनागुणघ्नमूलयुतेनघमां
शयुतेदृश्यंरा राम ५ गुसमछेदेननांतंमूरा अयलघयुक्तरूपगुणितइति स्वस्वत्रविषयार्थमाद्यखंडमक्तं १ द्वितीयखंडस्यगु
णोभक्तस्तदर्धकृतियोज्येतिपथकृगुणोत्तनः एवंहीनेपिदृश्यंबगुणनेषिनक्षतिः शृंगारतिरुकरूपा वर्गराशीमावत्कृत्यानावद्भ
णानिमूलानिशोधितानिक्षिप्तानिवासगुणकः दृश्यतुकतिपयगुणामूलमेवेति अत्रमूलगुणज्ञानार्थमुपायः मूलेरत्यमाणे
द्विगुणात्मूलमित्येकगुणंमूलंरूपत्कृतिशेषं रूतितनोनुपातः द्वयेनगुणेनैकवृगुणंमूलंनहादाभीष्टेनकिंजातंगुणार्द्धनद्वि
दृश्यंशेनक्षिप्तंयुंजयतस्तत्कृतिशेषं अनस्तत्कृतियोज्या अनस्तत्कृतित्वममापत्रमितिनतुरूपदृश्यस्यमूलगुणकत्या ४ वावत्रन
संबंधाभावावतत्कृतिक्षेपमुक्तभावाच्चश्रृंगारतिरेकरूपेणोक्तेफलमूलगुणोपेतहीनंहरपरंभवेत् दृश्यथैवसुरूपीकृतह
रः परः अपिमूलगुणोयस्ययोगाद्दृश्यंविभाद्येतहीनंहरपरंजयेतां आप्तः सनुगुणाघेनरूपीभवतिवापरः मूलगुणानुद्दिशोधिवेद
घ्नदृश्यंरूपितामुपेतिमपथानथावर्गेयुतिविधेयास्वपक्षीयमूलेनियुतहिमूलंविनागुणंतुर्यहतंरूपितः स्यादरूक्षमासमिश्रास्त
द्वारूपवगुणस्योद्दिशेगुणेदृश्यं वास्तवदृश्यस्याधिदृश्यंदृश्यंतथावरूपराशिंप्रकल्योद्देशालापवत्कर्मेतिदृश्यमवोक्तंशृंगारतिरूपके
उद्देशकालापवदृश्यरूपत्वात्कृत्वोनुपातः संपादितेनदृश्येमदृष्टमिष्टंतदानेनकिमिति भागोनयुतस्यस्वभागाः परमर्थत्रयंराशि
र्तत्रिभयाऽविशिष्टस्यात्मुनरनुपातः पूर्वदृश्येनपूर्वमूलगुणस्तदेहानीतनेनकिमिति अत्रेदंलाघवंरूपंतथाभागोनरूपं ७
अनेननेदृष्टंतदादृश्येणईकिंजातं ४८ अनोनुपातः अस्मिन्दृश्येदृश्यमूलगुणः २० तदाकिंलब्धं ४८ गुणहरयोस्तत्स्यात्लाभा

रोनदेवेति तत्रऽनथाहरणेनथालाभाद्यात् अस्तवद्दृश्यस्यलवाभावाच्चेतिकिं विनुरा२ रा०३दं८२यंतस्तराशिनाकिं ऊन गुणेनापवर्तितेतभवत्येवगुणेत्याद्युः इतिपाटीगणितेमूलजातीविवरणं प्रमाणेनिस्तत्रंवस्तुमोल्यंप्रमाणंस्या०३स्तुमानंफ लंभवेद् याहक्३मिष्टास्यात्त्रैराशिकमितिस्मरनं आदौप्रमाणमालिख्यफलंमध्येतदंतिंत३च्छाहनंफलंहृत्वाप्रमाणासंस्थ कंफरूं १ अस्तविधिरिति विलोमंइच्छाहृद्दोफलंहृत्वासइत्यादिलक्षणेऽस्तविधिः तद्यूकंतत्रस्तूंपादीरत्ले व्यस्तेवाघगुणां हृत्वाभाजयेच्छयाफलंरूपंवर्णस्यतोरूपंचयोमोल्येऽश्वतृणा १ मानराशोहरेऽव्यस्तेजातेव्यस्तंत्रैराशिकंभवेत् इच्छाधि क्येफलेन्तासोसेवारद्दिस्तथाल्पके १ केचित्तुफलजातीयसाधनेयथास्थितप्रमाणेच्छयानीयसाधनेव्यस्तविधिः ऊनएव सिद्धांतेप्रोक्तं यद्गुणच्छेदवधर्येणेति शृंगारतिरूकेतुफलविषयप्रमाणजनकत्वात्प्रथमस्यप्रमाणत्वंतत्प्रमाणंगद्दिष यप्रमांजयतितत्फलंहृनीयेतुप्रमाणसाजात्येनसंदिग्धफलजिज्ञासयासङ्गासंतंननुकथमस्यानुमानस्यप्रमाणतां३ च्यते सपक्षेनिर्णितहनिमद्दृतत्वंप्रमाणत्वंहेतुनासहव्याप्तिमत्साध्यत्वंफलं फलात्समानजातीनफलत्वंसपक्षमद्दृतुत्व मिच्छात्वमितिप्रोक्तं कुंकुमेनिप्रमाणं २ फलंचेद्दृच्छेत्यादिरूक्तेजातं५इच्छा१अत्रप्रमाणेछेनहृत्वासमानजातीनतथाचफ लं५इच्छागुणं४५ प्रमाणत्रद्दितिजातौ३ गुणहरौ३१५ हरलब्धं२३शेषं३दशार्द्धंगुंजोमित्यादिनाचतुर्गुणं३हर८हृतं२ एवंफलानि२३ कर्षै२प्रहृच्छेति फलं२० ४ छेदघ्नेत्यादिनाइच्छया४१गुणितं५०९६ प्रमाणेन८३भक्तभाजयित्वान्यासः५१६ छेदघ्नेमितिहृतेजातं५०९६ जंघाहतिरिति ४३तिरूतेजातौगुणहरौ५१९६ हरलब्धं२०शेषं५६ चराटकानांइत्यमित्यादिनाषोउ शगुणं८२हरभक्तं५२इम्माः२शेषं४० षोउशगुणंहरभाज्येनापवर्त्यचराटकाभागभक्तंषणाः८ शेषा२२चतुर्गुणंहरभक्तंका किण्यः२शेषं२० विंशतिगुणंहरभक्तंचराटकाः२२शेषं८ भाज्यहरौभाज्येनापवर्त्यचराटकौभागः१ समानजातिसंकार्य मित्याहद्दम्मेति द्दम्मपणयोर्विजातीय२५६ खाग्रानुपातेघटद्दतिद्दम्मद्दयस्यपणाः१२२ छेदघ्नेत्यादिनासाष्टांशकारिका१ इच्छा१० गुणा८० प्रमाणेन२२ भजनेहरघातोहरः२५६ हरलब्धेनलब्धंरूपार्धं२शेषं२८ द्वेरूपस्यार्धाःरवलुषोउशांशश्च

त्यादिनाषोउशांशगुणांगुणंहरभक्तंद्वेणाः ७ शेषं९६ चतुर्गुणंहरभक्तंमाटकः १ शेषं२८ चतुर्गुणंहरभक्तंप्रस्थो २३छेति॥इच्छाहा तेफलस्यफलस्यहृद्दिःतत्रनचराशिमर्थनव्यस्तं॥एकस्यव्यस्तत्वेसमूहस्यतत्वात् उदाहरणं नीवानामितिवयस्यःषष्टिप्रमाणेनजीवा नांमौल्येव्यस्तंत्रैराशिकंवर्णस्यवर्षप्रमाणेनहेमनेतोल्येव्यस्तंत्रैराशिकं। भागहारेमानप्रमाणेराशीनांव्यस्तंत्रैराशिकं उदाहरणं स्पष्टयति प्राप्तेतिचेपरमूल्यार्हवयः षोउशवर्षतंतावत्कमत्रैराशिकमेवनातस्तत्प्रमाणीकृत्यानरत्रव्यस्तंकार्यंवस्तुतस्तन्मूढ त्ववशेनैकैकवयसोल्पत्वेयीतरदोषसत्वेनमौल्येस्यैश्वत्वान्नतदानवमितिबोध्यं यथोक्तकरणेविंशतिवार्षिक्याःमौल्यं॥ ४० तनुनघटनेरर्शवार्षिक्यामौल्या२२ पेक्षयाधिकत्वासंभवत्वात्तथावयसः। वस्तुत्वंतथातथामौल्यमल्पमल्पमितिलोकेदृष्टत्वात् अतःफलं२२प्रमाण१६गुणंइच्छाः२०भक्तंलब्धानिष्काः॥ २५शेषं२२ नवस्तुत्वंतथातथाचतुर्भिरपवर्तितं२ पूर्वोक्तवद्दम्माः२पणाः१ काकिण्यो२चराटकाः८ द्दधुरोवद्द२०नीतिद्दिद्दरवद्दः लोकेवर्षद्दयंवाहनोरश्वःदशस्यवर्षद्दयंशेशिवंतनश्चेतुर्भिःसदंतइति एवंव र्षद्वंतनोधरंवहत्यंएवंधरोरश्वादशपरमायुः चतुर्विंशतिपरमायुस्त्र्यंशेहिधरंवहत्वंतत्रैवचपरममौल्यार्हत्वमाद्युः अतएवोक्तंदश न्नेनप्रथमलांगलकर्मणिनियुक्तस्यबलीवर्दस्यैकवर्षातिक्रमकालाद्इति फलं२४ प्रमाण२ गुणंइच्छाः२० भक्तंलब्धानिष्काः १ शेषद्वाभ्यामपव र्तितं२ पूर्ववल्लब्धाद्दम्माः२पणाः५काकिणी१चराटकाः८भागा३ धरषद्वंवहस्यापयोजकत्वंमौल्यात्यत्वमितिव्यस्तंत्रैराशिकं द शेति निष्कणेति स मौल्यद्योतार्थयेनमौल्येनहर्षवर्णगद्याशकमितमवाप्यतेनेनमौल्येनतिथिवर्णकेयन्मितमितिफलं१ प्रमाण गुणं१० इच्छा१५ भक्तंपंचभिरपवर्तितेजातं३ तल्लाघवाभ्यामित्यादिनागद्याणकः० परणं१शेषमष्टगुणंहरभक्तंवल्लो२शेषंत्रिगु णंहरभक्तंगुंजे२यथायथावर्णाधिक्यंतथातथामौल्यात्यत्वमित्यतस्त्रैराशिकं चरूकतःइदंपंचराशिकं तत्रहरूपतुल्यत्वान्नाशात्त्रै राशिकत्वेनस्त्रीरूपं सममौल्यकथनमपीत्यथाः सजातीयत्वयोगनार्थं अन्यथातोल्यस्यमौल्यसंबंधेनमौल्यांतरत्वंविजातौ यत्वादिति -हासेहद्दिश्चेत्यत्रोदाहरणंप्रकटयति सप्तचराटकेनिफलं१० प्रमाण७इच्छा५भक्तंलब्धं२० स्थूलभांडेनराशौमापिते यावतीसंख्यानावतीनाल्पभांडेनेति अस्तत्रैराशिकं केचित्तुपक्षेकमासेनमाटकाः तद्दामानेशतेतत्किंजातं७०० यदिपंचभिराटकैः

रेकमानंतदामानानांसप्तशत्याकिंजातं ७०० त्रैराशिकदत्तेनाधिनसिद्धिरत्राद्यः पंचसप्तेतिफलंछेदश्चैतित्रिसमासः सुदशनुपातवि
नएवंसत्यवस्तुः पंचराशिकेद्वौपक्षौतत्रैकः प्रमाणपक्षः अन्यः इच्छापक्षः तत्रप्रमाणपक्षेयत्फलंतस्यफलछेदइतिसंज्ञानवपंचा
दिवुराशिकेवुफलमितिवाच्यंअन्योन्यमितिसंज्ञा द्वितीयपक्षफलंसछेदइतिसंज्ञानवफलपोरितेनत्रयकृत्यंनवुकंगणिकोमुदी
कारेणव्यत्यासंपक्षद्वयफलयोः कृत्वात्यराशिघातामेवबहुराशिवधेचस्यात्पंचादिवुराशिकेवुफलमितिवाच्यं अन्योन्यपक्षनय
पक्षरूपस्यछेदत्रैराशिकपर्यवसानात् इतेनलछेदफलंफलरूपेरामपितिपरालंफलप्रदेनेवतत्कृताद्विति तच्चिंत्यं फलछेदरामिति बहु
वचनमुपपन्नेः प्रथमपक्षफलस्यादिगुणत्वेनोत्कर्षनापनेश्च यत्रप्रमाणफलंसबहुराशिः तत्रान्योन्यः योभवपक्षेफलंतत्रेच्छफ
लं यत्रतत्रसबहुराशिरित्यंवराशयोयत्रतत्रसंवराशिकंकेचित्तुहोवोराशयाश्चसबहुराशिरित्याहुः मासेति मूलधनफलं
नराभ्यांफलंकथयकालफलेविरहामूलधनंकथयश्च त्रैराशिकविधिर्विलोमेनयस्योपयोगः प्रमाणफलं अस्मिन्पक्षेत्यस्यन्यासः
२ अर्थ २ बहुराशिः नरार्थः २८० स्वल्पराशिवधेन १०० भक्तोविंशत्यापवर्तनेनलब्धकस्यांतरं ४८२०० कालज्ञानार्थन्यासः फल
योः २ २ अत्रत्रैराशिकेज्ञातं २ २ छेदस्यच्छासेफलेज्ञातं २ २ इच्छफलस्य २ अत्रसत्रार्थं २ २ बहुराशिवधः २८००
अल्पराशिवधेन १०० भक्तःपादः २८ मूलधनानयनार्थन्यासः २ २ लब्धं २ २ छेदस्यच्छासेफलंज्ञातं २ २ २ बहुराशिः २ ८ व
धः ४८०० अल्पराशिवधेन १०० भक्तोमूलधनं ४८ छेदस्यच्छासदर्शनार्थमुदाहरणमाह सत्रांशेति पूर्ववच्छेदच्छेदाभ्यां फलं
नेज्ञानं ४८ फलछेदस्यच्छासेफलेज्ञातं २ २ बहुराशीनां २८ १ २५ २८ वधः २८८०० स्वल्पराशिवधे १ ५ नभक्तो २००
लब्धं १०० २५७ शेषं १६००० स्व २ २ स्वाश्वयोर्नेरपवर्तनेज्ञातमू २ अथफलांतरात्फलउभाभ्यांमूलध २०००
नंपूर्ववदिशा २ ३ साध्यांतन्यासः २ ५ २५ फलच्छासेफलेज्ञातम् २ २५ छेदच्छासेफलेज्ञातं बहुराशीनां
२ २५ २ २ वधो २५००० भा २ २५ २ ५ ग्यः हरः २ ८ ७५ स्वधन २ २५ स्वाश्चनंदैरपवर्तनेज्ञातहरस्तेज्ञा
तं २ एवंमूलधनानयनमप्यबोध्यं नमानुपातोयद्यशीतिस्वर्णफलानरागेउशनांकितथैकेनदनं द्वादशभ्योसेःकिमत्रगुण

घातस्यगुणत्वात्हरघातस्यहरत्वात्उक्तं बहुराशिजेति विस्तारेति फलच्छासेफलेज्ञातं २ २ छेदच्छासेफलेन्यासः २ २ बहु
राशीनांवधः ७०० अन्यराशिवध ७ ९ नभक्तःफलं २८ मिश्रकालकंप्रकल्प्यलब्धंनिश्काः ० शेषंषोडशगुणंहरभक्तंइम्भाः २४ शे
षं २८८ षोडशगुणंहरभक्तंपणाः नि २ शेषं २९६ चतुर्गुणंहरभक्तंकाकिणी १ शेषं २९६ विशेषः अष्टपट्टिकानांशतमेवं ईदृशं ५२२
सेषुषेरपवर्तितं २ अन्योन्यमानयनंपूर्ववद्दिशाबोध्यं षट्टिकावस्त्रविशेषः अष्टपट्टिकानांशतमादृशेष २१२ रसेषु ३ यमेरपव
र्तितुल्यंतेरेकपट्टिकायाः किंपट्टिकविस्तरत्रयाष्टकविस्तृत्यादिप्रमाणेरत्रदारुस्थविस्तारादिप्रमाणेनकिमित्यादिपैराशि यदाः
निर्मितविस्तृतकाष्टानिफलस्थान्यपक्षेनयनेरूनेन्यासः २ २ बहुराशिवधेस्वल्पराशिवधभाजितेन्यासः २ ८ ८०० स्वभा
गभागांगयमेरपवर्तितेज्ञातं २८ फलस्यनिष्का लकलं २ २ १०८० प्रत्यकलस्यनिष्का २ ६ इम्भा २० पणाः १० काकिण्यो २
वराटकाः २ वराटकाभागाः १ पिंडःस्योत्पत्तयहेतिशकटो विधनेयेषांतेशकटिनः रथरचिनजीवनोपायादित्यर्थः॥ पले २
न्यपक्षेन्यस्तेन्यासः २ २ भाज्यहरौ ८ ५ २ ० हरलब्धंगच्छमितिः कोशयुगलं तथैवेति भांडविक्रयपण्यंविम ८ ६ ० ० विपण्यवी
थिका विपर्ययस्यत २ २ दाहिमोल्ये अतएवश्रृंगारतिलककृता विपर्ययस्याह॥ राशेमोल्येइति पाठमादायेमोल्यंवि
पर्यासेतात्पर्येसतिसंभवेहराशेरेकं तद्यथा संज्ञानीयकरणार्थंइम्भाः षोडशगुणस्तत्रान्यासः २ ५ ३ व्यत्यस्तेमोल्ये ३ २ ५ फ
लच्छासेफलेन्यासः २ ५ ३ बहुराशीनांवधः ८०० अल्पराशीनांवधेन १०० भक्तेज्ञातं १५ वस्त्रनेदंचराशिकं य
त्रप्रथमत्रैराशिकस्यफलं तत्रत्रैराशिकंचराशिकप्रश्नेः किंत्रयंचराशिकवदिति यथोक्तंतथात्रन्यासः ३ २ अयमेवमूलो
न्यासः कार्यः फलच्छेदच्छासेफलेज्ञातं ३ २ बहुराशिनावधेरूनेसतिलब्धं ८ तदानांसरावनारोपितंज्ञातंलब्धवत्कर्मकर्तुप्र
तिभांडकस्य २० प्रमाणफलत्वंकल्पितं तारशक्रियासिध्यर्थमोल्येविपर्ययस्येत्यकं केचित्तुहरांशमोल्येनुपातः यद्वांडविक्रये
नाप्यभांडहरणेसहरः ७० यदादशांम्राणांविक्रयाच्चालनेनविपर्यासःस्यात्तदा सज्ञानीयकरणार्थंइम्मस्यषणाः १५ इम्मषणाभ्याः ३०
इम्मेनेवराशिमानि ४८० अनयोरंतरं १८० तथानुपातः यदित्रिंशत्याइंतदादशभिः किंफलंदशसुक्षिप्तमिश्राफलम्मिति तथैवबहुरा

शेजेत्यादिनलन्योन्यपक्षनयनंफलच्छेदाभिघातः तच्छिन्नविशेष्याधोपसर्जं न स्यात्पश्चाद्यकपदाभावात्मोल्येइतिहिनच
नानुपपत्तेश्च यतुहरादुच्छेदात्मौल्येविपर्ययस्तेनिपातइतिनतुच्छफलच्छेदाभित्यनेनयोनरूफप्रसंगात्तल्लक्ष्मीदासमिश्रास्फहरां
शमोल्येनिपातः हरतीतिहरः यद्भांडविनिमयेनात्यर्घांडहतिहरत्यांशादरांशास्तएवमौल्यंतस्यहरणीयभांडस्थानेनयनंहरिणीय
स्यान्यत्रनयनंकर्तव्यंमौल्यविपर्यासेहेतेन्यासः ९९ २. युक्तंचैतद्भांडप्रतिभांडकेक्रयेहरतेयद्भांडप्रतिभांडंयएवफलेनः फलं
योरन्योन्यपक्षनयनमित्याहुः तद्विनिशतीतु ९९ अस्यहरतेनप्रमाणेफलस्याभावात्त्रिशांतीतुल्यानामाप्तांहरांशते
विसदृशभागांतरदर्शनाभावात् दाडिमत्वात्साभावप्रसंगापेक्षिरूद्रमणेतिविपणेरूद्रमणेशतत्रयंएवंविपणेएकेनधनेन
त्रिंशद्दाडिमानि एकंरत्नापरमहर्णविनिमयकःशेषस्पष्टं इतिपाटीगणितेप्रकीर्णकहरणं प्रमाणेति प्रमाणकालगुणितप्रमाणमि
च्छाधनेकल्पितं ततःकलांतरसाधितेविभिन्नकालहरणंफलंभवति एतद्योगेनसकलांतरइच्छेनेनमूलकलांतरंतदेवेष्टेनकेन
तिसर्वत्रलुप्तं अत्रोदाहरणं प्रमाणकालेन २हृतंप्रमाणं १०० विभिन्नकालेन २हृतंफलं ९ ज्ञातं ९० एषक्वस्थिते १०० ९० मिश्रेण १००
गुणिते १०००० ९०००० स्वयोगभक्ते १९० ज्ञानेमूलं ९२५ कलांतरे २५ अस्मात्पूर्ववत् ९२५ उक्तचसंचराशिकेनफलं २७५
यदेति केवलंमूलधनानयनेप्रकारांतरमेकस्मिन्नासिशतस्यपंचनवतिर्दाद्दशमांसेकस्मिंस्तिष्ठेत्कस्यकिंजातमू स्य कलांतरं २
इदंमूलधनयुतं २ज्ञानं इष्टं १०००इष्टहनंभक्तमनेनेष्टहृतमूलस्वरूपंकस्मिन्कालांतरेस्वंकस्मिन्कालांतरसाध्यामत्सत्वं
प्रमाणंविभिन्नकालेनहृतंफलंच स्वयोगभक्तंचविभिन्नेप्रंतिज्ञांतज्ञकलाधिकंस्यात् ९ ततःसंक्रमणंसत्वेंणराशी श्रीधरीयं
सोदाहरणंसूत्रांतरमाह अथेतिरूपंफलंप्रकल्यइच्छाभिसाधानिसाधितेचप्रथमार्द्धमुपपन्नंततः साधितखंडयोगेनेतानित
दोष्टेनकिमितियुक्तमुक्तं अत्रोदाहरणंस्वकालरूपंफलंप्रमाणं १०० व्यतीतकालघ्नफलं २५ भक्तंएवंज्ञातानि १०० ९०० १००
त्रयाणांयोगे ९४०० छेदेफलंचेदित्यादिनानेन २५ एवंवैदेरपवर्तनेजातं १५ अथेते १०० गुणा ज्ञाताः ९०० २० ९०००
९४०० छेदेफलंचेदित्यादिनानेन २५ भक्तःभाज्यहरा ९७०० मेशतत्र १०० पंच २० कलांतरंतदासप्तसु ७०० ७००

ऊनानिरवंजनि २४ किंरूपं २ इमेचचसर्वेषांखंजनाभिश्रधनेनकृतिज्ञानिमूलरूपधनानिप्रक्षेपेहरूपाणिलाभाः रूपंलाभप्रक्षेपक
योगःप्रक्षेपकःज्ञातोयुक्तोयमनुपातः वंचाशद्विविभिश्रधनेः विभिश्रितानिधनानीमेषांतेः धनानिलाभयुक्तप्रक्षेपकाः ५१ ६८ ८५
मिश्र १० हताः २५१०० २०४०० ३५७०० प्रक्षेपयोग २०४ भक्तेरूपाभिलाभसहितधनानि ७५ १०० १२५ श्रीधरीयसोदाहरण
सूत्रमाहभजेति हराः अंशेभक्ताः तद्योगेनरूपंभजेत् एभिरिंशैरेकावापीतदाहिनेकियत्तः एवंसत्यः छेदरूपंचेदित्यादिनाव्य
क्ताःसाध्याः यदिवापीयोगेनेकदिनंतदाएकयावाप्यांकिंजातः पूरणकालः कचिद्गुणयेकनिर्दरसमयेनेकदिनंतदासकलनि
सरदिनांशयोगेनकिमित्यनेनछेदहरहासोदृश्यतेतेन्यस्तेराशिकमितिप्राहुः केचिन्नुरूपमिदंप्रकल्प्यभागारूपस्यकर्त
व्याः अथोद्दिष्टभागानांयुगपत्पूरणेरितिरूपभागानांमेषंकर्तव्यासरलत्वेनत्यवासकूलत्वात्फलंदृश्यमितिउद्देशकालापवृद्धि
तन्न उदाहरणेतथात्वापत्तेरित्वात् ननुअत्रोदाहरणे २३ अंशेभक्तेहरतेजातं ८८८० समछेदेनेदमभिन्नाः ९० अनेनभक्तरूप
दिनात्रयं २ षड्निशत्सप्तमि १६७ लभ्यते ८८८० कथंतर्हि अतिचटुल २३ कुशलतरनिरवद्यगणकसलीलकामंदस्मकंदाक
लुतत्क्षयकमलमुकुलकमानन समुद्बोधपरंपरभास्करार्चयैः कथमुक्तमितिचेत् नरूपंभनेदमित्रंरूपयतेनेनेतिरूपणंअंश
मित्यर्थः इतिपूर्वपक्षानभावेनपाटीस्थेत्रोक्तं तदविचारितरमणीयं सछेदस्यछेदसमच्छेदसमुच्छेदकरणेनछेदरूपंचेदित्यादिनारूपंभजे
दित्यस्यनिमूलत्वात् ज्ञातएवतत्सूत्रंविभावयतुव्याशयधियुरावधिरेकेनभजेत्तदंशाएकंफलंस्यात्तरिरूपंतत्कालोमुक्तेरविलेनिश्चि
संहतौचेतनयुक्तं हरसाम्यवदंशसाम्यवाक्यस्याभावादितिविषणेनतंतमानार्घलभ्यथाग्रहमानंपण्यंस्वमौल्यानिस्वभागेहलाप
येभंजेत् फलेपृथक्स्थेस्वेस्वधनएवयए भागांश्चविभिन्नधनेनहलाभजेत् तंतुल्यानांसदृशमानकज्ञयेणेदमोमौल्यंतदामानद्र
येनकिं सुहृन्नामाष्टकेनकेनकोदमोमौल्यंतदेकनकिमिति लब्धंमौल्यं एतद्योगेनेतेमौल्यंतदाभिन्नधनेनकेदृशिसवंसुस्थं सज्जा
तीयकरणार्थंकाकिण्यश्चतुर्भागाः पणाः षोडशभागाः इत्याएवंभिन्नधनं २३ छेदरूपेत्यादिनाजातंतंतुल्यानकज्ञयं ७ ८ एतानि
पण्यानिमौल्यस्वभागे २९ गुणिते २९ पंक्त्यैहृतेजातं ४१ तैर्दत्तेन ८४ ३९ तानि ४० भागाश्च २९ छेदरूपंचे २९ भिन्नेजाते

गुणः २६ २६ २६ २६ मिश्रधनेन २३७८ त्राजाना मा ५६ मेण ७ ८ गुणहराः गुणः २६ १३ २६ १३ २६ १३ २६ १३
३ गु ७ ८ ३१ ३१ ६४ शेषा ७२८ ७२८ ७२८ प्रथमेगुणेनापवर्त्यैतेन हरः ७ ३१ ६४ ८ ३१ ६४ ३१ ६४
हरघा० ३१ ३१ २७ ७२१ २९६ २२९६ २२९६ पवर्तितमस्थानेरूप्यं १ द्वितीयेतुनं द्राम्रचंद्रैरपवर्तिते जाते ७ तृतीये
नैरेवापवर्तितेगुणहरौ ७ एवंचतुर्थस्थापितेमाल्ये ८ १२१ गुणिताजा २ तं ७ २ ३ तं इमाः पणा २९२० चतुः षष्ट्यासंगुण्य
हरंभक्तं २४ लब्धाः ८ शेषं १६ विंशत्याभक्तंहरगुणितंहरभक्तंवराटकाः १ शेषं ८ अष्टभिरपवर्तितेवराटकाभागः १ तथैवमु
क्तोत्थेइमाः पणाः ० कांकिण्यो २ शेषं ६ विंशत्यागुणितंहरभक्तंवराटकाः ६ शेषं २८ चतुः षष्ट्यापवर्तितेलब्धंवराटकाभा
गः ४ अत्रसार्धानि यतोयवंशीघ्रभुजः शीघ्रभुजैर्हतुमाह सार्धानितेवयमपित्रजेमहि अथ ८ हरलब्धंमानपूर्णं ० शेषंचतु
र्गुणंहरभक्तंवराटकाः २ शेषंचतुर्गुणंहरलब्धैः प्रत्वः नद्राग्नाम्यानेतुंदशार्द्धगुंज ८ मित्यादिनापलाद्दतोयवांतमानेयं एवं
मुद्दिष्टे कपूरखंडेवस्थानदनसज्ञातित्वाधीनकमोक्षाः ८ इमाः २२ मोल्यानि २५ २१ एतेभागेक्रमेण ७ १५ गुणितानि २२२७
क्रमेणभक्तानि २२ २२ तैर्दत्तेन २५ तानि २२ २२ भक्तमिमिश्रधनंसज्ञातीयत्वार्धषोडशगुणं ८ तेनसंगुण्यलब्धानि
२८ ८ ८ ८ २२ हरलब्धानि ८ ८ ८ ८ ७ ३ कपूरमौल्येशेषं षोडशगुणंहरलब्धाः पणाः ३ शेषं ५ चतुर्गुणंहर
भक्तं कांकिण्यो ० शेषं २ विंशतिगुणं २२ २२ २२ २२ हरस्तंवराटकाः २ तद्भागाः ४ एवमगरुचंदनयोरपिबोध्यं चंदनस्य
पलानि ७ शेषं चतुर्गुणंभंकशेषं ० शे ४ षोडशघ्नंहरासंभमाणाः ७ शेषं ७ पंचघ्नंहरासंगुंजा १ शेषं २ गुणंहरासंयव १ यवभागः २
एवमगरुकर्पूरभागयोरपिबोध्यं मत्स्यंडं स्थूलंपण्यंपरायमाणेनिवेश्यमौल्येनिघंभागयोगेनभक्तंयुत्यामिघ्नंभागंनिघ्नेजे
यंभक्तंमिश्रइत्यनिघ्नंतुमौल्यंस्थूलंपण्यं पण्यमाजेनिवेश्यंभक्तंभागेवेषेनस्वयुत्यामिश्रंस्वघ्नपण्यमेवचित्समेवबोधे बोध
नीयः प्रकारः २ वस्त्रवहवोभागाः तत्स्थूलंयथा ५ इदंपार्वतिपण्यंनितत्तदस्थापितं ५ मौल्ये ३ निघ्नंभागयोगेन १ भक्तं २ रूप
भागनिघ्नं ४७ मिश्रइत्यनिघ्नेनभक्तंत्येवमौल्यानणिबोधर्ब्यान्यपिबोध्यं तरेरभ्रमित्यूपलक्षणंतेनयत्किंचित्पण्यमपि

दृष्टं अभिन्नमौल्यानयनार्थमाह शेषैरित्यादुक्तंश्रीधराचार्यैः सुलभ्यसमासेनगुणहानभंगाद्दशोध्यपण्येभ्यः शेषंपरस्परगु
णंस्वशेषभक्तंमणेः मौल्यं मा ८ नी ७ वनी ७ मा ८ मु ८ वमु ९ मा २ नी ८ व २ मा २ नी २ मु २ समानांसमुच्चयेसमेनैवस्मादिति
हृतेजानंमा ८ नी ७ मु २५ व ८ पदैवैकस्यवज्रस्यमौल्यंतदेवमाणिक्यचतुष्टयस्येति इदंमौल्यंकल्पितं २५ चतुर्भिरिदंतदेकेनकल्पि
तंमौल्यानि अस्योदाहरणमाह नराश्वतारः ४ तद्ग्रहणं ४ एतेरुनानिरत्नानि मा ४ नी ६ मुक्ता २५ वं १ अभिन्नमौल्यार्थंकल्पितमिदं २५
तेनभक्तं एकैकमाणिक्यादिमौल्यानि २ १५ २५ एकस्येदंतदाद्यानांकिमितिजातानिमा १९ नी १६ मु १० व्रज्र ८० इ
तमौल्यानि माणिक्यानि १२ नी ४ मु १४ व २० एतानिस्वस्मिन्नुनीकृत्यजातंमा १२० नी १९२ मु १७ व २८० क्रमेणैषांयोगः मा ५६ १ २५
नीलकाः २ १ १५ मुक्ता २ २५ २५ वज्रे १ १ १५ स्वस्वक्षेपयोगेसमधनं २१२ अथवाशेषाणांबधः २१० शेषैर्भक्तोजातानि
मौल्यानि २७५ १८ २ २१० मिलितानांमौल्यानि ८ ८ ३८ २ ० ० १२५ २० इतानि २७५२८ ११ ५२ ६९ एतैरू
नानि २८० २५८ २२२८ ५९९ माणे १८ २ २१ ८ नी २७ ६ २ ११ ८ मु ५७ ६ ३८ २ व ९ ६ २८ २ स्वस्व
क्षेपयोगेसमधनं ५९९ २ मुनशतद्वयेकल्पितेयथोक्तिकमरलसख्याभक्तेप्रत्येकरत्नमौल्यानि २५ २ ४० एतद्दृष्टं ८० प्रति
लजातिमूल्यं २९० तन्नंतुल्यंधनं २८० किमर्थं नरप्रदानोक्तिरिति चक्रवर्त्यभिप्रेत्य नप्रत्येकदानज्ञानिनरेकेणतुल्यंनकुतुकादिप
यत्यात्प्रभानहेतुस्यात् ० प्रभानरविषयत्वेनशोभाभावाच्चनतुप्रत्येकरत्नदानेदोष्यतिरिक्तपुरुषेषुव्येकनरसख्यागुणानएवां
शे कथमविरुद्धंरत्नयागुण्यतइतिचेतुल्यधनाद्भ्रमणानुपपत्तेरिति दिक् ० स्वं ३ इदंविलोमक्रियाविधिर्विधेयः एथयत्कयुतिरन्य
हारैः हीनावशेषणतत्नाः एथक्स्थारूपहतराशिः मिलितः एथक्स्यात् ज्ञोदेशकः धनाद्दंपांशरूप्याजातरत्नयस्तुल्यध
नाश्चयेनेमुलाल्यराशिप्रमितज्ञवेनस्वकः षष्ठशीघ्रावदत्तदूनानि ८ सुतर्णेति योगइत्यनेनचाद्यनार्थंराशिपदोपादानंसर्वत्ररा
शिप्रयोदृष्ट्यर्थेनिर्देशस्तत्रसूचनार्थं स्वस्ववर्णस्ववर्णघातात्तयोगः स्वक्षेपेक्यभक्तः कनकेक्यवर्णाः स्यात् ० योगराशेधिर्ने
मभक्तेवर्णाः स्ववर्णघ्नाः स्यात् विश्वेतिविश्वार्करुद्रशमितावर्णायेषांतानिविश्ववर्णानिदिग्वेदलोचनयुगप्रमितानि ० अवर्ति

नेषु रूपरत्नायंवर्णेषोरूपेषुकोवर्णः यथासुवर्णवर्णघातानां २३० ४८ २३ ५० योगः २५०-स्वर्णेक्येन २०-भक्तोवर्ण १२ इतिविंशतिमा
षादिग्वेदलोचनेत्यादयः शोधिताः इष्टकालस्वबोधादिभाभाध्यभिश्रितनाभादिनिसाराधुद्भूपाः संतः षोडशमासाजात्तदावृ
र्णः कृतियोगराशिः २५० शोधितहेम १८ भक्तोजातोवर्णः १५ अथएवपूर्वोक्ताविंशतिमापाः शोधिताः आवर्तिताः षोडशवर्णसुवर्ण
ज्ञानमस्येनोक्तेकतिमाषाः स्युरिष्टयोगराशिः ५० वर्ण १८ भक्तः शोधितहेमसंख्या १५ अत्रोपपत्तिः यस्यावर्तनेवर्णे ज्ञातस्तस्मा
दनुपातः कार्यः तदर्थंसमवर्णावधिकैर्नेयतः समवर्णानांन्यूनाधिकमानानामभ्यावर्तनसएववर्णोनयेषु तदर्थमनुपातः स्फुट
र्णेनसुवर्णस्वंलभ्यतेसमवर्णकल्पितेरूपेत्यादिभिरित्यस्यवर्णाल्पत्वेनोत्पाद्याधिक्यात् रूपाणिसमवर्णने एतेषामावर्तनेरू
पवर्णः हीनोयोनुपातः तोल्येनयस्वरूपं २७० १ वर्णस्तदा स्वर्णक्यस्यकिंतोत्पाद्यत्वेऽवर्णाधिक्यमिति अस्तंचेराशिकमन्य
त्स्वयं स्वर्णक्येति अत्रोपपत्तिः पूर्वोक्तयेपरिशेषेण एकनकेकावर्णः स्वर्णेक्यभक्ते भवति स्वस्वर्णेक्यभिघ्नः हरस्यनाशात्रूप
र्णवर्णाहतियोगोभवति तत्रज्ञातस्वर्णदृश्यवर्णज्ञानं यथास्वर्णक्यं १८ तेनगुणितयुतिवर्णाः २२ ज्ञातः १२२ ज्ञातंसुवर्णमधेक्ये
न १०२ हीनं २० अज्ञातवर्णसुवर्णसंख्यानं ३भक्तंवर्णः १५ स्वर्णैक्येति नजातहेमस्यसवर्णः सुवर्णवधेक्येन १०२ द्युतिवर्णश्च
तरंतरेण भक्तइत्यर्थः दशेदिति षोडशभिर्नावर्णीयस्वभागंकृत्वेत्यर्थः युतिवर्णः २२ स्वर्णैक्यं ५गुणितः ४८ स्वर्णघ्नवर्णेक्येन ४४
हीनः ४ अहेमवर्णेक्येन १८ युतिः २२ वर्णांतरभक्तः स्ववर्ण अथवा २२ १२ ८ १० युतिवर्णः २२ वर्णैक्य १८ गुणः १२२ स्ववर्ण
तरूर्णवधेक्यं २०० तेनहीनं ० अहेमवर्णः १० युतिवर्णा ८० ४ २० तरेणशालिनं ४ अत्रोपपत्तिः सवर्णानिसुवर्णानिज्ञातानिस्युस्त
दा द्वौकरीत्यानयनसंभवतितत्र ज्ञातसुवर्णैक्येनगुणनेज्ञातसुवर्णेयुतिवर्णघातोद्योज्यः ज्ञातसुवर्णवर्णघाता शोध्याः तथा
चाज्ञातसुवर्णयुतिवर्णघातेनोनंभवतिबीजक्रियागुणः अज्ञातसुवर्णे १ स्वर्णैक्यंतेनयुतिवर्णस्यगुणेनस्वंउद्धृत्यभेदेनपररूपंउ
द्धृत्यहरणेनाशात्सुवर्णवर्णघातेक्यंतत्रज्ञातसुवर्णघातेक्येभक्तेज्ञातसुवर्णघातः सप्रथमरूपंउद्धृत्योज्यः तत्रयद्यूनर्णयोरेवांतरे
रूतेविश्लेषसुवर्णघातोभवतीतिसर्वंसुरर्थंनतुविश्लेषः कथमित्युच्यतेयदि कथमित्येवंविपरीतशुध्याजानीहितदुक्तंसिद्धांतशिरोमणेः शोध्यंन

शुद्धेरिपरीतशुद्धेति साध्येति हाटकंसुवर्णतस्यगुटिकेगोलिकेऽनल्पवर्णः १८ साध्येन २२ सप्तः ४ साध्योवर्णः २२ स्वल्पवर्णेक्येन २०
न्यूनः २ इष्ट १ गुणेस्वल्पस्य २० सुवर्णं ४ अनल्पस्य २ सुवर्णोनरगुणेऽमज्ञा २ अत्रोपपत्तिः २ अस्यच सुवर्णकल्पितं ३ स्वर्णै
क्यनिघ्नेष्टाद्दिनास्वर्णज्ञातेस्वर्णेद २ द्वितीयोराशिरूयुतिवर्णेऽवर्णोनरगुणेऽमज्ञानंस्वर्णंसुवर्णोनरमकं उभौराशी अज्ञानव
र्णयुतिवर्णांतरेणगुणितौयुतिवर्णानबनेविशेषभावादिरूपपक्षंनहरणीयौरूपवधापवर्त्यौस्वयोगेशालाल्पकेमवित्तेन्यधिकेगुणः
स्यात् तत्राधिकोमकल्पितः सनदीयमिश्रंमानंमकल्प्यगुणाकारनमानमन्यतत् एकेति उदाहरणं षडक्षरंस्थंडुएवमायत्रीतनुप्रसिद्ध
मंत्रः तथाचव्यासः ५ २ ७ १ २१ परः ६ पूर्वेणगुणितः कमस्थितेन १ भक्तोलब्धं २ एवंपरः ५ पूर्वेण ५ गुण्यः २० क्षेपस्थितेन २ भक्ते १२
१ ७ ५ ६ लब्धं १५ परः १५ पूर्वेणगुणितः ६० क्रमस्थेन २ भक्तोलाभः २० परः २० पूर्वेण २ गुणितः ६० क्रमस्थेन ४ भक्तः १५ परः १५ पूर्व
ण २ गुणितः ३० क्रमस्थेन २ लब्धैः ५ एवमन्यत्रापि छेद्यसिद्धिः चः समुच्चयेतथाचोक्तंश्रीपत्यैरवंउमेरौशिल्पेसुखावहनभेदादौ
स्वंउमेरौ समेरौ चेरवंउमेरौहिमादिमेरूज्ञानंसाधारणांस्तनंस्तनयः तथाचखंडसांउत्क्रांतियुतिपर्यंतांकिनिरूपवयः सउत्तरः प्र
धानोवक्ष्यमिन् तथाचिरंचेउंदोरन्निप्रधानेस्वंउमेरौ तथाशिल्पंसूत्रधारशालांतनमुखसौधेषुप्रासादेषुएकद्वित्र्याकृत्रोच्चभूमयः
तासुवहनानिरथनविशेषः तेषांभेदाः एकव्यादयस्तेचादोएषांतेषटपद्मोनरोरूभेदाः तेज्ञायंतेयस्मिन्सतथा तदुक्तंवास्तुशास्त्रे ध
नार्यद्वित्रिभस्यार्यंसौधलंतोधराननेसुवर्णशिखरः सोमिश्रासारः सर्वभूभुजां १ लंभांवृभज्ञवहनंभागोघटोस्यभागोन्यः पद्मंत
थोऽनेराएंकुर्याद्भागेनभागेन २ लंभसमंवाद्वयंभारतुल्यानामुपर्युपर्यासांभवंतितुल्योपतुलानांन्यूनंपादेनयादेनति ३ एवंशि
ल्पशास्त्रीयमुखावहनभेदादिप्रतिपादकेस्वंउमेरौनथोक्तेद्यकक्षास्त्रीथरसंमेरौयेस्वंउमेरौ एवंमेकत्रयेपिइदंभेदज्ञानंसाधारणंतुल्य
मित्यर्थः अमएषतुल्यसंख्यत्वात्संगीतशास्त्रीयस्वनसप्तस्वरनोदिक्षप्रबोधकस्वंउमेरुर्नगृहीतः तत्संख्यामंकपाशेवक्ष्यति ननुभे
दप्रत्ययार्थंतत्रज्ञानंनिरूपणद्वारातत्प्रत्यनिरूपणमधिकृत्यरूतमित्यतआहतन्नोक्तमिति ननुतर्हिएतावतोपिकथनेकउपयोगइत्त
दाह तर्हीत्यादि तत्रशास्त्रकुशलानांमेरुप्रभेदेकेणवभेदज्ञानंचमत्कारमिश्रभावः सुंदरप्रायिनरूक्त अथास्यसंज्ञामाह इदंभि

नि नतुल्यं शास्त्रदेवेन साधारणस्मरनिंशाऽऽ-मश्रिनो अथभरस्तदेति अथास्योपयोगंदर्शयति छंदस्ति छंदसांविति: छंदोग्रं थ: नतुनैरंछंदसितत्तत्पूर्वकंछंदोग्रंथेछंदोविदामुपयोग: मुखावहनमेदोमुखालब्धोच्चभूमिविशेषा: वहनानियथासंभवम स्त्रिंदामिनत्रभेदालेषुतथाखंडमेरोस्तंगीतशास्त्रोक्तस्वरप्रस्तारविभोतारुप्रस्तारिवागंधर्वशास्त्रेतथाचैत्यकेनन्वेतस्यानेकशास्त्रोप योगित्वाननतुदाहरणाभिनक्कथमनीत्यतआह तन्नेभिप्राय: प्रस्तारेति एकद्विगुरुवा: पादन्यासक्रमा: द्विगुरुचरणेचतुरक्षेतत्रैवचरणे प्रथमद्वितीयोगुरु तृतीयचतुर्थोप्रथमद्वितीयो द्वितीयचतुर्थो प्रथमचतुर्थो द्वितीयतृतीयो एवंभेद: कृतिस्त्रिरूपद्वय नवखंडेभे द: तमस्त्रं क्रोडाभिधानध: कुर्यादेकैकापनितेसतिन: ऊर्ध्वमूर्ध्वंयावदंकत्रयस्थारत्रेकसंयुता: १ ऊर्ध्वाद्या: स्यादिसंयुक्ता लरधलक्रहयो: पूर्वयो: संयुतिंकृत्वालिखेन्मेरुर्मवेदिति २ अथाष्टनामाम: मुखेति अभिविचित्रखनयानिर्मितानांराजगृहाणां मध्येएकंरहमुद्यानरमासीद् तत्राष्टवं अत्रमुखावमुखाभूमिकावस्त्रिसलनथातस्मिन्नष्टमुखेहेएकद्विज्ञादिरूपास्वासुकल्पित सुउदरभूमिषुवक्रमूर्द्धानिनेयांभिनिवृत्तीत्यर्थ: अथापिपूर्ववत्प्रथमपंक्तावष्टगुरुन्विन्यस्यभेदाउपाहरणीया: एवंगायत्र्या श्चतुश्चरणत्रिकायाः प्रस्तारोयं ॥ ऽऽऽऽऽऽ १ ऽऽऽऽऽ२ ऽऽऽऽ३ ऽऽऽ४ऽऽ ऽऽऽ५ऽऽऽऽऽ६ ऽऽऽ७ ऽऽऽ८ऽऽऽ ऽऽ९ऽऽ ऽऽ१०ऽऽ ऽऽ११ ऽऽ१२ऽऽ ऽऽ१३ऽऽऽ१४ऽ ऽऽ१५ ऽऽ१६ऽऽऽऽ ऽ१७ ऽऽऽ१८ऽऽ ऽ१९ऽऽ ऽ२०ऽऽ ऽ२१ऽऽ ऽ।ऽ।ऽ।ऽ२२॥ऽ।ऽ।ऽ२३॥ऽ।ऽ२४ऽऽ। ऽ२५॥ऽऽ॥ऽ२६ऽ॥ऽ२७॥ऽ।ऽ२८ऽऽ॥ऽ।ऽ२९ऽ॥ऽ३०ऽ॥ ॥ऽ३१॥ ॥ऽ३२ऽऽऽऽ।ऽ३३ऽऽऽऽ।ऽ३४ऽऽऽ।ऽ३५॥ऽऽऽ।ऽ३६ऽ।ऽ।ऽ।ऽ३७।ऽ।ऽ।ऽ॥ऽ ऽऽ३८॥ ॥ऽऽ।ऽ४०।ऽऽऽ।ऽ।ऽ४१।ऽ।ऽ।ऽ४२॥ऽऽ॥ऽऽऽ।ऽ४३॥ ॥ऽ।ऽ४४।ऽऽ॥ ॥ऽ४५।ऽ।ऽ।ऽ४६ऽ॥ ॥ऽ४७॥ ॥ऽ।ऽ४८ऽऽऽ॥ऽ४९ऽऽऽ॥ऽ५०॥ ऽऽ।ऽ५१॥ऽऽ५२॥ऽ।ऽ॥ऽ५३ऽ।ऽ।ऽ५४ऽ॥ऽ॥ ॥ऽ५५॥ ॥ऽ॥ऽ५६ऽऽऽ॥ऽ५७ऽऽऽ॥ऽ५८।ऽ॥ऽ५९॥ऽ॥ऽ६०ऽ॥ ॥ऽ६१ऽ ॥ऽ६२ऽ॥ऽ६३॥ ॥ ॥ऽ६४॥तद्दानवनंपूर्वोक्तरित्याङ्कतेएकद्विगुरव:२४ २७६ २०४ १०६२६ ४६०४ ।१३५९१६ ३४६१ ४७३५४१ ३१ ७२०४ २९६२५६ १३१०७६०४ ७३५४७१ ३४६१०४ १३५९१६ ४२५४४ १० ६२६ २०२४२७६ २४ १ एवंयोगेऽ तं ८७७२९६ एवंएकाद्युत्क्रमेणपर्वतंतत्संख्या: केदारकविनाप्रोक्ता: उक्तास्तुक्रान्तथामध्यान्तिष्टासासुपूर्वकंगायत्र्युष्णिग्गतु

ष्टुप्चरहतीपंक्तिरेवच १ त्रिष्टुप्जगतीचैवतथातिजगतीमता शक्करीस्यात्तिपूर्वास्यादष्टयष्टीतनूरुहे २ धृतिश्चातिधृतिश्चैव कृतिः प्रकृतिराकृतिः विकृतिः संस्कृतिश्चैवतथाभिकृतिरुत्कृतिरिति गुर्वादिसंस्थापनप्रकार: पादेतुसर्वेगुर्वाद्यालघुन्यासेयुगुरोरधःपथोपरितथाशेषंनवकुर्यादमुंविधिः १ ऊनेरद्याद्गुरुन्तेचंचावत्सर्वलघुर्भवेदृति मुखावहनेन्यास: ८७६२८७ २८ लब्धाएकद्विज्ञादिमुखावहनंसंख्या२५५ एवंरसभेदेभंजने नामरसविशेषेएक ११३४२५७८ सा: षड्भेदा: ६ द्विरसा: पंच दश १५ त्रिरसाविंशति: २० चतुरसा: पंचदश १५ पंचरसा: षट्५ षड्रसा: एकइत्यादि १ रसप्रस्तारेतुरसत्रयप्रस्तारोयथा अक्षा ति १ अक्षा १ अ० नि० क्षा० नि १ अ १ अक्षा १ नि १ समेवभेदा: उत्पद्यंतेऽत्रोद्दिष्टसाभावरूपोभेद: अत्रैवभेदेद्वित्रिरसएकोभेद: त्रयोद्विरसा: एकस्त्रिरसात्रय: रससहितएक: १ एवमष्टौएवंसर्वत्र सैकपदेति एकादीनवांतानिपदानियथापदं स्वैकं १० तद्यु तपदं २० अर्द्धितं ५ इदमस्य संकलितंएवमन्यान्यपिज्ञेयेनस्यसंकलि तैक्यंयथासंकलितान्व्याप्तुति: ४५ द्वियुतेनपदेन ११ गुणिता २५ त्रिभक्ता १६५ संकलेकांज्ञानोपपत्ति: अत्रादिर्यथेरूपमितोगच्छ: परं क्रमोवक्ष्यमाणवेकपदघ्नेत्यादिनाहशी त्रियाभवतीतिस्वाधार्थंमुक्तं अथसंकलितेनैक्योपपत्तिप्रथमपदंसंकलितं द्वितीयपदस्वघातार्थं तृतीयपदसंकलितं तृतीयपद द्वितीयपदघातार्द्धं अनयोर्योगोद्वितीयपदसंकलितैक्यं तथाच द्विगुणप्रथमद्वितीययोग: द्वितीयगुण: तद्देहमितियर्थवसितं द्वि गुणप्रथमद्वययोगोनामत्रयतीवाद्विगुणपदघातज्ञंशद्दलितमत्रसंद्विद्वेतियथास्यद्वलितयोग: पदं २ द्विघ्नं २० कृतयुतं २९ संकलि तेन ४५ तत्तं ८५९ त्रिभक्तं २८५ एवमन्येष्वपि पदेनैक्यंयथा संकलितस्य ४५ द्वलिति: २०२५ पदघनानांयोग: त्रासना संकलि तंनामसैकपदघ्नपदार्द्धत्रिगुणंत्रियतेसैकपदघ्नंपदभक्तंतद्वपदाधिपदवर्गतुल्यं तस्मिन् पुन: पदगुणितेसंकलितयुते स्तत्रित्रिगुणवर्गेक्यभवतीतिरूपवार्थंत्रिगुणपदैक्ययुतेनगुणित एवंत्रिगुणवर्गेक्यतुल्यंज्ञातंज्ञातास्त्रिभर्भक्ते वर्गैक्यंस्यादिति एवंरूपखंडक्षारेनघनैक्योपपत्तिर्बोध्या स्तत्रैकपदत्रिहतोनपदंपदसंकलिताभिहतंद्विपदंवा पाकृत्रिहतवाहतसंकलितोनं १ त्रैकेनत्रिरेकीकृतायपदोनापंचमस्तदेहनेकिंज्ञातेभ्य: अथमेरुधनांतरंप्रथमद्युतंज्ञंसधनं ॥

प्रथमान्त्यधनैक्योगार्धमध्यपदमनोमुखयुतिघ्ने मध्यधनासन्नाद्यन्त्यपदयोः पदसंगुणितमिति पदं१५
चैकं१४ तत्प्रचयः७० मुख४ युक्तं७४ अन्त्यधनं तन्मुखयुक्तं७८ गणितं२१० पदगुणं५५५ इत्यन्त्येनानिरूपपदेनचययुगुणः२५
आदिनायुतः४२ आदियुतं४९ हतिनं४९ पदगुणं१९५ मनुमध्यहिनाभाषाग्रमध्यधनं कथमित्याह अन्त्येति तेनादिगतो योगार्धगतमध्यः तत्रमध्यधनमिति सुष्ठूक्तं गच्छेति अन्त्यविलोमविधिर्यासना पंचेति गणितं ५५ गतं७ हृतं१९ चैकपदं५
प्रचयार्धहीनं५ गच्छेति चैकपदप्रचयार्धमुखयोगमध्यधनमनोविलोमविधिः प्रथमेति प्रथमहिनेयोजनशोरा
ज्ञायोजनेयोजनहृयंमतः तत्रगणितं८० गतं७ हृतं९ मुखेन२ समछेदेनहिनं५५ रूपोनगच्छस्यार्धेन१ भक्तं५५ त्रि
भिरयंमितिः३ चैकीकरणेति चैकीकरणंहारभांशगुणिनेतराधैकपदप्रचयार्धगुणमुखघातः सचचैनगुण्यतेतराचयार्धंच
कोंतरचगुणितपदयोर्मूलांतरंभवति तत्रहीनवरबंडचक्रसमछेदचयार्धचक्रांतरोनकार्यं तत्रसंशोध्यमानरीत्यामुखोनमि
त्युपपन्नं गणितं२५० चयेन२ हृताभ्यां२ गुणितं१४० चयार्धं चैक१ वर्ग४ युतं१०० मूलं१० मुखेन२ रहितं२५ उत्तरहृत
युतं२५ चयेनभक्तं५ विषमेहृति अन्योपपत्तिः वेदभितेगतेभास्रः ४ ४ ४ २ गु तथाच सैकव्यादिद्वयोत्तरगुणयोगा
दादिगुणः सर्वधनंतत्रचैकव्यादिद्वयोत्तरगुणयोगेनैरेकगुण ७ गु गुचैगुणितः सैकोगुणवर्गवर्गोभवति ततोचै
विपरीतेनवर्गवर्गभिरेकगुणभक्तः सैकव्यादिद्वयोत्तरगुणयुगः स्यादित्युपपन्नं तत्रयावंतिगच्छरूपाणितावंतिदिनानि रूपसै
कंगुणः स्थानः ततः प्रथमदिनेगुणनाभावः ततोद्वितीयदिनेगुणवर्गः तृतीयदिनेगुणः इतिविषमे गच्छेन्येकेद्वयंकं अन्योदाहरण
गच्छ२० समस्थादर्धितः अतोवर्गः शेषं९ विषमत्वान्निरेकं१४ अतोगुणः फलंसमस्थादर्धितं७ अतोवर्गः फलंनिरेकगुणः स
मस्थादर्धितं२ वर्गः फलंनिरेकगुणः समस्थादर्धितं१ वर्गः विषमस्थान्निरेकः एवंगच्छस्थानंकुर्यात् तथाचन्यासः गुणस्थाना
यवद्भिःचायथागुणः२ वर्ग४ गुणितः८ वर्गः९४ गुण्यगुण ४ ८ वर्गः१६ १८४ गुण्यः३२७ ६४ वर्गोस्य१०७३४१८४
चैकः१०७३४१८२१ चैकगुणं१ भक्तं आदिगुणं २१४६१८२६८ परिभाषाक्रमेणैकनिरेकवरार्कः२७४८

समभिर्भागेलब्धानिकाः१०७३४१८२ इत्यादयः एकादिक्षेपोवरार्कः२ आदिरित्यभिप्रेत्य अत्रापिपूर्वोक्तवद्गुणवर्गघ्नि गु
गुणवर्गजंफलं७२९ गणितं२१८५ सूचंरूपहिनंचतुर्घ्नंकपदाब्धिनेषु एऽगुणघ्नमिपनवर्गवर्गः पुनरेवतद्भिघातो व
यः चैकत्वचैकगुणमसंयुक्तमादिनाभिघ्नः एवंगुणहरोद्भवः श्रेढीफलंभवति अत्रपदं१० चैकं११ अस्मादुपरिचत्वारः
शोध्याः संतोगुणघ्नपिनवर्गवर्गास्त्रिरितिजातावल्लीगु२ व४ य८ व वर्ग१६ गु२ व४ घ८ व व१६ गु२ व४ प८ व व१६ यद्वा
क्षापवार्धेमह२ चैवशुद्धवर्गल्लीव व१६ घ८ वव१६ प८ एतद्भिःघातः ५१ ६७०९२ अतोचैकान्यैकगुणमसंयुतोयंजातः
१७१७२८२१ आदिगुणः२१४६१८२६८ समानामिति अंघ्रयोवस्यचत्वारस्तत्यद्वयेनलब्धिताः तत्रंद्रः शास्त्रज्ञ
ज्ञाःसमरूपंप्रचक्षते प्रथमभाषिः समोयस्यास्तीत्यर्थः णोभवेद्धीनवरूपर्थबहूनंतरद्वैसमुच्यते २ यस्यपादचतुष्के
विरूपमिलंपरस्परं तदाद्यविषमंहरंतरंशास्त्रविशारदाः ३ अत्रापिपूर्वोक्तिवर्गयंत्रैः व अस्य१गुणस्य२ वर्गः४ वर्गव
र्गः१६ व२५६ अमुद्धृत्यतृतीयमेवसंख्याअस्यवर्गः६५५३६ मूल२५६ मूनोजाता व ईदृशसंख्यावर्गः४२९४९६७२९
६ त्यपहरेन६५५३५ मूनो४२९४९६७२९ विषमहृत्नसंख्यानमुपहरणः कथमित्यत्रेव व ऊनेलघुगुरुरूपभेदद्वयस्ये
नसत्वादद्वयमेवगुणक्षयमुपहृत्यः अतस्तत्प्रचयहरेणाप्तंमूलंचरणप्रसाणितावन्येवेत्यर्थः तःसिद्धंदेवंगच्छ यावांगुण्यवर्गं
फलंतदसधनं आदिर्मिलेयत्प्रथमतएवगुणस्यसत्वात्तत्कथिन्नुपयोगाअतस्तत्प्रचयहरेणमेवसमरूपसंख्यास्यादिनिसद्भूतंयादा
सरमितिगच्छेअर्धेनाभचरणहृयंतेनार्धसमसंख्यार्धंदृगुणचरणएवगच्छः तस्मात्यद्गुणवर्गफलंतत्तात्कनगुणवर्गफलंच
र्गतुल्यंस्यादेवयतश्चरणगच्छस्यसत्वकहृयं अर्धसमगच्छगुणेरूपहरवर्गहृनिसद्भूतं परंसमरूपसंख्याचाधिका यतोर्धेग
च्छंतश्चरणगच्छोप्यलिप्सायांसमरूपसंख्यार्धसमसंख्यापदमेव तद्धृदयात्संतदार्धसमसंख्यानशिष्यतेहरिहृ श्रीमद्देवज्ञसू
नुतदीक्षितश्रीनृसिंहदैवज्ञविरचितायांलीलावत्युदाहरणेश्रेढीव्यवहारः संपूर्णः ॥ ॥अथक्षेत्रव्यवहारोव्याख्यायते भुजकोटिकरणसंस्थामाह त
त्रादितिः तत्रक्षेत्रंत्रिविधं त्र्यस्रंचतुरस्रंवृत्तंचेति अत्रत्र्यस्रंत्रिविधं समत्रिभुजंद्विसमत्रिभु विषमत्रिभुजंचेति त्र

तुरस्राधिपंचधा समचतुरस्रं आयतचतुरस्रं त्रिसमचतुरस्रं विषमचतुरस्रंचेति सर्वभेदाःरूपत्रैवांतर्भूताः तदुक्तंपादीरत्ने चतुर्भुजेवाभिमुजैर्मिथस्तुल्यैस्तथाऽसमैश्चेत्यादिभिश्च तेषांक्रमाक्षेत्रफलंप्रदर्श्यान्यत्तदंतर्गतमेववेद्यं व्यस्तेरुभुजयोः संज्ञाऽसंकरार्थमुच्यते तत्रकरणव्यासार्द्धेनरूपेणनेकेद्वादशीयमानंसूत्रंयथालगति तस्मात्पूर्वापरसूत्रंकर्णाग्रयुगति तथाचपूर्वस्थानेभुजाग्रंपश्चिमस्थानेकोट्यग्रंजनउक्तं तस्यार्द्धांभिमिश्रंगारनिलकस्य यःकोणिभुजःदिकूदृग्रूलं स्याभवति तत्रचेत्यागपरोभुजस्तेनाभिमतनराः ग्राम्योनरःकोटिः वदिग्राम्योनरस्तेनभागोभुजस्तेनाभिमतः नरापागपरः कोटिरिति तथाचतस्यार्द्धांविज्ञानीयादिशीत्यर्थः ग्रामवरसज्ञानीयेदृशिवोनरे इतितत्र भुजस्योभयदिग्गाश्रित त्वेनोभयसज्ञानीयाजगत्सेव्यविज्ञानीयाग्रसेदृः मिश्रकृतत्सर्वार्द्धांदृसंमितइत्याहः तदुद्दृतीयोबाहुः कोटिरेवकुलोनो क्रमित्यतआह चतुरस्रेवेति अन्यथाचतुर्णांभुजानांकर्णरूपत्वात्कुतोभुजकोटिकर्णानांत्रयाणांनियमः स्यादतएवाह चतुरस्रेविषमसमचतुरस्रेभुजानांकर्णरूपत्वात्कुतोभुजकोटिकर्णानांत्रयाणांनियमः समचतुरस्रायतयोर्द्वयंकोटिभुजाभिरूपलक्षणं तत्रकर्णः दृग्यदाभुजश्चेतदाभवेद्दृग्रूपलक्षणकोटिरिति वस्तुतस्तुसमचतुरस्रेप्रत्यक्षंकर्णस्यदृशंनात्कर्णरेखावस्थिन्नत्वेनमस्त दृग्यस्तदृग्यत्वात्पृथक्पृथक्कोटिर्नीयेतु कोटिर्भवत्येव अन्यथान्यत्रायतयोगेपृथक्भुजकोटिज्ञानार्थंरेखाव्यर्थाऽऽ स्याद्भिन्नमनसं तत्कल्पनेजात्यंतरूढिरेवशरणं वेनुवर्गाहतिपदंमूलाहतिनन्यंयथाभवतितथावर्गयोगपदमूलैक्येचिनु त्यं अतएवबीजेयोगंकरणयोर्भेदेपक्षेत्यादिनावर्गयोगमूलैक्यांतरसमंप्रसिद्धंसंपद्यतेतुतादृगेवकरणायत्नो तूस्वकृतमित्यादिरुक्तेतेकर्णभंगारनिलकोत्यादनकुशलाइति अत्रसेत्रे अबाधे १०।७० भुजवर्गः १००कर्णवर्गः २५

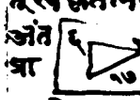

रेमूलं८फलं१० तत्रक्षेत्रसामग्रीसत्वात्क्षेत्रस्वरूपंकर्तुंतल्लक्षणंक्रियतेअन्यथातदेवयर्थंस्यान्निष्फलस्य

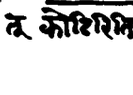

शिष्यबोधनाकृत् अतएवतत्रकोटेरंतरपदंकोटिस्तत्रंअन्यथाअभुजवर्गहीनात्कर्णवर्गवर्गान्मूलंभुजस्यात्

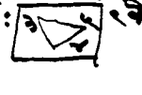

तू कोटिरिति यथा त्रयभुज २वर्ग ४कोटि ४वर्ग १६ योगः २५ मूलं ५ कर्ण भुजवर्गः

२कर्णवर्गः २५अनयोरंतरात्१६

मूलं ४ कोटिः कोटिवर्गः १६ कर्णः भुजवर्गः ९ कर्णवर्ग २५ योरंतरात्पदंभुजः २ रास्योरिति कोटि ४ भुज २ घातः १२ द्विघ्नः २४ भुजको टयंतरस्य ४ वर्गेण ४ युतः २५ ज्ञातः वर्गयोगः अनयोः ७ योगः ७ अनयोः १ अंतरेण ५ गुणितः वर्गांतरंयथाद्विघ्नघातः रूप १ ऊनंघा० रूप १ अज्ञातरवर्गयोजितेत्यादिग्रहवर्गः युक्तः रूपवर्गः स्यात् वर्गांतरंयथाऽष्टहवर्गः ६४ वर्गः ८१ रूअं २ अंव ९ अचरूपवर्गशो धितेत्यथायथंयोजितेयोगांतरानहनिभक्तेसूत्रं द्विघ्नोत्यरवंउस्यघनोंतरस्यघनोत्यरवंअधिकघातनिघ्नं राश्यंतररामहतंयु तंवर्गेणेषांतुतत्तत् घनयोर्युतिः स्यात्घातः द्विघ्नः शेषवर्गेणयुक्तःद्विघ्नः शेषेयेवशेषंघनस्येति सांघ्रिरिति छेदश्चेत्यादिना भुजः १२ कोटिः १६ अनयोर्वर्गो ४९९ ९९ योगः २२५ द्वाभ्यामपवर्तितेजातं १४९ कथमस्यकरणीत्वमतआहऽस्येतियस्यान्यन्नाधि कंमूलंसाऽऽकरणी तद्विज्ञेकरणी वर्गेणेतियथा १४९ छेद ९ अंशवो १४९ घात १३२३ इष्ट १०० वर्गेण १०००० गुणितः १३ २३०००० अस्यमूलंऋणमात्रंयवयवत्वादूनत्वेत्यादिकाधिकं २०७७ इष्टवर्गः १०००० मूलं १०० छित्त्वा ९ भ्रं ८०० तेनभागेहृतेजातं ८ ७ ७ अत्रोपपत्तिः हरस्तेनवल्लंतस्यमूलंमात्यंतऋणभाजेछेदगुणितकलरूपेछेदगुणेछेदवर्गगुणक लंस्यात् तस्मिन्छिष्ट ८०० वर्गगुणितेवर्गएवस्यात् तथाकलमूलंछेदगुणितस्यादतस्तेन भक्तंघाद्वीरत्ने मूलेतुकरणीकृतेत्या दीनायुतसंगुणः ततोमूलंग्रहणांतरंचस्युरमान्नतांत्रजेदितिनन्वयुक्तंछेदगुणनस्ययुक्तिसिद्धत्वात् अन्यथास्वल्पांतरेणके वलराशेर्मूलग्रहणंपनेश्चवथाभुजोकस्तमकोप्रकल्पेरोष ४७७ मूलेन २५७५ इष्टांतरगुणबलब्धयवयवः ४ इदंस्थूलंसूक्ष्मं तु ४ शेषपरिगुणं ४२७७० मूलेन २५७५ इगुणेन ४७१५२ सैकेनभक्तंलब्धं ९८ इदमनेन ८०० भक्तं ८ लब्धं ७ इं प्र २२ थमेयुतंजातं ४५ ४८१२ तत्रजीवदृष्टांकस्थं शेषंछेदगुणदृगुणाहतेत्येकमूलेनभक्तेद्वासप्तै ७० युतमादिमं मू लंतुसावयवं तथाचछेदांशयोर्घातः तस्यमूलंशेषमूलेनदृगुणेनसैकेनामफलयुतंमूलंभवतीत्यर्थः तथाचपूर्वोक्तस्यमूलस्य वर्गः २१ करणीजनरांशेहरूपेजातं २१ अनेनसमइति इष्टहतिभुजः १२ इष्टेन २ दृगुणेन ४ गुणितः ४८ इष्टकृत्या ४ निरेकया ४ भक्तं २९ कोटिः १५ सा ६ इष्ट २ गुणा १२ भुजोवाना २० कर्णः हीनोयमकारेणेष्टोभुजः १२ तत्कृतिः १४४ इष्ट २ भक्तो ७२ दृ

धा ७२ ७२ इष्टेन २ ऊनयुता ७० ७४ इष्टोद्धृता २५ १० जातोकोटिकर्णौ अथवाकोटिः १६ द्विगुणेष्ट ८ निघ्ना १८ इष्टवर्गोनितरेके
न ८ भक्ता १२ साद्विगुणा २५ भुजो १६ ना २० अथकोटेर्वर्गः २२५ इष्ट २५ भक्तः ४९ द्विधा ४९ ४१ इष्टेन २५ ऊनायुता २८ ७४ हृतिता २
१७ प्रथमभकारस्यवासनाद्वितीयेप्यस्मिन्हतेद्वयोरुत्पत्तिर्भवतीत्यनेतथापिकिंचिदुच्यतेनेषांमकानांवर्ग्यैक्यमूलदंभवतिनोभुजस्यगुण
हीनकार्योसाकोटिरितः कोटेर्वर्गः मूल १ घ्ना २ हृता ८ समच्छेदभुजवर्गेयोजितेनमूलंकर्णः हृतारत्यथाभु २ अस्यगु २ हृ ४ यतऊनयो
र्वर्ग्यैक्य २५ मूलदंतत्साद्भु २ गुण २ हृ ४ अग्रवर्गः भुव ०१ युक्तइष्ट ८ अस्य द्वितीयभकारस्यवासनाकोटिकर्णांतरमिष्टंऊनेन
भुजवर्गेकोटिकर्णवर्गांतरक्षेपकोयोगः स्यात् ततःसंक्रमणसूत्रेणराशीनिसुगमं इष्टेनमिकर्णः ८ ५ द्विगुणः १७० इष्टेन २ निघ्नः ३४०
इष्ट २ हृत्या ४ सेकया ५ भक्तः ६८ इष्टं ६८ इष्टगुणा २५ कर्णो २८५ मिताभुज १९ इष्टेनद्विघ्नः १७० इष्टवर्गेण ४ सेकेन ५ भक्तः ३४ अने
नहीनः अवणः ३६ जातः ९१ इयंकोटिरिष्टं २५ इष्ट २ गुणभुजः ६९ ननुऽयं १९ पूर्वभुजश्चकोटिः इहानीकोटिः कथमुच्यतेसाकोटिः कीदृ
शांतरेणेतिअत्रोच्यतेसंस्थानभेदस्योक्तत्वात्तद्दर्शयन्नाह अत्रेतिनभ पूर्वेणसमानाभेदमात्रमुक्तंनतुसंस्थानभेदेनस्वरूपभेदः
कर्णमिश्रनस्योभयपक्षसंभवादिति ननुकोटिनोवेत्यसंगतमज्ञानसंशयादेरोः कोट्योर्भेदः स्यात् नन्वसंभवतीत्यतोह अत्रेतिके
चित् इष्टकोटिरिति इष्टयोः १ २ अहिनिः २ द्विघ्नी ४ कोटिः इष्टयोः १ २ वर्गौ १ ४ अंतं ३ भुजः इष्टयोः १ २ वर्गौ १ ४ योगः कर्णः अ
त्रयासनाइष्टकर्णांतरंचतुर्भुजः किमेतेनदानस्यफलं इष्टवधारंइवरवव १ अस्यनाद्यावर्गः योज्यःमध्येरुपस्यनाशोनाद्विगुणधा
तावशिष्यतेनाद्यस्याद्विगुणेष्टघ्नवर्गः इष्टवधा ४ योमूलंलब्धतद्विनतयोः भुजकोटिसंज्ञकपक्षं वंशेनिवंशशतेनकोटिक
र्णयोगः वंशेभक्तेसतिऊर्ध्वरवंनिर्वक्रपतितकर्णः यत्कृतुल्यितरंखंतत्भुजः खंशतरूपंइदंशोभुजः तस्यवर्गः कोटिकर्णवर्गो
वरंकोटिकर्णयोगेवंशेनभक्तऊनंतरंस्यात् संक्रमेणसत्येनराशिः भुजः १९ वर्ग ३६१ वंशेन २२ भक्तेलब्धं ८ वंशः २२ २२ ऊनयुतः
२८ ४० इष्टेनः १२ २० मूलादिरूपलक्षणांऽन्त्यादधिकभवतिवोढ्यं स्तंभस्येति स्तंभशेनऊर्ध्वधराकोटिः लक्षते सर्वविलोपेरं
तरारूपमाणेनमधूरहृदिस्थानात्सप्तर्षिगतवहनिसाम्यात् हृदिस्थानात्द्युतिस्थानपर्यंतंभूमिः कर्णतत्स्तंभमूलपर्यंतंभुजइतिस्त

राम्
१६

मस्य ४ वर्गः १६ द्विरूपांतरेण २७ भक्तः २ फलंनेनाधिकरूपांतरं २७ हीनं २८ इष्टिनं २२ स्तंभमूलदृष्टिभिः इष्टलयोगः वासनातुपूर्वोक्तकोटी
तिकिंकोटिकर्णांतरंकथंभुजः इतिज्ञातादृष्टसर्वत्रयोज्यं कथंवेद्यं तमक्षेत्रसंस्थामाह सरवेति पक्षान्तोयांतरादृश्यभागोवितस्तिः द्वा
दशांगुलः मत्कोटिकर्णांतरंउदाहरणे यत्कृमि मृणालगर्भान्तिभकमलनालः वायुनाहतः निर्यत्कभवभिनतदानिर्वक्रंइंजकर्णः दंडमूलात्स्व
थमकमूलदृष्टिस्थानपर्वतंतत्रनुसप्तर्षिकोटिः दृष्टिस्थानान्मधुस्थानपर्वतंभुजइति अत्रयासनापूर्ववत् भुजात् २ वर्गितात् ४ कोटि
कर्णांतरेणहृल्लाहृत २ भक्तंइष्टाहृ ८ समच्छेदेनकोटिकर्णांतरे २ धुनोनेजातं ७ २५ हृतिसं ७ कोटिमानमेवांछुमानं द्विभिर्घ्नेभि ना
लोच्छ्रितिः १० द्विगुणा २० अमवासरांतरं २० युतं ४० नालोच्छ्रितिः १० ० नालसरांतरे २० ० गुणा २ ० ० ० पूर्वोक्तेन ४ ० ० भक्तालब्धं ५ ० उन्नतमानं ऊनमानतालस्वंउक्तयोगः ५ ० कोटिः अग्रोपपत्तिः समस्वकीर्तनात् समागच्छन्निमिसरांतरतालस्वंउक्तयुतंतदेवोन्नत
मानः कर्णयोगः तस्यतालस्वंउक्तेयोजितेकोटिकर्णयोगः स्यात् तथासरांतरवर्गयोगेनभक्तेऽन्तरं इदंयोगेस्मिन् सं० अं० ता० स्वं० २
ऊनितंसमच्छेदेनस० अं० ब० १७ संअं० ता० स्वं० सरो० अं० ब० २ ता० ब० ब० ४ हरः सं० अं० ता० स्वं० २ अहिनंजातंसं० सं अं ब १
अं० ता० स्वं० ब २ समच्छेदेनताल्पवंउं ता० सं० २ अहिनंजातंसं० ताल्पवं० ब २ अस्मिन्नन्योन्यभजातं ता० अं० हरः सं० से अं ता स्वं २
सं० अं० ता० स्वं० २ यस्माद्येनप्रकारेणसप्तर्षिगतेरविभाजकेन समागच्छतिवाछुक्लंकर्णोर्ध्वसंज्ञकमित्यनेनकर्णोर्ध्वस्वंउन्मध्याने
यकर्णस्वेति कर्णव १ कोशु २ कोव १ शुव १ अयंद्विघ्नघातः अयंवर्गयोगेकव १ शोध्यः अतः संशोध्यमानस्वरूपत्वमेतीतिद्विगुणितक
र्णवर्गयुतिवर्गः शोध्यइतियथाकर्णः १७ वर्गः २९९ द्विगुणः ५९८ अस्माद्भुजकोटियोग २२ वर्गेसुद्धेऽन्तरवर्गः ४९ पदं ७ ततःभुजको
टिमाने ८ १५ दोःकोटियोगश्चुपक्षसंज्ञकरोः कोट्यंतरंस्वघ्नंशोध्यमित्यादिनोक्तं सूत्रमुपपद्यतेमाह अन्योन्येतितथाचक्षेत्रंतत्रकोटि
योगेन २५ भुजयोगोलभ्यतेतदालघुकोट्याः १७ द्विगुणीयोनुपातः आबाधयोगेष्टहृदृश्यकोटिः तदाधिक्येनभुजकोटिरितिलंबः तथा
चलंबयोः १७ १५ पातः १५० वंशयोगेन २५ तत्तः ६ लंबः ८ हृदयऊनयमार्थैः इष्टा ८ कल्पितानियुणतसुपपादयिष्यतेसूत्रीसेत्यादिनाह
राकुबाहुतः तद्विवरभुजयुतिः स्वल्पातथाचसर्वेभ्यः बाहुभ्यः तद्विवरभुजयुतिरिष्टजातभएकलार्यधिभुजयुतिश्चेद्बाहुअथरयासमात

इष्टेभकेनैवि एकवक्त्रतः भेदवदुक्तः एकरूपकेवलेऽसमत्वात् तद्रूपं गणितकौशलं तद्वदुक्तिचतुरस्त्रेऽप्यसेवानव्यवदुक्तः स्वल्पंस
दृशाल्पभुजे सर्वत्रसेत्रेषु पातीरत्रेपि बहुसंख्यभुजादस्यदोर्बुभिश्चसमात्त्विका तद्वत्तन्वितमेकपक्षसेत्रं सेत्रेयंविदः चतुरणेतिपा
ठः। ननुभुजाभावेबुतेस्तस्यादलसेत्रसंस्थात् अभ्यथाचतुरश्रगुणत्वादोषपरिध्यानपनेलुपातोनस्यात्तत्रकोटिकर्णभुजंपरि
पाठ्यंनीतिसेत्रसंतर्हिसमसेत्रेभद्वर्गलब्धस्यादिसंभवात् तथाचभुजभुवे? त्यत्रसेत्रेत्रसंकिंचभुणसतावाधासेत्रेभेषंवाऽऽह न्यू ८० अंत्र
नः भुजयोः ६८ युतिः २ अत्रेभिसेत्रसंभुज्यत्वद्वनचतुरश्रणाभावात् कर्णसेत्रसंभुजसत्रेतादृगभिधानात् इत्यंचभुजयु
ति [redacted] रित्यत्रकारेबुजांतरमधिकंतत्र

भुजः भूमिः कोटिः भूमिरूपघातः फलं चतुर्भिर्भुजहृत्येनेत्यादिना एकेनाकेनमित्याद्युः श्रीधराचार्योक्तं सर्वसाधारणं फलं साधनम्
ह सर्वदोर्युतिः चतुर्भुजेसमकर्णमितेनतुल्यं गणितकोमुद्यांभुजयोगक्षयंचस्थितमुनंदोर्भिश्चतुर्धान्यूनं व्यस्तेष्वदर्गणि
तंचतुरस्रक्षेत्रस्फुटमवति अत्रवासनाऽस्यंउक्तोदेनलिहदेवसेरुक्तासायथातत्रायाक्षरमुपलक्षणमित्यभिभुजेभुजया
र्योगइत्यभिन्नालंबवर्गस्यभूभूवर्गगुणितस्यन्यासः अं०यो०घा०च० अं०यो०घा०२कुवध०१२भु०च०कुवघा४६०५ तत्रचतु
र्थखंउस्यहृद्भुजवर्गकुवर्गगुणितस्यस्वरूपंतथाचयोगांतरयुतःहृद्भुजोद्गुणोभवति तत्यवर्ग४हृद्वर्गचतुर्गुणस्या
त्र तस्यकुवर्गं गुणितस्यन्यासः कुव१ अं०च० या०२ अं०यो०घा०कुवे२योव०कुवे१अस्यपूर्ववत्तस्ययोगकृतिमाणकुवर्गगु
णितांतरघातस्यनाशेसिद्धं अंव०योव१कुवः व०१ कुव०गु०अंव०१कुवयोव०तत्रप्रथमखंउयोगवर्गेतरवर्गगुणः चोडश
भक्तः अंतरवर्गश्चतुर्थांशस्यस्वगतस्ययोगवर्गश्चतुर्भांशस्यचघातः द्वितीयखंउभयवर्णयोः कुवर्गश्चोपरितोऽन्तरवर्गेण कुवर्गांत
रश्चतुर्भांशश्चोपरिचतुर्थेकुवर्गेयोगन्यासश्चतुर्थांशः प्रथमंकुवर्गांतरार्द्धयोर्वर्गांतरंद्वितीयंयोगहृद्वर्गयोर्वर्गांतरंतृतीयांतर
घातः रूपाभिमूलरक्षणेअंतरद्वीनकुवर्गेअंतरार्द्धयुतंकुवर्गेकुवर्गसंयोगहृद्वर्गश्चतुर्थंइदंप्रत्यक्षयुक्त्यासर्वदोर्युतिर्लंबा
कुभिर्विधुतंदृश्यनहीनंजात्योदाहरणंसर्वभुजा२ १२ १११२ भुमिः४० दृक्२० चतुःस्थानस्थापितं भुजेर्वियोजितुन्यासः २० २० २० २०
वियोगेजात्यं५१२१२१११ तेषांघातः२९००० मूलं१७० शेषांकेवर्गंतरस्यत्यागसंभवादेकोग्रहीतव्यस्तंवंकुमुस्वयोगः २६
लंबार्द्ध८गुणः२७० मुखमायनार्द्धस्यभुजः यापनार्द्धमुखलंबघातार्द्धफलंत्रिभुजेकलंबघातार्द्धंतच्चफलयोर्योगेकुमुखयो
गस्तत्कृतिपक्षं लंबेनिकेचिन्मुखवर्षमेवर्तनेनभुमुखयोगेभूःतत्रस्थिभुजेफल
दंसर्वदोर्युतिर्दृक्२१ चतुरस्रस्थितंबाकुभिर्धरहितं७ ६२१ घातः७०
त्रिभुजश्चतुर्भुजसा घारणमेनफलमुक्तंतन्मानेनस्वरूपमुक्तंनतुत्रि
हृत्येचतुर्भुजेत्रिसर्वये मित्याकुलमत्य आसेन्नत्वापनेः त्रिभुजे
९८ मूलं८० स्यस्फुटमितिस्वस्योक्तिले
भुजेश्चतुर्भुजेऽस्यस्फुटमितिकृतत्वा

भुजानुरुद्दृक्संयुक्तमवेतिनतुनफलंवैलक्षण्यं तच्चतदास्या घटिमध्येदृष्टकर्णकल्पनास्यात्किंतुकर्णोभियंतोसाध्यावतआह
प्रसाधितावितिकिंबाधकमित्यतआह तावितिदृतरत्रनरूपत्वाह तेत्रितिनएवबाहवः फलंविरूपलक्षणंतत्रनमव तीतिभावः
एकांतरकोणोएकचुकोणाः अंतस्थेयोरुत्पादकोणोत्क्रम्यमाणेअंतरीभूतकोणसंवृतकर्णसंकोचव्यय
तः अन्यत्स्पष्टं नतुभिन्नतोदृगतूनियतप्रकारःउक्तिनदृत्यत्राह रूपयोरितिरूपं तुल्यः अथवाकर्णः उक्तः तदाप्रतुभिपक्षिनंफलंमा
नेयंतयोन्यथासंकोचेज्ञातकर्णसंभवोपपन्नेः एवमनुरुक्तानियतंफलंदृक्षतिसपिशवः कोचिद्भुजंबयोः कर्णयोरेक्यमितिपाठ
मात्रः तत्रभुजंबकर्णयोरुक्तत्वेपिनियतोक्तेः अन्यथांतरकर्णापनेःअथेति दृष्टेति यश्चतुर्वर्णाभिहृतः दृष्टकर्णवर्गविवर्जितो तस्याः
मूलंअतुल्यकर्णेचतुर्भुजेअतुल्यकर्णाभिहतिः द्विभक्तःफलंसमचतुर्भुजेतथायतेसमकर्णः स्यात् तत्रभुजकोटिघातः फलंयवं
तुल्यकर्णयोः समचतुर्भुजयोः समश्चतुरानवनस्यफलानयनमुक्तविषमचतुरस्रस्यतुल्यंबस्यफलमाह चतुर्भुजेइत्यादिअन्य
थाद्विसमत्रिसमविषमचतुर्भुजेतुअत्यकर्णेआयतेचकिंश्चनेसमानलंबेबंधेनत्रिभुकुमुखेक्यखंफलंयथाबाहुः२५वर्गः६२५
चतुर्गुणः२५०० अस्मात्त्रिशन्मितदृत्कर्णवर्गशोधितेशेषं१६०० मूलं४० हृतीयकर्णः अतुल्यकर्णयोः २० ४० घातः२०० दृक्षि
तः ६०० फलमतुल्यकर्णास्यचतुर्भुजस्यअथयद्येकांतकोणयोराक्रम्यमाणयोः संकोचाः ६० चतुर्दशमितः अस्यवर्गः१९६ भुजः२५
वर्गात्६२५ चतुर्गुणात्२५०० शोधितेशेषात्मूलं४८ अनयो ४ ४८ पतितः ६२२ दृक्षितः २२८ क्षेत्रफलंअत्रापिव्यस्तदृग्यसत्वात्स
र्वक्षेत्रचतुर्भिमित्याद्यानफलंभवतीवद्भुजोपपत्तिः दृष्टकर्णकल्पितेउभयतःत्रिभुजदर्शनत्रकर्णैक्यं कर्णः तत्रभूमिः कर्णःआबाधे
मत्यईआबाधावर्गः भुवंतेनसमछेदनकुतः भुजवर्गः भुवं२ भुजवर्ग तन्मूलंलंबः साद्विगुणः कर्णः मूलंवाद्विगुणंवर्गोवाचतुर्गुण
इति भूमिव२ भुव४ र्गंतन्मूलंकर्णः उभयत्रत्रिभुजेलंबार्धकर्णघातः फलमुभयत्रयोगेकर्णाईकर्णघातोभवतीत्यतउक्तं अतुल्येभि
दृष्टएकस्मिंकोणेऽधिकमाक्रम्यमाणेनसंभवतीतिमंतव्यंकचिन्नक्षेचसंकोच्यमानंअर्धदृत्याकारंभवतितस्यसहशेत्याजितेदृहत्कर्णः को
टिः द्विगुणेभुजः कर्णइत्याद्युः चतुर्भुजेन्यत्रसमानलंबेत्यस्योदाहरणंक्षेत्रस्थेसर्वभुजानां२२ ११ ११२२० योगस्थाई२२ चतुस्थापितं

२२ ११ २२ २३ भुजविरहितानां २२२०११२२ वधात् ६२९२० अयुतघ्नात् २९० शेषस्य २चतुर्भिरपवर्तितेजातं ३५ भ्रः ३५ मुख
योगः ३२ संवार्धेन ६ गुणितः १९८ इदं चयदिमुं ३५ रेवं क्ष्यं भुजः का ल्पितेन तदासर्वदोर्युतिरुक्तमित्यादिनष्पिसंभवतिक्षेत्रस्यस्वरूपंच
थाऽत्रत्योर्भुजकोटिघातार्द्धं २०९५ चतुर्भुजस्यभुजकोटिघातः ७२ योगजातं २८९ क्षेत्रफलंदृश्यंचमुखभूयोगोभूमिरित्यादिन
युक्तंभूमि २२ [redacted] ततः सहितरभुजयुतिः समास्यात् ननुदृष्टकर्णकल्पनेयंरूढं [redacted] भवस्यानियतत्वात्फलमप्यनि
यतं कुतोनस्या [redacted] दिसाह आनेयंतथावेष्टकर्णोत्पन्नंलंबस्येष्टकर्णोद्भवो [redacted] ततस्मिन्कर्णलंबः सिद्धयतः
तत्कर्णावृत्ते [redacted] नाष्टकर्णमितयतमवष्टंगारसिद्धकारस्फुटं लंबेज्ञातेकर्णोज्ञातस्तेकर्णेबालबाह्यायतेनस्थितत्वात्फलमप्यनि
यतमेवतदनियतत्वेफलानियतत्वमित्याह तत्रक्षेत्रसंस्थामिरूपमनुमाह चतुर्भुजेति चतुर्भुजेभिषेयमध्येकर्णोकल्पितेचिभुजद्वयं
भवतीतितत्रकर्णः भुजस्तदग्रात्भूप्रदेशसंलग्नोभुजभुजः द्वितीयःभूमिः महीस्तुपलक्षणंमुखंभूमिः कर्णः भुजः इतरः भुजः भुज
इतिननुरूपकर्णकल्पनेकोबीजमित्यत्रोच्यते चत्वारिंशद्भुजस्वरूपजात्यक्षेत्रत्वंतेनसलंबाभावः उक्तंतेनतथाभुजयोः ७७ ६९
योगः ७५ तदंतरं गुणः ७३०९ हृतेपंचभिरपवर्तितेजातं ८७९ द्विघ्नाः ७५ ७५ समच्छेदेनऊनयुता २८८ २६२ अर्द्धिते २९
२१ अस्या ७८ रूनिः २०७३६ भुजः ६८ रूनिः २६२ अस्यांशोधिना ९८६४ मूलं २९ इतराबाधा २३ भुजः ७७ वर्गयोः २३१
९१५२९ समच्छेदेनांतरात् ६५६८ मूलं २९ प्रतीत्यर्थमाह यद्भूबाश्रितेति लंबवर्गः २८९४ तदाश्रितोबाहुः ६८ ज्ञानश्रमार्थव
र्गः ४८२४ अंतरात् २७५६ मूलं ५२ एतद्भूनाभूः २३ यंमहतीआबाधाऽस्याः वर्गेण ५२९ लंबः २९ वर्ग ८४१ युतः ८४
२२५ मूलं ९२ छेदासंकर्णः ७७ अनेनभूतोज्ञानायोरर्वाङ्निष्पन्नज्ञानार्थंसंपाद्यलंबेज्ञातश्रवणार्थंसंपादितं द्वितीयकर्णज्ञानमाह
इष्टहतेति यथाभुजयो ६८७९ योगः ४१ अंतरं ७ गुणः २०१ भुवा ७७ भक्तोलब्धेन २१ द्विघ्नाभू ७७ ऊनभुवा ६२०३ हतिर्भा २५
ज्ञातोज्ञाबाधेस्वल्पाज्ञाबाधा २ वर्गः ४ भुजः ६८ वर्गः ४६२४ अंतरं ४६०० अस्यपदं ६० लब्धं अथ भुज [redacted] योः ६८
योगः ९१ अंतरेण ११ गुणितः १००१ भक्त्वा ७७ मागेलब्धं २१ पूर्ववदाबाधेस्वाबाधाभुजरूपोरंतर्मूलं २ [redacted] कर्णभिन

राम्
२०

तः ॥ अस्त्रेएकस्मिन्कर्णपार्श्वेऽन्यस्त्रेऽपरस्त्रेतयोः अस्त्रद्वयत्रेतत्कोटिरूपयोः गणितकोमुद्यामधिकर्णमभीष्टघर्षमंपरिकल्प्यतदु
यतोयेचत्रेलकर्णाग्रहीनवेधरिति केचित्तुअस्त्रपदेनभिन्नंतेषांज्ञाबाधइति यद्दिज्ञाबाधांतरंस्याज्जदालंबैक्यकर्णः यद्दिज्ञाबाधांतर
तदाभुजत्वपद्यते आबाधांतरंभुजः लंबोकोटिः तत्रत्वोगपदंकर्णः लंबांतरंज्ञाबांतरंतथाबाबाधापूर्वस्थानात् द्वितीयलंबाबाधाऽ
ग्निमस्थानात् अंतरंकार्यं तत्रैकदिक्कमर्थमिहमेव एवंमहत्कर्णभूमिघर्षकल्प्यभुजयोः ५१ ७५ योगः ७१ अंतरं ७ गुणः २०२३
भुवा ९९ हृतऊनेनसमच्छेदेनभूः ७२२५ ७२२५ ऊनयुता २२०२ २२८८ हृतिर्लब्धा ६०१ ६८२ एवंभुजयोः ४० ७९ योगः ७५ अं
तरेण ३५ गुणः ४०२५ भुवा ८९ ततः पंचभिरपवर्तितेजातं ८०५ द्विघ्नाभू ८९ ८९ ऊनयुता ६४१ २५० हृतिर्लब्धा २१७ ११२५ यथाबाधा
२१७ वर्गः ४७२८९ कर्ण ४७ वर्ग २२०९ विवरात् २५२००० मूलं ५०० लंबः एवंज्ञाबाधा २५१ वर्ग ६३०१ ४७ २०१ भुजः ५१ वर्ग २६०
अंतरात् २३९९ २८१ मूलं २९ द्वितीयलंबः अत्रप्रश्नेप्रदर्शनंएकस्मिन्कोटिरूपतरुनाधयोः २५ ३२० अंतरं २०१ रूनिः २०० २९
लंबैक्यं ६४४ वर्गः ४१४७३६ योगात् २८१३०२५ मूलं ६२५ हरत्वेनकर्णः ७७ एकस्मिन्नवोऽन्यौधरयोः उक्तस्थाबाधयो
भिन्नदिक्कस्याद्वितीयकर्णालयनऊर्ध्वस्थबाधयोरधरस्थाबाधयोरंतरस्यनिसदृशत्वात्तत्कर्णकल्पनेविशेषमाह कर्णाश्रितं
तिअत्रोपपत्तिः महद्भुजेवर्षभूमिश्चेत्कल्प्यतेऽयंभवेतनचेवंसमचतुर्भुजे भुजयोगस्यभूमियस्यभुजेक्षयसमत्वात्क्षेत्रभंगात् स्व
स्वभुजेत्यादिनाद्यंलंबावांबेनभुजेक्यसाम्यस्यभुजाभावेचतुर्भुजक्षयाभावात् अजत्वेतद्वयंकल्पनेविशेषमाह कर्णाश्रित
कल्प्य अन्योभुजोभुजोहत्वालंबः साध्यः अन्यः कर्णः लघुभुजाश्रितः सोन्यभुजेकथयोर्भ्यां कथंचिन्नदीर्घः तदन्यलंबात् द्वितीयः
कर्णोनलघुः कल्प्यः अयमर्थः लघुभुजाश्रितोयोऽन्यभुजेक्यादधिकोनकल्प्यः तथातत्रसहितरभुजयुतेरन्यत्रक्षेत्रंआहत्यतत्र
लघुहतभुजाश्रितकर्णकल्पनेलंबाद्हीनाकल्प्यः यतः लंबतुल्यलघुभुजलंबयोगाहतभुजादल्पएवस्यात् लंबाहतसंयोगाबाभौ च्य
थथाऽघुभुजयोः ४ २१ एक्यं २५ भूमिः तद्विशे ७२ ७० भुजौक्षेचभुजयोः ७९ ६८ योगः ९७ तदंतरेण ७ गुणितः १०० भुवा ९
ऊनयुताद्विहताबाधे ८० २१ स्वाबाधा १० भुज ६८ रूत्योः ६०० ६२८ वियोगः ३० २८ करणीगतोलंबः ऊ

त्रं बोध्यं द्वितीयकर्णः अपचीयमानेऽपि स्वमार्गेणापचीयते यदा तु ऊर्ध्वपो ऽनाश्रितदा कर्णमार्गः भिन्नः अपचीयमानेऽपि सएव कर्णः स्यात् कर्णस्वरूपः शक्यनानेन भिन्नस्वरूपेण कर्तुमशक्यत्वात् तस्मात् [ ] चात्रूध्वोरेवभिमः प्रोक्तः न चात्र भूमेः भुजे कृतुल्यत्वं लंबाभावादिति बोद्धव्यं लघुक्षेत्रेकर्णाभिन्नस्वल्पभुजेक्यं २७ मूलमिष्टकल्प्यमाबाधे २८ लंब २९ तरल्पलंबानल्पात् अधिकः स्वल्पभेः ३० न्यूनः कल्प्यः तथा च ऊर्ध्वल्पभेकल्पेदीर्घभुजस्यात् ऊर्ध्वपरभुजेक्यस्य श्रेष्ठभुजस्य मूलनाक्षेत्रत्वात् नचभुजभावेऽप्यस्य तयोः क्षेत्रत्वं भुजकोटेव तर्हि बाह्यनिभुजस्वपरिवर्तनेनजातं अत्रकर्णरूपतुल्यः कल्प्येतरऊर्ध्वस्वल्पभुजेक्यस्यपरभुजाल्पत्वेनाक्षेत्रत्वात् नचायमेनानेककर्णनयनंशलाकाकोराकृत्योः क्षेत्राकारत्वात् नचस्वल्पपरेणभारणंतर्हि ऊर्ध्वभुजः तुल्यचतुर्भुजस्यात्सादोर्दृष्टश्रवणकल्पनानस्यात् तत्रतदितरभुजमुतेः समत्वेनाक्षेत्रत्वात् अथैवंऊर्ध्वपरिवेतकर्णस्थलंबानुगतत्वात् लंबानियमानमुक्तं किंतुकर्णः साध्यः तथापरक्षेत्रसंकोचेपरभुजोवपरक्षेत्राबाधेतथा क्षेत्रजातं अत्रनिभुजेभुजयोर्योगइत्यस्मिन्नाबाधेरर्शनं एककुक्षेराबाधयोरंतरं ऊनस्मान्यूनकल्प्यः नचक्षेत्रत्वंभूपरभुजऊर्ध्वभुजाऽनसमत्वेनतिवाच्यं लंबाभावेपिऊर्ध्वभुजः तत्रयोः क्षेत्रत्वस्यस्युत्पत्तिर्लंबादितफलमाह लंबगुणंभूम्यर्द्धमित्यनेनलंबौ ६ २४ भूम्यर्द्ध २७ गुणिते २४० [ ] ५४२९ एकं २२५० लाघवात् अन्यथातिरूढतलंबसंयुतिः गुणितंमेलकं समानलंबेकर्णानयनमाह समानलंबे [ ] नि अत्रोपपत्तिः समरूपनाममध्येदृसमभुजंमुखंनयनं मूलेएवंचभुमोमुखंशोध्यं आबाधायोगः स्यात् भुजोभुजो तन्निभुजंतत्रयः लंबः सएवसमलंबेस्यात् यतः निभुजेसमानोलंबोलघ्वाबाधयाऊनाचतुरस्रभूमिः भुजः लंबः कोटिस्तत्कर्णयोर्योगपरंकर्णः तथाचक्षेत्रनिभुजं लंबजा [ ] तेलंबोभुजमध्येचतुरस्रेरूपेसमलंबान्यथानुपपत्तेः सादृहुजे [ ] दृक्षेत्रेत्यपपत्तायनिरश्रीनास्थितिः स्यात् दर्शनंनि [ ] भुजस्यलक्षणंऊनभुजयोगोदृहुजाधिकः अथेक्षितः आबा [ ] धायोगः स्वनिभुजभूमिः तल्लघुभुजयोगः तस्मात् बृहद्भुजो ल्पः तत्र भूमेर्मुखयोगात् बृहद्भुजेपिमुखयोऽभिमत्वप

त्वं एतेनमुखवैकिंचिन्न्यूनेस्यंतर्गतेसमलंबचतुरस्रकार्थेनिस्सरितं मध्येत्रिपथस्थितिनंभुजकल्प्यभुजयोः ३१ ६० योगः ९१ अंतरेण २१ गुणितः २०७२ भुवा ६२ भक्तेलब्धं ३३ हिन्नाभू ६२ ९० ऊनयुतादलिताबा [ ] धे ५२८ स्वाबाधा ५१ भुज ३१ रूत्योरंतरं ३५ मूलंलंबः ३५ एवंबृहदाबाधायामपि अथापरत्रभुजयोः ५२ २५ योगः ७७ [ ] अंतरेण २७ गुणितः २०७५ भुवा ६२ भक्तेलब्धं ६२ तेनतएवबाधे ५१८ स्वाबाधा २१ भुज २५ रूत्योरंतरं ४०० मूलंलंबः २० अत्रैकस्थयोः शबाधयोः ४८ ४८ अंतराभावः तेनलंबैक्यमेवकर्णः ५६ अथवामुकर्णप्रकल्प्यभुजयोः ५२ ५० योगोयोगः ९२ अंतरेण ८ गुणितः ८२५ भुवा ९६ भक्तेलब्धं ५ हिन्ना १६ ऊनयुतादलिता २०२५ स्वाबाधा २० भुज ५२ रूत्योरंतरं २२० मूलं ८८ लंबः अथापरत्रभुजयोः २५२१ योगो ५२ अंतर ८ गुणः ८२६ भुवाभक्तेलब्धं ६ तेनतएवबाधे २०२५ स्वाबाधा २० भुज ५५ रूत्योरंतर २२५ मूलं १५ लंबः एकस्थितयोराबाधयोरंतराभावात्लंबयोगएवकर्णः लंबयोरसन्नमूलकर्णधर्मे ९०० वर्गेण १०००० गुणितोलंबवर्गो ८१०००० २७० ००००० मूलेन ५१९२ ५१९५ समछेदेनयोगो ७८८० भागो लब्धं ७५ शेषं ८० चतुर्भिरपवर्तितजातं २२ कर्णः ३५ अथवासमचकर्णप्रकल्प्यभुजयो ३० ६० योगः ९१ अंतरेण २० गुणितः २०७१ भुवा ७६८० भागः २५३ द्वाभ्यांना हृत्रिशेषितः कर्णः साध्यः लक्ष्मीदासमिश्ररूक्त्वल्पः कर्णः लंबादधिकोनः स्यात् अधिकः भूमेरधिकोनभवति तथाचपद्यं बाणानुस्थानेहाभिर्शः ३२ कर्णकल्पनेतुनुन्नमुन्नंलंबवत् वप्रक्रियार्शनार्थंऋनेनेवाभिप्रायेणपद्यं बाणाद्दक्षिणवक्षिभ्यांविभक्ते कर्णयोः मितीत्यंऋंऋयमेवनियतशब्दस्यमुख्योभिप्रायः गोपत्वाबाधयोरेककुक्षयोरित्यादिसदृहाभिशत्कर्णोनभवितुमर्हतितथाहिस्वल्पभुजेक्यं २२ दृ ९ ऐक्यं ९ मूलंप्रकल्प्यतरो ६२५० बाह्यप्रकल्प्यबाधे २५ २१ स्वाबा

धा २५ भुज ५२ रूपोनांतर २०७२ आसन्नमूलं २५ अस्मात्स्थः कर्णः ३ मुखं स्यात् एवं ब्रह्मस्फुटकर्णः ५ अधिकभूमेः ६ न स्थापितेन
न्यस्तं द्वात्रिंशत्कर्णाश्रितस्वल्पभुजेक्ष्य ६४ भूमिर्मुखन्यूनस्थाने अपरकर्णाश्रितस्वल्पभुजेः २५ ५२ क्षं ७ लंबनो २० न्यूनस्थाभावात्
एवमपरकर्णस्थापितलंबनो ५ अधिकस्थानभूमिर्मुखन्यूनस्थाने अनयोरंकं स्वोध्वोनिपातोक्तमेवं कर्णाश्रितस्वल्पभुजेक्ष्यमूर्ध्वपक
ल्यतेऽधमिर्मुखोचकस्थादेयावलंबोथनथान्यकर्णो तथाचयत्कर्णाश्रितस्वल्पभुजेक्षं भूमिः कल्प्यते सः कर्णः स्वाश्रितस्वल्पभुजेक्षा
तज्जधिकोनभवतिपरकर्णाश्रितस्वल्पभुजेक्षस्वभूमिसंस्थलंबानुन्नोनभवति अनएवकर्णाश्रितोऽकंऽनएवगणितैकोमुख्यां क
र्णाश्रितस्वघुभुजयोर्योगभुजोभुजोऽन्यस्वलंबः साध्यस्तस्मात्स्थात्भूमिर्दीर्घः इत्यत्रत्वदुक्तार्थस्वसंवेदिजन्यलंबः २२४ अस्मादि
तीयः [redacted] कर्णोलघुनस्थात् अधोभूमिर्दीर्घोनस्थादिति विचारणेनतत्रविशेषइतिनचमतेनथान्यकर्णः स्वार्थ्यः कथंचिच्छ्
वणेन दीर्घइत्यत्रपुनः श्रवणपदंव्यर्थस्यात् अथहिपंचाशन्मितेसप्तसमलंबचीकीर्षितंनदाभूमिं ६० मुख २५ रहितं २५ भू
मिप्रकल्प्यतेऽधभुजो २५ ५२ प्रकल्प्यतेऽन्यं त्रिभुजेभुजयोर्योगः २ योगः २० अंतर २० गुणः ८३ [redacted] मुखा २५ भक्तोभाज्यभाज
कयोः समभिरपवर्तितेजातं ५ ४ ५ ऊनघुना २ २ ५ इलिताजातेबाधे २ ५२ स्वाबाधा [redacted] २ भुज २५ रूपोनांतर ६०
१६ करणागतालंबः आसन्नमूलकर्णोरपछेद २५ अंशक ३८ ०५ करणागतालंबः आसन्नमूलकरणीपछेद २५ घातः ९५०४०
अस्य २५ वर्गेण ६२५ गुणितः ५९४ ० ० ० ० ० मूलं २४ ३ ० २ गुणपद २५ छेद २५ घात ६२५ भक्तोलब्धं २८ शेषं ६२२ अर्धसमलंबस्या
बाधा २ तयोनावनुभुजभू ६० जात २९ ७ अस्यवर्गः ८८ २०९ लंबवर्गः २८०१६ योगः २२६२२५ छेदभक्तः ५०४ ६२५ करणीगतैः च
र्णः मद्दलबाधया २ स्वचतुरस्रभू ६० ऊना २५ वर्गः ९५३८२ लंबवर्ग २८०२ योगः ९४८०० छेदेनासः २०७६ करणीगतो
कर्णः उभावपिशतस्यवर्गात १०००० गुणितौ १०४१०००० २०७६०००० मूलछेदे ७२०५ ९५६५ छिद्रक्षे ७१२५ त्रिसगुधा
धार्थंकरणस्त्रमुदितं तदुच्यते कर्णाश्रितभुजपोतक्षमुखथान्योन्यभाजितेगुणयेत्तयोगेनभुजप्रतिभुजयोः कं ५० [redacted] २५ योपपद्यते रामू
षमेत्रेत्रोदाहरणपूर्वक्षेत्रे कर्णाश्रितभुजयो २५ ५२ योघातः २७५ अपरस्याश्वभुजयोः ६० १५२ घातः २२ २० योगः २००९५ एवंजाप २२

रकर्णाश्रितभुजयोः २५ ५२ घातः २१०० पार्श्वभुजयोः ६० ३५ घातः २३ ४० योगः ३६ ४० परस्परंभाज्यभाजयितुंन्यासः [redacted] भा २०९५ भा ३६०
भाज्यहरोपपत्तेर्युक्तत्वात् ४ ५५ अपवर्तितौ ९ ६ ४ तत्प्रतिभुजौ २५ ६० पार्श्वभुजप्रतिभुजौ ३१ ५२ वधौ २५०० २०२८ योगेन [redacted] ह ३ ६० ह ० १५
२५ २८ फलेगुणनीयजोत्पवर्णवर्गौ २१ ६१ ४ ३६ मूलेद्वाभ्यां ६ नियतप्रकरणानयनेलघुप्रकारमाह अभीष्टतालंहृत्यवाहकोटद्वि
यथाएकस्यकरणेन २ हितीयस्यः भुजकोटी ४ २ गुणिते ५२ ४९ अल्पकर्णेन ५ इतरस्यभुजकोटी ५१२३५ ६० एवंयथासंभवं
भूमुखभुजत्वेकल्पिते विषमंचतुर्भुजंरनुक्तः भुजानयनंयत्कृतंतस्यक्षेत्रहृत्यस्थापितसजातीयबोधार्थंअन्यथाकरणीनयनमे
वस्यात् तथाचनादृष्टांतसहृयंकल्पनीयंयेनदृश्यभुजाः भवंतिभुजयोः २ १२ कोट्योः ५ ४ योः ३५२ योगः ५६ बाहोः ३ वधः १५
कोट्याः ४ १२ वधेनयुक्तः ६० हितीयः कर्णः अथेषामेववाहूनां [redacted] कर्णाश्रितानां घातेक्याभ्यांजन्यावपिमितकर्णेसंभव
तस्तदर्धमाह कर्णाश्रितेत्यादिपूर्वानीतं घातेक्यं ४०९५ हितीयाश्रि [redacted] तेभुजघातेक्यं अनयाराधिकं ४०९५ त्रिघ्नस्थापवर्तितेजा
तं ६५ अल्पं ६० ४० षट्पंचांशाकर्णेनभक्तंजातं ६५ क्षेत्रमवस्थितमाह भुजेत्यादि भुजस्थयः प्रतिभुजयो ५२ ६० घातेक्यं ४०९५
हितीयकर्णाश्रितभुजौ २५ ५२ [redacted] कर्णाश्रितभुजयोः २५ ३९ अपरकर्णाश्रितभुजयो ५२ ६० घातेक्यं ४०९५ हितीयकर्णो
श्रितभुजौ ३१ ५२ २५ ० घाते [redacted] क्यं २५२८ घातयोरसोमंभाज्यभाजकीभूतयोः त्रिघ्नस्थापवर्तितेजातं ६५ ६५ भुजप्रतिभु
जयोः ३१ ६० अन्ययो ५२ २५ [redacted] घातेक्यं ३५४० तत्रयदिपंचषष्टिलभ्यते हरेण ५५ हरणगुणेपवर्तितेजाते ६५ घातः ४२२५
मूलं ६५ अरिचषट्पंचाशत्भाज्यः हरेण ६५ गुणकेपवर्तितेजाते ५६ घातमूलं ५५ अभीष्टजात्यानयनेयदित्यादिनाज्ञानेयइत्याहतदित्यादिनाज्ञा
तोः कर्णौ ५ ११ घातः अथवाऽन्यत्स्यभुजकोटी ४ १६ परकर्णौ ५ हतोजातोभुजौ ३१ १२ इतरभुजकोटी ५ ५ प्रथमत्रिभुज
कर्णेनहतौजातौ ६२५ आत्यहृयभुजयो ३५ घातः कोट्योः ५१२ वधेन ४ युक्तः ६० एवंएकस्यभुजः ५ अपरस्यकोटिः ३ वधः ३५
हितीयस्यभुजः ३५ प्रथमस्यकोटी ५ वधेन २० युक्तः ५६ एवमनेकधाऽत्रोपपत्तेः अत्रकिंविषमचतुर्भुजेनथाचत्वारि [redacted]
[redacted] स्वंजानि प्रथमंपंचभिरपवर्तितंहितीयंत्रिभिरपवर्तितः तृतीयेचतुर्भिरपवर्तितः चतुर्थेद्वादशभिरप [redacted]

वर्गितः तथाचकर्णः स्वजनाकोटिवधभुजघातरूपत्वात्तदानयनंयुक्तमेवत्रत्रलघुसेनगोरवेणानीतोकर्णेदर्वेपित्याद्यर्थमहितीय
भुजघातोलघुकर्णघातेनयावद्भुत्वेतावन्मूलंबाहोः वधोभवति तृतीयचतुर्थभुजघातोकर्णघातेनभज्यतेनावतावल्लोटिवधोभवति त
योरेकंकर्णः एवंचतुर्थभुजघातेलघुकर्णघातभुलेकोटिभुजावधः स्यात् एवंद्वितीयतृतीयघातेषितथावकर्णाश्रितभुजघातेक्ये
कर्णघातभक्तेनकर्णोभवत्यथवाएतावेवकर्णोपरस्परंभक्तोलघुकर्णघातयोर्नासेकर्णभक्तः वर्णः स्यात् अयंवालघवकर्णघातेन
भुजप्रतिभुजवधरूपेणगुण्यतेतदाद्वितीयकर्णयोर्नाशात्कर्णवर्गणंकभवति ननुभुजप्रतिभुजवधः कर्णघातःइत्रकिंप्रमाणमुच्य
ते यावद्वर्गधरत्यानोत्यधनेनयथा प्रकभुद्विरूभुद्याः प्रको०द्विकोद्याः०अयमेकः कर्णः प्रको०द्विभुद्याः०द्विकोः०प्रभुद्याः०द्वितीयः
कर्णगुण्यःएथकृत्यादिनागुणितेनजातंप्रभुः प्रको०द्विभुवद्या०द्विभु०द्विको०प्रथमभुव०द्विको०द्विभु०प्रथमको०वद्या०प्रभु०को०
द्विकोवद्या० तत्रमध्यखंडयोर्योगेसुखपार्श्वभुजघातोभवति प्रथमचतुर्थखंडयोगेपिपार्श्वभुजघातोभवतीतिसर्वस्थं लब्धंति
हितीयार्यार्धांऽन्यपीठेनेतिपाठः परस्थेतिपाठेमात्रप्रधिकेनार्यात्वभंगः स्यात् अत्रोदाहरणंभुजयो०१९५ ३००० योगः४९५तदंत
र२०९ हतो४१७५ मुवा२५ भक्तेरूब्धा२७७ ६९ द्विघ्नाभू२१५ ३१५ ऊनमुवा१५० ४८० दलिताबाधे७९२४० स्वाधोवा२४०
भुज३०० कृत्यो९७६०० ९००० रंतरं२४०० मूलंलंब:१८० एवंद्वितीयत्रिभुजेभुजयो:१२५ २६० योगः३८५ तदंतर२१५
गुणः५७९२५ भुवा२५ भक्तेरूब्धासाम्यात् तएवाबाधे७५ २४० स्वाबा२४० भुज२६० कृत्योः५७६०० ६७६०० अंतरंऊन
रं१०००० मूलंलंब:एकद्विकत्रयोएवाबाधयो७५७५ अंतराभावात्तलंबैक्यमवकर्णः१८० एतौनियतकर्णौ कर्णाश्रितभुजघा
तैक्यं२०२१७५हितीयं९०००० अन्योन्यभाजितेनातंऽ६ भुजप्रतिभुजवधयोगेन ८८२०० गुणितो९९२२५ २८८००मूले
२१५ २८० अथवात्र्यस्रेबाहोर्वधरूपद्विनानीतएवभुजयो१२५ २१५ योगः५१० तदंतर२२० गुणाः६५२०० भुवा२०० भक्तो
रूब्धा२८० द्विघ्नाभूः२०० ऊनकलाद्विहृता ८८ ५२ स्वाबाधा८८ भुज१२५ कृत्यो२३४४ २८०२५ रंतर१५७२ मूलं
मः१८९ एवंभुजयो२८० २६० योगः५४० तदंतर२० गुणः१० ६०० भुवा१०० भक्तोरूब्धा५ द्विघ्नाभू१०० ऊनयुताद्विहृता

बार्धे२२ १६६ स्वाबाधा२२ भुज२६० कृत्योरंतरं५७ ७५ मूलंलंब:२२४ एवमुत्तन्नोलंबोभिन्नोजात्यार्थणोकोलंब२८९ तद्भाश्रि
तबाहुः२९५ अनयोर्वधयो५७ ५१३०० २५२ रंतरात्२२४ मूलं२८ मध्यंएतद्वधमधारयंऊनेनभरूणिता २५२ जातमस्येवलंबस्य
पिंडंहृत्वाभाधास्तेऽतंतःपतितबाहुवधपिलंबाश्रितोबाहुर्भवतिपरंतुतेषामनियतत्वात्तबहिःस्थितएवबाहुशब्देनोच्यतेतदुलंगणि
तकोमुद्रीकारणऊल्पानल्पाबाधेक्यमशब्देनसंधिपिंडसंज्ञेत्यनिएवंद्वितीयलंब:२४ तद्भाश्रितोबाहुः२५० तयोर्वर्गविवरात्२७२
मूलं२२ द्वंदसंधिसंज्ञंतद्दलमू२०० जातं२५० पीठसंधिः ४८ द्विघ्ना८ ४८ एकत्रद्वितीयलंबेन२२४ गुणितः१७७२ अपरत्र
परकर्णेन२८० गुणित२४४० परपीठेन२६८ प्रथमभक्तोलंबाधः स्वंडकर्णाधः स्वंडकर्णः संधिभुजः लंबाधः स्वंडकोटिः द्वंदऊन्यलं
बः कोटिः अन्यपीठंभुजपरकर्णकर्णः अन्यपीठभुजेपरलंबः कोटिः संधिभुजेकाकोटिः लंबाधः करवंडऊन्यपीठभुजंपरकर्णकर्णः
संधिभुजेकः कर्णः लंबकोटिपरकर्णः कर्णः तदालंबाधः कोटीकरूनितलंबयोर्नासेतदेवभवति एवंऊपरत्रसंधिः २२२ एकत्रपरलं
बेन८८ गुणितः२४८८ परत्रकर्णेन२५५ गुणितः२५४८०० परपीठेन२२४ भक्तोलंबाधः स्वंडं९९ कर्णाधः स्वंड२६१ अथवालंबयम
ध्यसंविलंबाधः स्वंडवर्गयोगमूलंकर्णाधः स्वंडभवतिलंबाविनिलंबो८९ २२४ भुवा२०० गुणितो१७९२०० ६२२०० नीपीठहरः
भागेलब्धोवंशोऽ२५ ४०० वंशयोघातः२०००० वंशयोगेन६२५ भक्तोलब्धोलंबः२४४ अथवंशौ: २२५ मू३०० गुणितः६२५०० वंशयो
गेनभक्तोलं२४ हितीयोवंशः४०० भुवा२०० गुणितःवंशयोगेन६२५ भक्तः२९२ क्षेत्रं अत्रोपपत्तिः पीठभुजलंबः कोटिस्तद्भाभूमिःभुजे
काकोटिर्लंबोवंशौतत्रवंशाः कोटिःभूमिःभुजःतदंतरालंकर्णःतत्रलघुसेत्रंकर्णस्वंडंकर्णःकर्णा योगसंवर्दलंबमूलंसंपातात्रभूमि
भुजः लंबःकोटिः तत्रयदिएकमपिजायतेतदाऽनुपातोयदतवंशयोगेनभूमिभुजःतेदंकवंशेनकिंलघुक्षेत्रभुजः अतोनुपातः भू
भुजेवंशः कोटिः अस्मिन्भुजेकाकोटिरिलंबोभवति तथाचलंबाधिलंबस्वंडंतत्रवंशयोगःपीठंतत्रैकवंशसंधिःपरवंशोलंबः संधिः
हितपरलंबगुणः भक्तोन्यपीठजिनेतिसर्वंसुस्थं लंबेनियथावत्संधिः ११२ अन्यलंबेन९२ गुणितः२२९८ निजलंबेन२२४ भक्तः
भाजकोपिंडेन८ रयवर्णितोजातं८ समः अस्यपरसंधेश्च ४८ समछेदेनयोगेजातं२२५ अयंहरः समः८९ भुवा१०० गुणितः

२५७२०० हारेण-२३९ भक्तेऽस्मिन्नेवांशैरुपरिवर्तिनेऽज्ञातं २५९७४ इदं सूच्यग्रादवलंबितेलंबकमूलस्य अग्रेऽज्ञस्यमध्यमतोबाधनस्था
परसंधिः ४८ भुवा १०० गुणिते-२३९०० हारेण-२३९ भक्तेऽपेक्षयाऽधस्तनेनोपरिवर्तिनेऽज्ञातं-९९६५ द्वितीयाबाधाज्ञयपरलंबे-८९ भुवागुणि
ते ९५३०० हारेण भक्तेऽज्ञातं-३८८ सूच्यग्रात्पृथ्वीस्थितोलंबः अनेनसम्यग्भुजो-९५ गुणितः-२७१२६० स्वकीयलंबेन-८९ भक्तेनंदृ
श्यंद्वैरूप्यवर्तिनेज्ञातं ६२४० तद्भुजविकृष्टस्वाग्रमर्णवपृष्ठेभुजः तथैवेतरभुजे २६० सूचीलंबेन ६०२८ गुणितेज्ञातं-५७२८० नि
ज्ञलंबेन-२२५ भक्तेऽज्ञिनवमेरुपरिवर्तिनेज्ञातं २०३० द्वितीयसूच्याः स्वमार्गप्रवृद्धोभुजः अथसंधिः ४८ परलंबेन २२५ गुणितः-२७१
स्वलंबेन-८९ भक्तेसमः ५९२१ अस्यपरसंधे-३२ योगेज्ञातं-३१० हारः सम ९२२ भुवा १०० गुणितः-२२६०० हारेण-२१० भक्तेस्व
स्वांकैरुपरिवर्तिनेज्ञातं-९२६३ इदं सूच्यग्रादवलंबस्यभूमिगतस्येभकभूपार्श्वगतोन्यभुजस्याबाधानंधोपरसंधिः-२२ भुवा १०० गुणि
तहारेण भक्तेशनैरुपरिवर्तिनेमानं ६०२८ अनेनसम्यभुजः-१५ गुणितः-२७१२६० स्वलंबेन-८९ भागेज्ञातं ६२४० तथादक्षिणभु
ज २६० सूचीलंबेनगुणितः-२३२४०० निज लंबेन २२४ भक्तेज्ञातं ७२३० अत्रोपपत्तिः सूचीलंबः श्रवणयोगलंबस्यतत्
भवतिनत्रसूचीलंबादाबाधेतेयेततः समानौ यस्मेत्रंतत्रसूचीत्रिभुजेत्रिभुजेवर्ततेतत्र लंबस्तथायोगः कर्तव्योयथा ए
कतरसत्रासाश्रयेतुल्यलंबकन्यलंबवेतत्र चलघुभुजकर्णेऽपरत्रिभुजाद्दीर्घसारिणेसंतिस्रेत्रचलनवति तथादिमहत्त्रिभु
जेमहान्लंबः सूचीलंबस्थानीयः अपरलंबोश्रवणयोगलं स्थानीयः परंतुपार्श्वस
दृश्यस्वनाम्नितमासूचिक्षेत्रश्रवणयोगलंबकरज्जुस्पर्शे पातीतादृशंतुल्यव
वकोत्यलंबनेनेमस्कर्णायानुपातः श्रवणयोगलंबरूपलंबको टोसंधिःभुजः अ
वकोटोकहतिर्जलंबस्तदूकर्णयोगश्रुस्कर्णभक्तो लाबाधास्यात् दि
तीयाबाधापरसंधिः तद्योगोहारः अतोनुपातः अस्मांभ्यो समसंधीआबाधे
र्ष्यां २०० किंतज्जाबाधेऽतिहारभुजेलंबः तदाभूमौकिंअथवासमभुजेलंबः कोटिः आबाधाभुजेकेतिसंधिसंभुजेलंबइत्यधिकम्

यिसोध्यंसर्वत्रहारस्वहारलंबरूपेणतुंगाभ्युक्तनिजनिजलंबकोटीनिजनिजभुजोभुजः सूचीलंबलंबकोटीकरज्जुभेभवतः अथैवंयत्रन्य
सूच्यंपसानदासूचीलंबोभ्रघ्नः निजाबाधाभक्तः वंशोगतः श्रवणयोगालंबनतः सूचीलंबभुजानानेयाविशिष्टकऽदृष्टभुजेरतुल्यकर्णाहतिः
५४१०० उपरीतनसूचीफलं-५३५ पार्श्वत्रिभुजदृग्फले २००० २५० ४०० ऐक्यं-४४७८०० स्वफलरूपधर्ममाह व्यासेति स्थूलपरिधेरपा
र्थकत्वमित्यत्राह व्यवहारेतिकंचिदंतरसत्येपिस्थूलयमस्यपरिधिरितिव्यवहारः कृतेशकर्तेस्त्रेष्वेकत्वंसभवान्नतुव्यवहारोगणि
तंस्त्रेष्वेकफलेमहदंतरसत्यपिनिषेधकेनेतिन्यासः ७ भनंदाग्निगुणः २७ ४८९ स्ववाणसूर्यैर्भगिलब्धं २९ शेषं २२९ इदं परिधिप्रमाणं २२
अथकेव्यासः ७ आहतिः २२ गुणितः समोष्टनेज्ञानं २२ अथविलोमेपरिधिः २२ स्ववाणसूर्यैः २२० गुणितः २७२० भनंदाग्निभक्तेनेज्ञानं
२ परिधि २२ समगुणः आहतिभक्तेलब्धं ७ वृत्तक्षेत्रतत्प्रथमषष्ठकारेधिकिंचित्स्थूलत्वंजन्यथा ३२७ त्रिज्ञानोचक्रकलासतुल्यपरिधि
साधनंस्यान्नचसाधकप्रकारेमेस्येपित्रिज्यायाः चक्रकलान्यासलाभानंतरंवाच्यं विनिगमनाभावात् तेयेवयुक्त्याद्वितीयषकारस्या
पिसूक्ष्मत्वापत्तेश्चनचप्रत्यक्षतोयुक्त्यानीष्टव्यासे २२० गणनयापरिक्षिप्तः ३२७ तावत्सनेनमपिनिरवयवार्थमितियावत्संयद्येवंभिन्नि
गमकत्वंदोषइतिचेन्न्याय्युगमात् अथवैषादीरलेनिज्ञातोयथाचक्रकलापरिधिर्भवतितथासूत्रं परगुणेगशरेत्यादिगुणेनहीनवधरा
विन्दतेबलयंस्फुटंगुणहरोपरिवर्तगुणोथवाभवतिमंडलमानमितेः क्रमात् अथवा परगुणगुणमानंस्यागुरुवैय ७ मविकाभिरभ्य
धिका तद्पर्य्युपरिपतितंस्फुटतरपरिधेर्भवेन्मानंयथाव्यासः २२ सएवपरगुणः गुणः ३ गुणः ३५ स्वागुरुयवयविकाभिरभ्यधिकः ३५
३६ ३५ ३५ स्वमानेनोपर्य्युपरिपतितः ७ ३ श्रीभास्वरश्रीधरपद्मनाभैः सूक्ष्मंयदुक्तंबलयंप्रमाणंतस्यांतरंकिंचिदितिप्रघाद
अतिस्फुटंतन्मयकानिरुक्तमित्यत्रचक्रकलाव्यासस्यविलक्षणत्वेनत्रिज्यामितत्वाभावात्तः चक्रकलापरिधेरानयनासंभवादस्
थमप्रकारगुणहरेइहविशेषांशेनापवर्तितोशेषस्यत्यागात्स्थूलत्वंजातेनेतिपरिधिः २७ ४८९ व्यासः ७ गुण-९२२२ चतुर्थांशः फलं २२
इदंचतुर्गुणंषष्टफलं-९२२२ छेदेनामं-९२२२ इदंव्यासगुणं २२ ६९६० धस्थितेज्ञातं अत्रव्यासनासमोयतः स्यात्परिधेः शतांशेऽक्षः
परिधौशतंचिन्हानिकार्याणितत्रपरिधिशतांशोभुजः व्यासार्द्धकोटिः एवंपंचाशत्त्र्यस्राणिभवंति भुजकोटिघातः पञ्चाघ्नाएकत्र्य

स्वेष्टं पंचाग्न्यब्धिखेषुखिंगुणेनापवर्तितेज्ञातंपव्यासस्त्रं स्वाक्षेंदुभिः व्यासकृतिहतव्यासाक्षेंदुभिः स्यष्टतरंफलंस्यात् फलंव्यासहतिः॥
प्राग्वदधिकान्त्यांप्रविर्जिता ४ व्यासः १२ कृतिः ५५ स्वमानभक्तयोगेज्ञातं ५ स्वांघ्रिः ३७ ७ वर्जिता २ ३ अत्रोपपत्तिः अर्द्धगो
लः परिध्यर्द्धेनवेष्टितः तत्स्फुटपरिधिफलेन ५५ मंतनः अर्द्धगोलेऽग्रामोनवृत्तिकिंचिद्वलयशिष्यतेकिंचिद् फलंन्यूनंग्राह्यं
तत्रव्यासःत्रिगुणःपरिधिः तदर्द्धव्या २ अयंव्यासः अस्मात्परिधिः व्यासः परिधिंत्रिगुणः प २ परिधिव्यासघातःपव्या २ चतुर्थांशःप
व्या २ द्विगुणंगोलफलंस्यादिति फलंपव्या २ किंत्वस्मेविशिष्यतइत्यफलत्वात्किंचिन्न्यूनंकार्यतच्चहरार्धिवेधेनसमवृत्तिमत्रावार्यतेनहरः
८ इदंशो २ हृतस्तेनष्टफलंपव्याघातइति एष्टफलवासनागोलार्द्धात्स्वीयतद्गोलार्द्धपरिस्थिव्याधंतिरेण सूचनेयेतत्रयोपार्श्वे
परिधिभागौतेदेकतुल्यावलगोलार्द्धपरिस्थौभागोदृश्यतेतत्रसमस्तस्यांव्यासोवेधः तथापरिधेर्व्यासफलंवेधरूपव्यासगुणं
तस्यांशः पव्याव्या घ्नाल्लवमेवचपरभागस्थितस्यांशः अतोद्विगुणंपव्याव्याद्वंगोलफलमित्युपपन्नं सूत्रं व्यासस्यवर्गंत्रिगुणंपु
नश्चस्फुटेधिकेष्टफलंच २ गोले तद्व्यासनिघ्नंस्फुटंफलंगोलघनाभिधस्यात् घनीकृतेवाब्धिकेनथैवव्यासर्द्धतः
स्याद्घनफलंघनास्यंव्यासः १२ वर्गः १४४ त्रिगुणः ४३२ प्राग्वदधिकः ४३२ ४३२ ४३२ ४३२ स्वमानेनवृद्धितेज्ञातं ४३२ २५
इत्यादिव्यासस्यवर्गेतिव्यासः ७ वर्गः ४९ भनवह्निनिघ्नः २१ २२ २३ पंचसहस्रैर्भागेहृत्वा ४३२ तद्वेचतुर्गुणं १७२८ एवंघनफलमपि
४९७ स्थूलमाहरुद्रहतेनेति व्यासवर्गं ७२ हरैः ११ संगुण्य ७२१ शकैः १४ भक्तेज्ञातं ५०० ७७ चतुर्गुणं १२५० एष्टफलं १५२
२५०० स्थूलघनफलमाह घनीकृतेतिव्यासः ७ घन ३४३ १२५ ३७ निजैकविंशांशाः ३७ योगेज्ञातं ३७५ शकैरपवर्तितेज्ञातं
५७ भागेलब्धं ७ अथवाष्टफलं १५२ व्यासेन ७ संगुण्यः १०७ षड्भागेतदेववासनापरिणामव्यासः भनंदोग्निगुणः स्वपंच
सूर्यैः १२१०भ ७ कः फलार्थंव्यासेनगुण्यश्चतुर्भिर्भाज्यः व्यासघातव्यासवर्गयोः हरघातः २००० तद्व्यासवर्गः हाविंशतिघ्नः हर
घात २०भक्तः हाभ्यामपवर्तितगुणहरौ ७ ५ घनीकृतेत्यत्रोपपत्तिः व्यासवर्गः हाविंशतिघ्नः शेलभक्तः एष्टफलंव्यासगुण्यंषड्भि रामू
क्तं तथाचव्यासघनः हाविंशतिघ्नः हिवैर्भक्तः न२७ गुणकस्यखंउद्धृत्यं २२ अथमेकवलस्यार्द्धवेदांशः दलस्यैकविंशत्यंश समः २५

अथमखंउद्धृतैकविंशत्यंशः द्वितीयखंउद्धृतेगुणेनापवर्त्यघनदलंभवतीत्युपपन्नं नवाभ्रविश्वेर्गुणितोघनीकृतोव्यासः खंउद्धृतेषु हृतःफलं घनशताहतोव्यावघनः कुनंदचंद्रैहृतःसूक्ष्मफलंघनंस्यात् व्यासस्यवर्गेनवनागहृद्भोगजांगरामैर्विहृतेफलंस्यात्
व्यासस्यत्रंगेयमदकविनिघ्नेविंशेउद्धृतेसत्यव्यवहारयोज्यं ज्याव्यासयोगेति दृशेति ज्या ६ व्यासः १० अनयोर्वर्गांतरं ६४ मूलं ४ —
व्यासः १० ऊनः २ मेषोलकमज्यानुद्धृत्तंभिद्दोनेज्यापाश्चमध्येस्वलुबाणरूपास्यादुत्क्रमज्यति अथव्यासः १० नरोन ९ शरसंगुणः ९
मूलं ३ द्विघ्नं ६ जीवाजीवार्द्धवर्गः ९ शरभक्तः ९ शरहतः १० अत्रवासनाइष्टव्यासार्द्धहृतेव्यासार्द्धकर्णः ज्यार्द्धभुजः तयोर्वर्गांतरंको
टिः तद्व्यासार्द्धशरः स्यात् यतः कोत्यर्थेरवंशरः तथाचोपरिवंकल्पितं वृत्तक्षेत्रेव्यासः कर्णः जीवाभुजः तत्कृत्योरंतरपदंकोटिः
तद्व्यासार्द्धखंउद्धृतेगुणंस्यात् अथभुज्योत्क्रमज्याऊनंव्यासार्द्धकोटिरूनवर्गव्यासार्द्धवर्गांतरपदंजीवाशः व्यासवर्गः शरघ्नः शव
व्यार्द्धवर्गः व्यावर्गांतरजानंशघ्नः शस्वर्गः शः रोनव्यासशरघातः इत्यने जीवार्द्धवर्गसंविलोमविधिरेववासना सूत्रं
त्रिःअग्निनिघ्नसनेनविशेषितेयुग्निहतेनसनेनहतोशरो विश्वाग्निनंदस्वमितेनवधर्तुलेनयुक्तंशशांकनमसोर्मिरूनयेऋमेणव्यासो
भवेत् रसमितोवदकोविद्याभ्रुतघपयोः शरमितिंचगुणप्रमाणं त्रिघ्नंकेति अत्रोपपत्तिः खरवाश्वार्कव्यासरूपेत्रिघ्नाग्निनभ
श्चंद्राइत्यादयोनवरन्ध्रांताः भुजाः तदाभीष्टव्यासेकिंनवेषुकंमानमितिचेदुच्यते खरवाश्वार्कव्यासरूपेनवांकरंध्रेशैलरामभितंआ
द्यंत्रिभिर्विभज्यः धनुषिःस्यथा २२९६५४ २४२८० ७९३० ६२८३२ ९७८९६ ४९१२४ ४१८८० एयांवायोनेतिघ्नइत्यादिजी
वोः त्रिघ्नंगाग्नि त्रिघ्नंगाग्निनभश्चंद्राइत्यपपन्नंव्यासः तत्रगुण्यनहरेपवर्तितेहरस्थाने ६० तथाचजीनांहर ६० हरहतेज्ञातं के
चिद्व्यास

२०००	२०००	२०००	२०००	२०००	२०००	२०००
२२०००	२२०००	२२०००	२२०००	२२०००	२२०००	२२०००

चतुर्भागेनिनव्यासेरखायाःनिर्यग्रेखाभुजज्यकस्य
अस्यैष्टनसंपातयोःव्यासेरखायाद्दृष्टसूत्रेऽन्योभुजाविति
व्यस्तंक्यभवतिज्ञातिर्यग्रेखाभुजाव्यासार्द्धवर्गस्यत्रिगुणे
नस्यपदेनतुव्यासतोस्यव्यासचतुर्थांशः शरः तदुक्तंहिघ्नवा

णानि तद्विहृतेः कृतेर्व्यासस्य वर्गांतरतः पदं ज्येति अथ त्र्यस्रांतः साध्यमानोऽस्रः स्वचतुर्थांनो व्यासोभवति निर्यत्रेस्राभ्रे ज्ञाबाधेषु
जयोस्तुल्यत्वात् ज्ञाबाधालंबवर्गक्येकृतेर्व्यासार्ईवर्गेत्रिगुणेनतुल्यस्तत्मूलंत्रिभुजस्य भुजः तेनव्यासार्ईवर्गाद्व्यासंवर्गयोरंतरपदं
भुजइतिज्ञातं अथाव्यासः कल्पितः १०००० वर्गांतरात् १०००००००० मूलं १०००१ एवंकृतांतः समचतुरस्रेव्यासार्ई
तुल्यभुजकोटीतत्रोः वर्गैक्यात् ७२००००००० मूलं ८४८५२ अस्यांतरसादेकोद्धृतः २ एवंपंचस्रेगुणत्वमित्याद्युः चापेति
अष्टादशांशेति यथाव्यासः २४० सूक्ष्मप्रकारेण ८१ परिधिः ३१४१ सुखार्थंधृतः ३१४ अस्याष्टादशांशेन ५१ नवमांशोनितत्वमु
पेक्ष्यजस्याष्टादशांशः ४२ एकगुणांतरचापतेनऊनःपरिधिः ३१ (४१२५) चापेन ४२ गुणितेजातं २९९५ अयंप्रथम ८ मः परिधे ३१४ वर्गः
९८८५१६ अस्यचतुर्थांशः १४२१२९ पंचगुणः ७१०६४ प्रथमे २९९०४ हीनः ६८०७४१ अयंहरः अथप्रथमः २९९०४ व्यासः २४
गुणः चतुर्गुणः ज्ञातं २८७०७८४० अयंभाज्यः भागेलब्धं ४२ इयंपरिध्यष्टांशचापज्यएवेहाद्यिगुणानांपरिध्यष्टांशानांजीवानयनं
प्रेयं अथापरिध्यष्टादशांशेन ४२ परिधिवर्गात्तदपवर्जनातपरिधिः १८ चापं १ परिधिः १८ चापेन १ हीनः १७ चापगुणः १७ प्रथमः
परिधिः १८ वर्गः ३२४ अंघ्रिः ८१ पंचाहतः ४०५ हरः प्रथमेन १७ हीनः ३८८ चतुर्गुणाव्यासः ९६० हृतंप्रथमं १६२२० हरस्तेनज्ञातं ४२
तेदशादिगुणितस्याष्टादशांशस्यजाः नसिध्यंतियतः परिध्यष्टांशोनवगुणः परिध्यर्द्धेनवर्गः अत्रोपपत्तिः लक्ष्मीदासभिश्रैणोक्ता
सायथापरिधिर्दृक्कर्णः चापोनपरिधिर्दृक्कोटिः तद्वर्गांतरभुजवर्गः परिधिदलस्यव्यासोज्या तद्वर्गस्यकिं अत्रोभुजोवर्गितः तेनप्र
माणंवर्गितंकार्यंतत्कार्यायच्छेदंरूपंवेत्यनेनभुजवर्गः चतुर्गुणः भुजवर्गः कोटिकर्णयोरंतरगुणःसएवप्रथमः तथाचप्रथमः
चतुर्गुणः व्यासहतः परिधिवर्गभक्तः इतिसिद्धं अथपरिधिषड्भागज्याव्यासार्ईप्रमाणास्वाध्यमानास्वनवांशकेनाधिकानवति तद्
दृष्टासनार्थहरः स्वनवांशाधिकःक्रियतेसदर्थमुक्तिः परिधिषड्भागधनुः प्रथमारब्धोयावद्परिधिवर्गात्मकहरात्सपादाज्जीयतेकि
तेनावत्परिवर्गात्मकः हरः स्वनवांशयुक्तोलभ्यतेसादिदृष्टमेकस्थलंज्ञानयनंप्रोक्तमित्यचकैश्चिद्दृष्टंतद्यथाऽभीष्टचापस्य
ज्याभुजः तद्व्यावर्तिव्यासरेस्वाकर्णः तद्वर्गांतरपदंकोटिः क्षेत्रत [illegible] कोटिज्ञानेतद्वर्गव्यासवर्गांतरपदंभुजः ज्ञातुंशक्यते

राम्
२६

२८/
१९६

तत्कोटिरेस्वासंबंधेनयज्ञापपरिध्यंतवर्गनंदेवतदेवतदेवस्थरूपत्वेनकाधाकारित्वाभावेपिकोटिः कल्पितव्यासरूपकर्णस्वासंबंधेन
परिध्यर्द्धकर्णकल्पितः तद्वर्गांतरपदंज्ञभीष्टचापसंबंधिप्रदेशविशेषरूपंसिध्यति नेयंज्याकर्णकोटेश्चारबालत्वात्तत्परिध्यर्द्धचापपरि
ध्यर्द्धवर्गः प्रथमः ननोत्पातः अस्मिन्प्रथमेव्यासोत्थभीष्टप्रथमकिंज्यानुपातोभीष्टचापज्यानुपातात्सरूपः यद्यधिवर्गद्वारापदमपे
क्षितंथाधिमूलाग्रग्रहणलाघवेनतद्वर्गानुरूपत्वसंभवात्परंतुपरिधिषड्भागज्याव्यासार्ईनसिध्यतितथाहि चापं
यतेनोनःपरिधिः पंक्त्याचापगुणः पक्त्या व्यासगुणः प्रथमपक्त्या परिधिवर्गभक्तः गुणहरयोर्नाशात्जीवाध्या पंक्तिः तथाचव्या
र्ईस्ववेदगुणंसत्ववेदभक्तंचतुर्भिरपवर्तितं व्यासार्ई स्वनवांशाधिकंदृश्यतेऽतः स्वांशोधिकोनेत्यक्तत्वात् तस्यदशमांशः शो
ध्यंतथाचभाज्यंदशमांशः शोध्यः अथवाहरनवांशोवाहरेयोज्यः तुल्यमेवतथाचहरनवांशः हरेयोज्यइतिसिद्धं एवंकृतेपिपरिध
र्ईस्यव्यासोज्यात्यायतिज्ञातः प्रकारांतरेणहरः नवांशाधिकः ऊनः परिधिवर्गः पक्त्या स्वपादयुक्तः पक्त्या अयंप्रथमेन पहीनः
पक्त्या चतुर्भिरपवर्तितेहरः स्वनवांशाधिकंदृष्टिव्यासार्धमिविहिताऽभिप्रायाऽ तथाव्यस्त्रिघातः ९६० युतः हरः परिधिः
वर्गः २५८२५ पंचगुणितः २८४२८० व्यासचतुर्थांशगुणितः २१८७०० हरश्चतेजातं ७२५४२ मूलं ३५५ परिध्यर्द्धं ३७ त
नचर्जितेजातं ४२ एवमपरत्रापि एवंपरिध्यष्टादशांशंपरिधिंप्रकल्प्यधनुःपरिध्यष्टादशांशेनगुण्यंज्ञोपपत्तेः पंचाहतः परि
धिवर्गश्चतुर्थभागेनजीवागुण्याजीवाप्रथमघातोव्यधिकः इहंचतुर्गुणितव्यासेनभाज्यंसाध्यंफलंप्रथमः तत्रभाज्येलब्धिर्जी
वाघातोधिकः तद्धिहरेर्जीवायोज्यायतः हरइष्योज्यं लब्धिगुणितंइष्टभाज्येवोज्यंफलंतुल्यमेवस्यात् तथाचप्रथमः भुजवर्गः त
स्यपरिधिवर्गश्चतुरूपकर्णवर्गांतरंतत्पदंव्यासोनपरिध्यर्धरूपंकोटिः सापरिध्यर्द्धभुजचापंस्यादित्यपपन्नं सूत्रं दृश्यधनुर्ज
नितंस्वगुणितंतेनोनयुक्तंयत्सईवरहितंश्चतेस्वगुणितेतेगुण्यहरलब्धेव्यासेगुण्यहतहरार्द्धविहृतेज्यास्यादथाज्ययासंस्पृ
ज्यारहितायहारब्धगणितस्यः व्यासवर्जभिन्नचतुर्घ्नधनुरहितनिघ्नहरिः द्विधाज्याव्यासाहतांत्यविभजेदितरार्द्धहीनैः वृत्तघिवर्ग
गुणितैः विषमैस्त्वजीवास्यात्त्वेचरारब्धगणितेष्वुपयोगएषः चापानयनेसूत्रं व्यासार्धिघातस्तत्तसिंजिनीकाद्यसंज्ञः सेकाद्यम

भक्तरश्मिवर्गशराहतात्पदः तेनोनितास्वगुणिताच्चरघ्नेः पदंतहीनाच्चयनिश्चयेयतं दलितंधनुःस्यात् ॥ इतिश्रीपंडितवीरेश्वरविर
चितेलीलावत्यांक्षेत्रव्यवहारः ॥ अथरज्ज्वादिव्यवहारोव्याख्यायतेरज्जनरंज्ञातः तत्रस्तंभंगणयित्वेति भुजेनि भुजवक्रेनथा
भुजविषमतयाऽऽयोपपत्तिः अथोदग्यायोमौनक्षेत्रसंज्ञ [illegible] भक्षेत्रस्यत्रतीयांशःत्रिगर्भः ततोधः रूपेणगर्भितः ततो
धःयथाचित्रेमियथासोपानानिभवंतिरंकेः भूमिप्रदेशाद् ६००० धिस्थंति तथाचमध्यमसोपानान् चरमसोपानस्ययावद्
धःस्थत्वंतावद्रूपंप्रथमसोपानस्यऊर्ध्वस्थितत्वंतथातुल्यत्वा तत्रभूमिप्रदेशानुमध्यसोपानतुल्यएवंसर्वत्रगर्भःस्यात् अ
त्रोनुपातः स्थानत्रयेणवेधयोगोलभ्यतेतदन्यतरस्थानेनाकंएवंदैर्घ्यंयथाऽपरिदशदैर्घ्यंतदधः एकादशतदधः द्वादशजातः
समभिमिकरणंसर्वंकृत्वं यथात्रिषुस्थानेषुदैर्घ्याणि ऐक्यं३ स्थानमित्या १भक्तेजातंदैर्घ्यं११एवंत्रिस्थार ६ २७ एकं१८ स्था
नमित्या १भक्तं ६ एवंवेध २२२ योगे ९ स्थानस्थानमित्यो १भक्तेवधः तथाचक्षेत्रंभुजकोटिघातः ५५ वेध २गुणः १९८ मुखतलं ९९
जेतिमुखेनेनथातथाचक्षेत्रंहीनयं अथक्षेत्रवेधज्ञानायोपायमाः विस्तरियोगेन १८ अयंवेधः १ विस्तया २ किंगुणोनापव
र्तितेवेधहतीयांशोवेधःक्षेत्रफलेक्यंफलंप्रथमस्यभुज ८ कोटि १० घातः ७ वेध २ गुणः ७२ हीनीमभुज ५ कोटि ५ घातः १० वधः ३
गुणः ७० फलेक्यं ४१० इमंनेनसंगृहीतंतद्यथा प्रथमक्षेत्रफलं क्षेत्रभुजघातः भुजकोटिघातः उभयत्रवेधगुणः तथाचद्विगु
णंतद्घुक्षेत्रफलं समक्षेत्रंत्रिगुणं क्षेत्रफलंभुक्तंभवतद्घुक्षेत्रफलं समगुणं त्रिभिर्भक्तंवेधगुणंभिमिमिंगुणहरोहाभ्यांस
गुण्यहरः ५ गुणः १४ यतःलब्धंघुक्षेत्रफलं नवगुणंतद्घुनिजंचतुर्गुणं मुखजंएकगुणंतल्लजमित्यपपन्नं सूत्रं तलस्थविस्ता
रहतोर्ध्वदैर्घ्यंतलोर्ध्वविस्तारयुतिस्तलाभा तदूनवेधगुणंफलंस्याद्दापीतजागेषुचिंत्यमेवं समस्तातेऽतः मध्यकंइष्टभूमिप्र
देशमद्दृत्तानिसद्भूम्यभिनेयानिभवंतिषुवालयवद्भवंति सएवस्त्रीखाताः ६० परितःचतुर्थांशभागेषुस्त्रीखाता इष्टभूमिप्रदेश
तोदश्यंतेऽतः समस्तफलंत्र्यंशः स्त्रीफलंनवतीफलंयथामुखेभुज २ कोटयो १० घातः १२० मुखजंफलंतथातलभुजको
ट्योः ५७ ६ तलमुखभुजकोटयोः ५१० ६१२ युती ५९८ घातः २७० इदंतद्भूतिजंफलेक्यं ४२० षड्भिर्भक्तं ७० वेध २गुणं ४१०

स्यातेनि यदिसमस्थानतुल्यकर्णस्तदाभुजकोटयोर्घातः ४४ वेधः १ गुणः १२९५ त्रिभिर्भक्तेजातं ४३१ व्यास १० हृतंदाग्निहतः २१३० ०
खबाणसूर्यैः भक्तेदशभिरपवर्तितेजातं २१३ व्यास १० गुणं ३१३० चतुर्भिर्भागेदशभिरपवर्तितेजातं २१३ वेधान ५ गुणितेपंचभिरप
वर्तितेतज्जातं २१३ त्रिस्तेजातं २१९ अथवाव्यासः १० ऊनेनिघ्नः २१० नगभक्तः २३० व्यास १० गुणः २३०० पादः ५५० वेध ५ गुणं २७५०
अत्रापि २७५० ऊनफलं विसमकर्णधितत्वकारभिहितंक्षेत्रफलं वेधगुणंत्रिभिर्भक्तंकार्यमिति ॥ इतिपंडितवीरेश्वरसुतरचितेपाटीव्याख्या
नेसतत्वव्यवहारः समाप्तः ॥ उक्तेवेमि अथिष्टकाफलं ऊनोपपत्तिः क्षेत्रफलंवेधगुणं घनफलंभवति इष्टिकाघनफलेन
एकाइष्टिकाचितिघनफलेनकिंलब्धाइष्टिकाः अथपरिवर्तानयनं इष्टिकोच्छ्रयेणएकःनरः नराचित्व उच्छ्रयेणकिंलभ्यतेराशेर
नथरः एवंपाषाणानांचितेरपिसाध्यंऊनाद्यानेतिनत्रभुजः १२ कोटिः १८ घातः २१६ वेधेन १हतः ६ ० अथष्टिकायांहस्तालकको
ष्ठकफलस्यभायशोदृष्टिगोचरत्वाच्चितेः स्थूलत्वेनहस्तालकमानस्यतत्रसंभावात्तेनेष्टिकाघनस्तेनत्र्यंशेनइष्टिकाघनस्यहरत्वाद्
इष्टभाजासंतद्दर्शयितुमंवेष्टिकाक्षेत्रेअंगुलालकत्वमसाजातीयत्वार्थंहस्तालकंक्षेत्रफलंसाधितंतत्रकोष्ठकोनामभुजः २४
कोटिः २४ घातः वेधः १ गुणः १७८४ इदमेकहस्तालकोष्ठकस्यक्षेत्रफलंजातः अनेनफलेनएकःहस्तालकोकोष्ठकोलभ्यतेतदादर्श
केनकिंनथाचत्र्यंशेरूपवर्तितेजातं अतएवंअंगुलालकंहस्तालकंकन्यचतुर्विंशतिभक्ताश्चेतिभिरस्तंयव्यस्तृतिरितिनिरस्तं
यव्यस्तृतिरितिभुजकोटी ५८ घातः ४० वेधः हतः ११० हरेण ३ भक्तेजातं २५० उच्छ्रये ३ सजातीयत्वार्थंहस्तालकेऽत्र ३ तेन
उच्छ्रयेण १भक्तंजातं २७ नमुसमचतुरस्रेस्यद्विसदृशत्वात्इष्टकानयनंकथमितिचेद् इष्टकाक्षेत्रफलंस्यादपिविसदृशत्वात् सम
कर्णत्वंमगीहत्येदमितिमिश्राः यद्दृश्यसमराशिकेनमिलंति इतिपाटीव्याख्यानोचितिव्यवहारः ॥ ८ ॥ विंशेति ऊनश्रमलयोर्विंशेषे
त्यनयोगफलंदारुकाष्ठंतस्यहरनंस्याच्चं तस्येभोगेरित्यर्थः मूलेतिथाचक्षेत्रं यथाच [illegible] स्वे सर्वत्रयोऽशमूलेविंशतिः न
त्रकरपत्रेणोऽशमुखविंशतिभूमिः लंबेननिघ्नं कुमुखवक्त्रंवं उमेलयेदिनाफलंएक [illegible] स्मिन्निष्टेषु किंफलंस्यानथाचए
कहस्तालकोष्टफलं २७ ५ अनेनएकहस्तालकः कोष्टकस्तदेष्टेकिमिमिहस्तालकंऊ [illegible] यमलयोः विंशे २० ९५ योगः २८५

लं १८ दर्घ्यं १०० गुणं ८०० भागे ४ गुणितं ७२०० षट्स्वरविवरनेरब्धं ८२ शेषं २८८ भाज्येनापवर्तितेनेज्ञातं २ यव्यस्तनिरिति पूर्ववदाऽऽगमुस्वविंशतिभक्तैः शतैर्दर्शैरेतादृशीपट्टिकाहस्तचतुष्कविष्कंभः पिंडः सन्मुखं रूपत्रयकचक्रनेत्रतारिक्षेत्राणि भवंति यत्र लंबेनमिघ्नं कुमुखेक्षयरवंउत्फलं अत्रपिंडः मुजः कोटिः एवंक्षेत्रसंमुखंरूपत्रयधाकृतपूर्वक्षेत्रंनिर्यकृत्वाविभागः कृतः तथा कृतेसमु [illegible] जाकोटयानः ९२२ दारुण ९ गुण ४ ६० षट्स्वरैर्भक्तेलब्धं ८ तथोक्तक्षिप्तकरपत्रेतत्सदृशंफलमानीयतादृ [illegible] हारुणपंच ३२०० र्गुगुणनमितिनात्सर्यार्थः अनुविज्ञप्त्यांश्रीधराचार्येणकुट्टकेहिहस्तविस्तारदशकरेदैर्घ्यचतुःकरोघ्रायेविदि [illegible] तेप्रश्नेयत ३२१२ किंकर्मकारणांससंकल्पनेतिउदात्तत्वमोल्यानयनंकृतं त्वयाकृतानकृतमित्यनज्ञाह स्वस्वीतिकर्मकारः शिल्पशास्त्रवेत्तासंकल्पितः ज्ञानंतथावसाधकाभावात्तदानयनमितिभावः ॥ इति ॥ श्रीधरगणिते क्रकचव्यवहारः समाप्तः ॥

अनरगुतेधि ॥ अत्रवासनावेधोऽष्टपरिधौधान्यसमूहेतथाकार्यः ॥ परिधिरेखांतरनिः ॥ धान्यनयतत ॥ तत्रव्यासार्द्धतुल्येधान्येष्वायेबहिः पतनेन ॥ अन्यथाधान्येऽधमयनः अल्पंचस्यात् ॥ अतः व्यासार्द्धपरिधिषडंशः ॥ अस्मात्कृतएवबाह्यः यदातुधान्येस्थायिनेपरिधिरेखायाः स्वर्शएवनमवतितदानीव्यासचतुर्थांशः अल्पाहूनानः स्यात् व्यासचतुर्थांशः यज्जनयोगाद्दृष्ट अत्राचार्येणात्रतम्येनवृत्तकादीनांव्यासचतुर्थांशतुल्यात्त्यायेपरिधिः स्यात् अत्राधिकः धनः ॥ एवंशालिधान्येषुविवरतः परिधिभागसलूनसमूहस्यव्यासचतुर्थांशेऽप्यायेनतोल्पकेपरिधिदशमांशः वेधः एकरूपः नयकृतः समूहस्यभिन्नस्यात् विष्टसमूहेपि व्यासार्द्धतुल्येऽप्यसंभवाच्चेति स्थूलमुक्तं किंतुपरणवेधेऽकफलानयनंअतएवगणितकौमुद्यांवेधानयनंनकृतंतत्रतं षड्भकपरिधिवर्गेऽष्टहृतोघनफलंभवेद्राशौ हरलाल्यकंतुधनफलंतुपंचभक्तंतुस्वार्थः स्फारिति परिधिषष्टेत्यस्यवासना परिधिअंशः व्यासः परिधिगुणः फलं ३ यवादः ३ अत्रतत्रअंशः स्वीफलंयवबस्तावः यत्तस्यवर्गेस्वशराकृतिघ्नेसेदुसमान्विष्टेतेविभिघ्नेवेधेनतिस्थूलपरिधिः ६ अस्यषष्टांशः १ वर्ग १०० परिधि ६०० दशमांश ६ रूपवेधगुणः ६०० अथारण्यधान्येवेधः ६० तेनपूर्वफलं १०० गुणितं ६००० एवंशालिधान्येषुवेधः ६० तेनफलंगुणितंत्रिभिरपवर्तितंजातं २०० लक्ष्मीदासमिश्रस्फुटघनी

शा.सू. २८

फलव्यासदलमित्यादिनोपपत्तिः यथागोलगर्भेव्यासवेधः अत्रचतुर्विलक्षणत्वात्वर्गितव्यासदलंनिजैकविंशांशयुक्तंकार्यं गोलगर्भफलानयनेघनीकृतव्यासस्यदलंस्वीकृतं तद्दृङ्नागशिफलार्थंस्वीकार्यंव्यासार्द्धवर्गः निजैकविंशांशयुक्तोनामकृंनिजहित्वात्रिंशद्भागयुक्तव्यासार्द्धवर्गः निजहित्वात्रिंशद्भागयुक्तव्यासार्द्धपरिधिषड्भागस्यत्वकृः तद्दित्वंशः गोलार्द्धत्वाभावात्तत्रवेधापत्तिः व्यासार्द्धस्यैववेधत्वप्रसंगात्परिधेरनिष्टपरिधर्द्ध ३ द्विगुणं ६ षष्टेः १० वर्गः १०० परिधिदशमांशगुणः ६०० दृङ्मात्रकः २०० यतः परिधिदलस्यापेक्षितं एवंसूक्ष्मशुविधान्यप्रमाणेविवेद्यं एवंचतुर्गुणं ६० पूर्वोक्तफलं ६०० चतुर्भक्तं १२० एवंत्रिभाग ४५ सहितरूपं ४ गुणं ६० उक्तफलेन ४ भक्तंलब्धं ४५ अत्रोपपत्तिरिनिसृगमावाहिः कोणस्थेराशौराश्यंतः कोणः स्यात् कोणेनएकभागः अवशिष्टः भिन्नोल्यराशौ अर्द्धअवशिष्टंस्यात् अंतःकोणस्थराशौभागत्रयमवशिष्टंस्यादिति इदमुक्तंभवतिनान्यत्रबोधयितुं अन्यथाकर्णाकारकोणस्थितराशौतदनयनमुपपन्नमिति ॥ इतिश्रीपाटीव्याख्यायांराशिव्यवहारः समाप्तः ॥ अथांतर ... वर्गः १६ कर्णांतरवर्गः १६ अंतरं १२ तेनरसाद्दृष्टवः ६ ५ भक्तः लब्धं २ सैकस्य ४ मूलं २ तत्र्यंकर्णांतरं २ ६ २ ५ भांतरेण १२ ऊनयुक्तं ७ ४ ९ हतेन ३ ५ रसाद्दृष्टवः तत्रकोवर्गः चतुर्गुणइतिबोध्यं अन्यथाषड्गुलंशंकोतद्दृष्टपपत्तेः तद्वृत्तंगणितकौमुद्यां भाजंरकर्णांतदर्शनरज्ज्वेतनकृतिनः कृतहतीयाः रूपत्रयुजामूलंतद्गुणितस्थोः मुखः शेषइति षड्गुलशंकुपरिणामोवाकार्यः अत्रवासनाशंकुवर्गः चतुर्गुणः छअंबकछंबंशुकः कर्णयोगमुतयोगवर्गांतरमनति तथाचदृष्टक्षेत्रेकल्पितकर्णयोगः कर्णः भुजयोगः भुजः तद्वर्गांतरपदं कोटिः एवरूपक्षेत्रं अधिकत्वात् छायांतरकर्णः नुकर्णांतरंभुजः तद्वर्गांतरपदंकोटिः अतोनुपातः अनयाकोव्याछायंभुजोरूप्येन तदानयनेकिं तत्रगुणहरयोः मूलाभावात्करणीगतलंतथाचहरणगुण्यापवर्तिते गुणवर्गोऽभ्येनेनेनभुजवर्गोगुण्यः अथवापदेनपदंगुण्यंतत्रप्रथमस्थानेहरहरणलब्धरूपं अनउक्तं रसाद्दृष्टवइतिवर्गांतरतादृशंकथंभवतिदृष्टिचेत् यथाछायायोगवर्गः लअ २ छाव १ छाव १ द्विगुणघातापिछअंवं १ लव २ अनतथाचछअंवं १ छ्याव २ दृछाव २ एवंकर्णयोगवर्गः कोव १ लछाव १ लछावं १ कोव ४ छाव १ कोव १ २ छाव १ कर्णांतरवर्गः १ तत्रअव्यावर्गयोगेशोधितेजातंकोव ४ लअवर्गतः अर्थांतरवर्गइति शंकुरिति शंकुः

लब्धविषमस्वात् स्वलक्षणशोधितेजातं २ एवंतहर्कउपपत्तेत्यादिनाक्रियमाणः २ गुणलब्धि २ नवविषमलब्धौस्वलक्षणशोधनं कुतइतिचेदुच्यते विषम० लब्धिस्थहरः २ हरतः क्षेपः तदधः स्वमित्यानीतगुणितंच्छिन्नः भाभाज्यहरशुद्धौ क्षे भा ६ भाहरेणाद्यशेषक्रियमाणेनाद्य शीलब्धिर्भवतीत्यूपपन्नं अत्रोदाहरणंपरस्परभाजितयोरित्यनेनोपपद्यतेकि ६ तानंबधाभाज्ये २२ हरणं २५ भक्तेशेषे २६ अनेनहरे २५ भक्तेशेषं २१ अयंअपवर्तकः अनेनापवर्तितोभाज्यहरौ २ एतावुद्देशोदाहरणं सि भाज्येभक्तेलब्धं १ शेषं १ तेनहरे १५ भक्तेलब्धं १ शेषंरू २१

युक्तोक्तमित्यनभाज्यः भा १ शे ४ वल्ली १ शे ४ । लब्धिगुणेऽभक्तभाज्यवशात्तुल्येरुपचयः हरःतथाभूतएवक्षुण्णः लब्धेभाज्येनक्षुण्णयु
क्तहरेणगुणोपचयात् तक्षणयुक्तमितिसर्वंसत्यंविशेषमाह गुणलब्धोरिति हरशेषेणक्षेपेशेषंहरतक्षेपवर्जनात् तक्षे
पंक्षेपंप्रल्यगुणलब्धीसाभ्येनगलब्धिनंक्षुण्णक्षेपेण ।आद्यावधेक्षेपेसमिशुद्धेतुवर्जनाक्षेपेनिक्षेपः ।। हरशेषंहरं । शेषं ।
तक्षेपंपक्षल्यलब्धिगुणे ४ । २ रूपक्षेपे २ । लब्धिः ४ क्षेपतक्षणलाभ ७ युक्ता ११ । २ रूपक्षेपलाभेनलब्धिः १ ऊनानभ्रवनीतिविपरीतशो
धनेन ६ । ७ जातावधावस्मिन्क्षेपंप्रकल्प्य ११ । २ । ७ उपांतिमइत्यादिरूपजातंराशियुग्मं ४ । २ । उपरिभाज्येनतक्षणंहृतेफलं ९ अधी
शो ।२ हरेणतक्षुण्णं ७ असमत्वान्नयात्यधिकंतुऊभवत्रसत्वयात्याः धीमनमिहेतुगर्भाधीशधणंतेनएकत्रासंभवेनकार्यं अत्रयुक्तिरू
क्तहतस्वस्वहरेत्यादिसर्वमपपन्नेइष्टंभिन्नंस्यात् तथात्रगुणलब्धि २ । ११ क्षेपेक्षेपलब्धिः ११ स्वतक्षणान्नभुव्यतीतिविपरीतशोधनेनक्षु
ण्णहरतक्षेपादिधनलब्धिगुणघातेतुल्लंतः लघीरत्वात्स्यात् नचगुणउरुयोगिनिमर्थंवस्यरूपाधनर्धमिसरत्वात् अतएवोधीमतेति ह
तक्षेपत्रवासना यदिक्षेपाभावः स्यात्तदानीमन्त्यंगुणः यद्दवासक्षेपकिंचिन्नगुणः हरः स्यात्तदाक्षेपः हारोनः फलंऽन्त्यंगुणक्षिप्तमक्षेपे
णगुणितभाज्यस्वहाराभ्यांहरक्षेपोज्यलेनयत्फलंतनक्षेपफलेनसुक्तंफलंभवतीतिसुगमएवंहरणक्षेपेलब्धिगुणेहरणगतोभवतः तस्यरू
णक्षेपेहरक्षेपेयत्फलंतदूनंतयोर्नंयदि ॥ लब्धिगुणेधनगतोभवतः तदाऽनःशेषः इतिसुगमक्षेपाभावेतिमथमेर्थात्सन्त्यंफ
लं ऽस्मुपलक्षणंभोज्ञाभक्तिसन्त्यंफलंन्यासः भा १ क्षेप० २ । १ । ० । जातेराशिरयं ० । ० यदियंषष्टिक्षेपः तदावल्ली ० २ । १ । ६ । ० उपांतिमे
त्यादिनाजातंराशिरयं २ । १ स्वतक्षणाभ्यांभुव्हेगुणासौ ० । १ इत्याहतेति अत्रोपपत्तिः हारतुल्येगुणकेउभयोरुत्कल्पत्वान्नासेनाल्पस्यकफलस्या
धिनेगुणकेहरतुल्यउपचयः तदाऽन्योज्ञः तुल्यः उपचयोऽप्यधिनेऽहतेरूपपन्नं युक्तेस्यफलक्षणं विहीनसंक्षिप्तदुरुन्यंदृष्टं ॥ अथ
स्थिरकुट्टकमाह क्षेपेमि धनक्षेपेयेगुणासौज्ञयवारुणक्षेपेयेगुणासौस्वतक्षणाभ्यांभुव्हेस्यादिनातिधनक्षेपेणऋणक्षेपेणवागुण्येनन्यरूपोन
गुणेनऋणंस्यात्तदाऽल्पस्यहरस्यादिऋणत्वात्पुर्वधनंस्यात् अत्रोदाहरणे भा १० क्षे ५ एवंक्षेपंविहायरूपं १ क्षेपक्षत्वावल्ली १० १ ० उपांतिमेत्या
दिनाजातंराशिरयं २ । ५ स्वतक्षणाभ्यांतक्षेहेलब्धिगुणो ६ । ५ स्वतक्षणाभुव्हेो ८ । ९ रूपक्षेपेयेतेगुणासौतेदेष्टक्षेपेकिमिति

सुगमंप्रयोजनमाह अत्रेति कथमस्यउपयोगइत्यतआह कल्प्येति अत्रोदाहरणंवक्ष्यमाणं विधिनाशेषवल्लीशभ्रमाणांस्वस्वभगणमानंनंदवेदैः समानंकु
र्यादिनशतघ्नंभगणानिप्रकल्प्यग्रहभगणमनीतंबालसंशोधनंचक्रेण्यासः भा ६० क्षे ११ अत्रवल्ली ० । २ । ६ । १ । २ ० राशियुग्मं १ । ९ ० स्वतक्षणतक्षे
२ ० रूपक्षेपलाततक्षण्यभुव्हो २ । ६ लब्धिः २ । कलागुणः अंशशेषं ६४ । ९ एवंभाज्यः त्रिंशदंशशेषंभुव्हीप्रकल्प्यन्यासभाभा ३० क्षे ७ वल्ली ० । ६ । १
१ । २ । १ क्षे ७ ० । ० जातंराशिरयं ६ । २ । ८ तक्षणतक्षे १ । ८ । २ विषमलब्धिघातेदुरक्षेपतोज्झयथागतावधेएते १ । ८ अंशाः ३ । ६ । २ । १ राशिशेषंएवंद्वादशभा
अः अंशशेषंभुव्हिः एवंजातावल्ली ० । १ । ६ । १ । २ । १ । २ । ० जातोरूपिगुणो १ । ० । १ । ५ ऐते १ । ० राशयः ३ । ६ । १ । ९ भगणशेषंतथाचभगणशेषंभुव्हिः भगणाः ४ ९
भा ७ हरो १ हरजातावल्ली ० । ४ । १ । ७ । ६ । ० जातराशिरयं २ । ६ । १ । १ । ५ । ४ । ० स्वतक्षणतक्षे लब्धिगुणो २ । १ । ७ क्रमेणभगणाहर्गणोऽधिमा
चक्रहतेत्यादिनासंक्षयइत्यादिनाऽहर्गणा ४ गुणः ४ । ७ । २ । ३ भुव्हिने १ । १ । ४ भक्तेलब्धभगणा २ । शेषं १ । ७ भगणशेषंद्वादशगुणंहरभक्तंलब्धं १ ०
राशयः शेषं १ । २ राशिशेषंत्रिंशतागुण्यहरभक्तंलब्धं २ । कलाः शेषं १ । २ कलानांषष्टिसंगुण्यहरभक्तंलब्धंकविकलाः २ । शेषं ११ विकलाशे
षमिति एवमिहोदाहरणं पंचांकसंख्याधिकमासशेषंप्रकल्प्यकल्पंकुमिनाधिमासादशरांकभुतुल्यदिनमितिनिर्भानोर्नताधिमासार्क
दिनानिविदिग्रकल्प्यानतताश्विनएवाहालूधृङ्त्रिंशन्मितदिनप्रमाणं क्षयाहशेषंनखबाहुतुल्यंगतक्षयाहेदुनिनान्यवहिभा १ क्षे ११ जा
तावल्ली ० । १ । ० राशिरयं ० । १ । विषमलब्धिघातेदुरक्षेपतोज्झतावेदगताधिमासापूर्णसौरादः १ । सौरदिनानि १ । तथाधिमासे १ गुणः
सौ १ दिने १ । १ । भक्तेलब्धं ० शेषं १ । १ एवंभाहे २ क्षे २ । ० अत्रवल्ली ० । ८ । २ । २ । ० । ० जातंराशिरयं ८ । ५ । ७ । २ ० लतक्षणेनलब्धिगुणो १ ०
१ । विषमलब्धिघातेनावेदज्ञयंहरेण ८ । ५ । ७ । २ ० भ्यः अत्रभगुणेभ्यः २ । ४ । ७ ० शंऽहरेः २ । २ । ५ भक्तेलब्धं १ शेष २ । ० अत्रयिकलेत्यत्रलक्षणं
यल्लवशेषंवाधिकावशेषमित्यपिबोध्यं गणितकौमुद्यांतथैवोदाहरणंतथा यशुर्योनअनमेकरथस्थिसहितामेष्टाग्रपंचाशताभिर्गत
कामतियोजनानि चक्रियसंख्यानिघेनाशरत्कालेनाशुवहार्यतत्र घटिकाशेषंभवेद्दिशंतिस्तत्संख्यरमासनाशरघटीमाश्चानिचेच्छीघ्र
के अत्रभा ६० क्षे ३० घटिकाशेषं २ । ३ त्याहिनोक्ता २५ एवंसुहृदित्यत्रफलक्षणंकृ सिद्धनक्षेपेयेतिउदाहरणं लक्षाह ६१ हतापरनवेषुमुबोधि
मामाः क्षेपः सुरेषुमुनिरोलशरघ्नलंबक्रोचयः शशिश्रुतोवदनेनतुल्यो येनाहतागुणभुवोगुण्यकतमाशुभाज्यः १२ चंद्रकोच्चयः हरः अ

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

धिमासाः ४ धनः क्षेपः ज्ञातंराशिरयं ११८६८०००००१४ १९६६६५५८५८४९०००० तक्षणात्क्षेधिपमलब्धिस्तात्तक्षणशोधि
तेगुणः ४२२००००००० लब्धि १ धनः नवोदशगुणार्कश्चज्ञातिमासयोगोभवेद्दृश्यकं ७कंचासिद्धांते इंदुमंडलगुणेंदुमंगुणः अधश्चक
विवरेऽधिमासकाहति अनोपपत्तिः कलावशेषज्ञानेनंपस्यामगुण्यश्चहृतंभक्तेपक्षेविकलाशेषंविकलाशेषंतथाचचविकलावशेषगुण
विकलाशेषहीनाश्चहृतंभक्तेफलंकं रूपनाभवतीतिसंगमं १ एकहृतिकः पंचनिघ्नहृतिगुणयो १०५ रेक्यं १५ भाज्यः क्षेपे १५ क्यं २१
शुद्धिः न्यासः भा १५ क्षे २१ विकेनापवर्तितेजातं भा ५ क्षे ७ वल्ली० ४७० लब्धिगुणो २७ रूपक्षेपचानस्वतक्षणाशोधितेजातं २१४
अधोधः १४ रा ३ शिः पंचनिघ्नहृतिभक्तेशेषं ३ स ३२१ एवी १४ ३शगुण १४० त्रिघ्न्याष्टतोशेषं १४ उदाहरणं पंचघ्नोष्टगुणान्विते युन
तोरिघ्नित्र्यसंयुक्तेघ्नः षड्सहितेभ्यकोयुणरसेभक्तोलब्धंफलंअत्रगुणः ५९० २ रेक्यं॥ ॥ इदंधुलकं लीलावतीउदाहर
णधुलकंसमाप्तं॥ ॥ ॥